

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Prevence prizonizace ve výkonu trestu odnětí svobody na
oddělení pro matky s nezletilými dětmi**

Bc. Kateřina Káráská

Diplomová práce

2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina KÁRSKÁ**
Osobní číslo: **H09753**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Prevence prizonizace ve výkonu trestu odnětí svobody na oddělení pro matky s nezletilými dětmi**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- 1.1. Člověk a společnost a) Socializace jedince b) Společnost - normalita c) Sociální deviace d) Toleranční limit e) Kriminální jednání f) Resocializace g) Prizonizace 1.2. Druhy trestů a jejich vliv na prevenci prizonizace a) Tresty odnětí svobody b) Alternativní tresty c) Ostatní tresty
- 1.3. Instituce pro VTOS a) Věznice b) Ústav pro výkon zabezpečovací detence 1.4. Věznice Světlá nad Sázavou a) Věznice Světlá nad Sázavou b) SpO pro matky s dětmi 1.5. Programy zacházení a) Programy zacházení b) Programy zacházení pro matky na SpO ve Světlé nad Sázavou c) Ostatní možnosti jak napomoci resocializaci vězňů 2.1. Život ve VTOS pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou a) Vězeňské prostředí na SpO b) Vztah vězeň a vězeň na SpO c) Vztah vězeň a personál na SpO 2.2. Výzkum - Kvalitativní metoda - kazuistika Popis a výklad konkrétních případů matek umístěných na SpO ve věznici Světlá nad Sázavou. - Během rozhovorů zjistit, jak svůj pobyt na SpO vnímají vězněné ženy a z jejich výpovědí zjistit, jak sami vězněné ženy vnímají vliv resocializace a zároveň prizonizace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bajcura, L.: Práva vězně: Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody. Praha: GRADA Publishing, spol. s r. o., 1999. ISBN 80-7169-555-6 Giddens, A.: Sociologie. Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4 Hendl, J.: Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Praha: Portál, s.r.o., 2005. ISBN 80-7367-040-2 Malá, D.: Vězeňství po česku. Tišnov: SURSUM, 2003. ISBN 80-7323-062-3 Kárská, K.: Matky s dětmi ve výkonu trestu odnětí svobody. Pardubice: bakalářská práce, 2009 Novotný, O., Zapletal, J., a kol.: Kriminologie. Praha: Eurolex Bohemia, a.s., 2001, ISBN 80-86432-08-4 Sehnalová, L.: Ženská kriminalita jako sociální jev. Brno: MU, diplomová práce, 2008. Urbanová, M., Večeřa, M., a kol.: Ženská delikvence: Teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen. Brno: Masarykova Univerzita, 2004. ISBN 80-210-3608-7 Hřčka, M. Sociální deviace, Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, ISBN 80-85850-68-0 Periodikum, České vězeňství Komen, A., Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy FÁBRY, Anton; NOVÁK, Ivan. Základy penologie. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1995. 60 s. ISBN 8071600792 WARD, David A; KASSEBAUM, Gene G. Women's prison : sex and social structure. 1st pub. Chicago : Aldine publishing company, 1965. 269 s Prevence sociálně patologických jevů Zich, F.: Sociologický výzkum. Praha: Svoboda, 1976. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod Zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1992 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.

Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2010

Termín odevzdání diplomové práce:

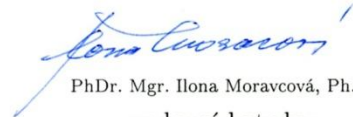
31. března 2011

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

PROHLÁŠENÍ AUTORA

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Litomyšli dne 10.6.2011

Bc. Kateřina Kárská

NÁZEV

Prevence prizonizace ve výkonu trestu odnětí svobody na oddělení pro matky s nezletilými dětmi.

SOUHRN

Diplomová práce se ve své teoretické části zabývá poznatky z oblasti vězeňství, zejména se pak věnuje specializovanému oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou. Jejím cílem je seznámit čtenáře s okruhy věnovanými člověku a společnosti, druhům trestů, penitenciárním zařízením, věznici Světlá nad Sázavou a programům zacházení jako prevenci prizonizace.

Celou práci uzavírá její praktická část, která je věnována výzkumnému šetření. Vlastní empirické šetření je založeno na kvalitativním výzkumu. Metodami pro vypracování empirické části byly hloubkové rozhovory a zúčastněné pozorování prováděné mezi odsouzenými matkami s dětmi umístěnými ve věznici Světlá nad Sázavou, s cílem zjistit jejich vnímání trestu odnětí svobody a působení prizonizačních vlivů.

KLÍČOVÁ SLOVA

vězeňství – prizonizace – resocializace – nezletilé dítě ve věznici – odsouzené ženy – programy zacházení

TITLE

The Prevention of Imprisonment and Punitive Practise of Forfeiture of Freedom for Mothers with Infant Children.

ABSTRACT

The theoretical part of the Thesis deals with description of the prison system, especially the department for mothers with children at the prison in Světlá nad Sázavou. The objective is to familiarise the reader with issues of people vs society, types of punishment, penitentiary facilities, the prison in Světlá nad Sázavou and treatment programmes designed to prevent negative effects of imprisonment.

The whole Thesis is concluded with its practical section, which deals with our own survey. The empiric survey is based on qualitative research. The methods for the empiric survey were deep interviews and participative observation among the sentenced mothers with children in the prison of Světlá nad Sázavou so as to ascertain how they perceive the imprisonment and what impact the imprisonment has on them.

KEYWORDS

prison system – negative imprisonment effects – resocialising – underage children in a prison – sentenced females – treatment programmes

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jaroslavu Veteškovi, Ph.D., za odbornou pomoc a vedení mé diplomové práce a čas strávený při konzultacích.

Dále bych ráda poděkovala plk. PhDr. Bc. Martinu Kocandovi, za jeho rady a konzultace.

Velké poděkování patří také vedoucímu výkonu trestu ve věznici Světlá nad Sázavou Bc. Vladimíru Fröhlichovi a ředitelce věznice plk. PhDr. Gabriele Slovákové, Ph.D., díky kterým jsem měla možnost věznici navštívit.

Poděkování směřuji také speciální pedagožce Aleně Čížkové, která se mi po celou dobu mé stáže ve věznici Světlá nad Sázavou ochotně věnovala a všem matkám na SpO ve věznici Světlá nad Sázavou. Díky jejich spolupráci a souhlasu s rozhovorem jsem mohla provést praktickou část mé práce.

Závěrem bych chtěla poděkovat své rodině a nejbližšímu okolí za materiální a psychickou podporu a pochopení mé časové vytíženosti.

OBSAH

Úvod	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	13
1. Člověk a společnost	13
1.1. Socializace jedince a sociální normy	13
1.2. Normalita v pojetí společnosti	20
1.3. Sociální deviace, toleranční limit a sociálně patologické jevy	22
1.4. Kriminální jednání	29
1.5. Resocializace a prizonizace	31
2. Druhy trestů	36
2.1. Účel trestu a jeho funkce	36
2.2. Trest odnětí svobody	39
2.3. Alternativní tresty	40
2.3.1. Alternativní tresty	40
2.3.2. Filozofie alternativních trestů	41
2.3.3. Dělení a druhy alternativních trestů	41
2.4. Další alternativy v trestání	48
3. Penitenciární zařízení	51
3.1. Vazební věznice	52
3.2. Věznice	53
3.3. Ústavy pro výkon zabezpečovací detence	57
4. Věznice Světlá nad Sázavou	59
4.1. Historie věznice Světlá nad Sázavou	59
4.2. Charakteristika věznice Světlá nad Sázavou	59
4.3. Specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených matek s dětmi	60
4.3.1. Historie oddělení pro výkon trestu odnětí svobody pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou	60
4.3.2. Podmínky pro přijetí na specializované oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou	61

4.3.3. Život na specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou	64
5. Programy zacházení jako prevence prizonizace	69
5.1. Programy zacházení	69
5.2. Programy zacházení na specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou	77
5.3. Faktory ovlivňující působení prizonizace a resocializace	79
II. EMPIRICKÁ ČÁST	82
1. Cíle výzkumného šetření	82
1.1. Výzkumné otázky	83
1.2. Vymezení pojmů použitých v rozhovorech s odsouzenými ženami na specializovaném oddělení pro matky s dětmi	83
1.3. Metody a techniky sběru dat	85
1.4. Organizace výzkumného šetření	86
1.5. Popis souboru	87
1.6. Analýza a interpretace dat získaných během rozhovorů s odsouzenými ženami	87
1.7. Závěr výzkumného šetření	106
Závěr	108
Seznam použitých pramenů	110
Seznam použitých zkratk	114

Přílohy:

Příloha č. 1 Schéma otázek

Příloha č. 2 Fotografie ze specializovaného oddělení Věznice Světlá nad Sázavou

ÚVOD

Každý z nás je jednou ze součástí nějaké společnosti. Každý vystupujeme nejen jako svébytná originální jednotka, ale také v kooperaci s ostatními členy dané společnosti. Každý z nás je výsledkem své dlouhé životní cesty, na jejímž konci je jisté začlenění se do společnosti. Během této cesty potkáváme stále nové a nové lidi, prožíváme nové zkušenosti, které se nám jeví mnohdy jako velmi obtížné, získáváme nové dovednosti a mnohdy se také musíme vyrovnávat se skutečnostmi, na které nejsme připraveni. Všechny tyto okolnosti nás utváří a zdokonalují. Všechny tyto jevy se dějí v určitých mantinelech sociálních norem, které jsme postupem času přijali za své.

Tento způsob postupného vývoje se nám může zdát snadný nebo zcela samozřejmý. Každý z nás jsme však naprosto jiný a již od dětství směřujeme jiným směrem za jiným cílem. Každý si volí svou cestu, na které se setkává s menšími či většími výmoly a je jen na něm, jak se s nimi vyrovná a co mu která cesta za jakou cenu přinese.

Člověk je naprosto svébytnou částí společnosti, která sama vybírá směr, volí rozhodnutí a vybírá z alternativ, které jsou pro něho samotného nejlepší. Stejně tak je tomu i s volbou stylu života, který chceme vést.

Ve společnosti žijí různí lidé, ze kterých si většina vybrala do jisté míry stereotypní způsob života v mantinelech norem, které většina společnosti uznává. Takový způsob života zajisté není snadný a v určitých ohledech se může jevit i jako omezující. Pro život s ostatními lidmi je však v mnohém jednodušší. V každé společnosti žijí však lidé, u kterých neproběhlo včlenění se do společnosti vhodným způsobem a kteří si vybrali špatnou cestu. Tito lidé se pak často, v méně závažných či závažných formách, dopouštějí porušení určitých norem společnosti. Uznávají normy a hodnoty své nebo jisté skupiny. Často se tyto lidé pak nacházejí na okraji společnosti a jejich životní cesta nakonec skončí v prostředí výkonu trestu odnětí svobody.

Výkon trestu odnětí svobody slouží společnosti dvěma základními prvky. Prvním je jistá izolace jedince, který se svým chováním prohřešil proti společenským normám a druhým je jistá náprava, která má sloužit k budoucímu návratu k běžnému způsobu života. Proti těmto prvkům však působí i prvky protichůdné, které je ztěžují. Jedním z nich, který vzniká logicky z tendence na jedné straně izolovat od řádné společnosti jedince, kteří porušují normy, ale zároveň jejich seskupování v institucích pro výkon trestu odnětí svobody, je prizonizace. Díky těmto skutečnostem vzniká tento jev zcela přirozeně. Proti němu stojí jev opačný a to resocializace, který je ve větší míře jevem záměrným.

V dnešní době, se bohužel do zařízení pro výkon trestu odnětí svobody dostávají i ženy, které jsou matkami nezletilých dětí. Stejně tak jako jinde ve světě, nachází se v České republice zařízení, které umožňuje matkám, ponechat si u sebe během výkonu trestu odnětí svobody své nezletilé dítě maximálně do 5 let jeho věku. Tímto zařízením je věznice Světlá nad Sázavou. I na tomto oddělení, které je zcela jiné, je hlavním cílem nějakým vhodným způsobem působit na odsouzené a zároveň je zde i snaha vyhnout se protichůdnému jevu prizonizace.

Diplomovou práci na téma prevence prizonizace ve výkonu trestu odnětí svobody na oddělení pro matky s nezletilými dětmi, jsem zvolila nejen z tohoto důvodu, ale především proto, že je to téma velmi aktuální a velmi mě zajímá. Samotný výkon trestu odnětí svobody matek společně s jejich nezletilými dětmi je velmi kontroverzním tématem, které je v poslední době značně diskutované a medializované. Klademe si otázku, zdali je vhodné umísťovat děti do prostředí věznice, zdali láskyplná péče matky o dítě vykoupe jeho pobyt ve věznici a mnohé další. Všechny tyto otázky jsou zcela logické, zejména pak od široké veřejnosti, která je o tomto specifickém trestu informována pouze z médií, kde jsou tyto informace velmi často zkreslené či neúplné. Cílem mé práce je nastínit pozadí společnosti, vlivy a skutečnosti, která na jedince během jeho životní cesty působí, seznámit se způsoby trestání v dnešní společnosti, představit penitenciární zařízení, představit specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek s nezletilými dětmi a způsoby vhodného působení na ně s ohledem na vliv resocializace a prizonizace.

Práce je tradičně rozdělena do dvou základních částí – teoretické a empirické. Teoretická část je členěna na pět hlavních kapitol a několik podkapitol. Abychom se mohli zabývat problematikou vlivů působících na odsouzené během výkonu trestu odnětí svobody, je nejprve nutné seznámit se s postavením člověka ve společnosti a s jeho zařazováním se do ní. Touto problematikou se zabývá kapitola první. Tato kapitola se zabývá podrobněji socializací jedince, sociálními hodnotami a normami, pojetím normality ve společnosti, sociálními deviacemi, sociálně patologickými jevy a tolerančním limitem. Dále seznamuje s kriminálním jednáním jako výsledkem špatné socializace, resocializací a prizonizací ve vztahu k výkonu trestu odnětí svobody.

Kapitola druhá je věnována druhům trestů, které je možné odsouzenému v České republice za jeho protiprávní jednání uložit. Je zde rozebrán nejen účel trestu a jeho funkce, ale také trest odnětí svobody, který je pro zvolené téma mé práce klíčový. Dále se zde zabývám alternativními tresty, které dle mého mínění mají v českém vězeňství velkou budoucnost.

Třetí kapitola se zabývá penitenciárními zařízeními. Popisuje druhy věznic, jejich profilaci a výkon vězeňství v nich. Jedna podkapitola je věnována také ústavům pro výkon zabezpečovací detence, které jsou v českém prostředí novým prvkem. Na tuto kapitolu navazuje

kapitola čtvrtá, která je věnována věznicí Světlá nad Sázavou, především pak specializovanému oddělení pro matky s dětmi, které je naprosto unikátní a je jediným takovým v České republice. Poslední kapitola teoretické části práce je věnována programům zacházení jako prevenci prizonizace. Popisuje nejen obecně rozdělní programů zacházení a jejich oblasti působení, ale věnuje se také podrobněji programům zacházení na Specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve věznicí Světlá nad Sázavou.

Na část teoretickou navazuje část empirická, ve které předkládám výsledky mého výzkumného šetření prováděného na Specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve věznicí Světlá nad Sázavou. Hlavním cílem mé práce bylo prověřit význam Specializovaného oddělení pro matky s dětmi s ohledem na vliv resocializace a prizonizace. Důležité bylo zaměřit se na subjektivní vnímání svého pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených žen v tomto specializovaném oddělení a také vliv tohoto prostředí na ně a jejich děti. Jako vedlejší cíle jsem se snažila zjistit zájem odsouzených žen, které jsou matkami nezletilých dětí o umístění na tomto oddělení a charakterizovat blíže skupinu odsouzených žen, které jsou na tomto oddělení umístěny. Pro potřeby mého šetření jsem zvolila kvalitativní přístup metodou hloubkového rozhovoru doplněného o zúčastněné pozorování.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. ČLOVĚK A SPOLEČNOST

1.1 Socializace jedince a sociální normy

Jedno z nejvýznamnějších míst v sociální determinaci vývoje každého jedince zaujímá proces socializace. Existuje mnoho definic socializace, které mají však mnohé společné. Socializaci lze například definovat jako proces vývoje od stádia bezmocného novorozence až po osobu, která si dobře uvědomuje sebe samu a orientuje se ve své vlastní kultuře¹ nebo například proces učení žít spolu s druhými lidmi² a mnoho dalších podobných definic. Vždy však jde o jakési začleňování jedince do společnosti.

Socializace je proces celoživotní, který se odehrává mezi lidmi, když jsou společně v sociální interakci. Prostředím, ve kterém probíhá socializace, jsou především sociální skupiny, ve kterých žijeme svůj každodenní život. Nejdůležitější skupinou pro proces socializace je u každého jedince primární sociální skupina. V této sociální skupině se nejen socializujeme, ale také uspokojujeme většinu svých potřeb.³ Nejdůležitější primární skupinou, která ovlivňuje jedince v největší míře, můžeme zajisté označit rodinu. Právě v rodině vznikají bezprostřední osobní vztahy, ve kterých se jedinec angažuje celým svým bytím, a ve kterém, díky nízkému počtu členů, vznikají intimní vazby, ve většině případů pak pozitivní emocionální vazby. Právě tyto emocionální vazby poskytují jedinci uspokojení.

Důležitou schopností je umění poučit se z minulých jednání, naučit se tedy používat zkušenosti. Toto umění ovládají různí jedinci s různou dovedností. Celým procesem socializace nás provází sociální kontrola.⁴

Faktory socializace

Proces socializace je ovlivňován velkou řadou faktorů. Každý z těchto faktorů je však pro konkrétního jedince a jejich soubory jinak významný. Především se jedná o faktory biologické a kulturní. Biologické faktory jsou faktory nám dané, sociologické faktory můžeme pak ve větší či menší míře ovlivňovat.

¹ GIDDENS, A. Sociologie. 1. dotisk vyd. Praha: Argo, 1995. 595s. ISBN 80-7203-124-4., str. 39

² NOVOTNÁ, E. Základy sociologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 192s. ISBN 978-80-247-2396-9., str. 115.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

A) Biologické faktory

Základním faktorem socializace člověka **je přírodní prostředí**, se kterým je jeho organismus v trvalé interakci. Dále je to **genetická informace**, která je vrozenou náchylností, která ovlivňuje socializační proces. V neposlední řadě je to pak také **fyzický vzhled**, který ovlivňuje to, jak jedince ostatní lidé vnímají.⁵

B) Kulturní faktory

Každý jedinec si v dětství a během dospívání utváří svůj systém **životních hodnot**. Tento systém hodnot přijatých jedincem je hierarchicky uspořádaný soubor, který v dospělosti prochází pouze minimem změn.⁶ Právě hodnotová orientace jedince utváří nejdůležitější součást vnitřní struktury osobnosti.

Během celého života si osvojujeme a během interakce také vytváříme **sociální normy**. Sociální norma je něco, co představuje sociální očekávání, předepisuje chování vyžadované společností.⁷

Dalším nenahraditelným zdrojem zkušeností, které získáváme, jsou pak **interpersonální vztahy**, které jsou založené na komunikaci a kooperaci.⁸

Během života hraje každý jedinec velké množství **sociálních rolí**. Jde o očekávaný způsob chování, který se vztahuje k nějakému sociálnímu statusu. Každý hraje více rolí a to jak nezávisle na sobě, tak i souběžně. Díky hraní sociálních rolí získáváme zkušenosti s jednáním v určitých sociálních pozicích, které jsou trvalým faktorem socializačního procesu.

Dalším důležitým faktorem socializace, patřícím pod kulturní faktory, je **sociální integrace**.⁹

Socializační modalita

Socializace, jako vzájemné působení činitelů se může odehrávat dvěma způsoby. Jsou jimi způsob participační nebo represivní. V případě, kdy hovoříme o participační socializaci, znamená to, že socializovaný jedinec je přímým účastníkem vlastní socializace, ke které dochází na základě konsensu. Mezi aktéry dochází ke vzájemné komunikaci o průběhu a výsledcích

⁵ NOVOTNÁ, E. Základy sociologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 192s. ISBN 978-80-247-2396-9., str. 116.

⁶ Tamtéž.

⁷ VÝROSTA, J., SLAMĚNÍK, I. Sociální psychologie. 2.přeprac.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 416. s. ISBN 978-80-247-1428-8., str.228.

⁸ NOVOTNÁ, E. Základy sociologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 192s. ISBN 978-80-247-2396-9., str. 117.

⁹ Tamtéž.

socializačního procesu. Dalším druhem je socializace represivní, během které je její účastník pasivním objektem vlastní socializace, ke které dochází na základě konfliktu. V průběhu tohoto druhu socializace dochází k jednosměrné komunikaci, která je velmi často neverbální. Jedinec, který socializaci provádí, očekává od socializovaného pasivní podrobení se. Pokud socializovaný neuposlechne, dostaví se trest. Právě trest a obavy z něho, motivují socializovaného k jednání dle očekávání toho, který represi provádí.

Ve skutečnosti se ani jedna z těchto dvou možností socializace samostatně nevyskytuje. V praxi se socializace odehrává mezi těmito dvěma extrémami. Výsledkem procesu socializačních modalit je osobnost, která je více či méně autentická.¹⁰

Hodnoty a postoje

Jednotlivým okolnostem svého života přikládáme v průběhu socializace určitý význam, hodnotíme je z hlediska důležitosti pro nás a tak si vytváříme hierarchicky uspořádaný soubor hodnot.¹¹ Vytváříme si tak hodnotový systém, který tvoří hodnotová orientace a hodnotová hierarchie. Tento systém má vytvořen nejen jedinec, ale i společnost.

Základem hodnot jsou potřeby. Právě potřeby nám určují pořadí hodnot u každého člověka. Velmi obecně lze potřeby rozdělit na potřeby 1) základní (biologické), mezi které patří například potřeba jídla, pití, spánku, bezpečí apod. a potřeby 2) sociální (psychické), kam patří například sociální zázemí, potřeba jistoty, lásky, seberealizace. Existují i další dělení potřeb. Jedno z nejnámějších dělení vypracoval americký psycholog Abraham Maslow.¹² Tato teorie je také nazývána jako Maslowova pyramida lidských potřeb, protože toto dělení bylo obvykle zobrazováno jako pyramida. Maslow potřeby rozděлил na potřeby fyziologické, potřeby bezpečí, lásky a sounáležitosti, uznání a seberealizace, přičemž seberealizace je v systému postavena nejvýše a fyziologické potřeby nejnižší. Obecně pak platí, že potřeby níže postavené jsou významnější a jejich alespoň částečné uspokojení je podmínkou pro vznik výše postavených potřeb.¹³

Hodnoty i jejich pořadí jsou v různém čase různé, i když některé hodnoty většina lidí vyznává beze změn celý život. Některé hodnoty nejsou uznávány pouze jednotlivcem, ale i skupinou a některé jsou tak důležité, že nedovolí, aby je někdo ohrožoval či ničil. Takto chráněna je například hodnota lidského života či kulturní dědictví. Čím je hodnota pro danou

¹⁰ Tamtéž, str. 118-119.

¹¹ Tamtéž, str. 119.

¹² SOCHŮREK, J. Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl, Úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. 81s. ISBN 80-7083-494-3, str. 15.

¹³ CARDUCCI, B., J., The psychology of Personality. 1. per. Malden/USA: Brooks/Cole Publishing Company, 2009.736. ISBN 978-1-4051-3635-8, Str. 240.

skupinu důležitější, tím více je její dodržování chráněno a sankce, které za její nedodržování následují, jsou přísnější.¹⁴

Na základě své hodnotové hierarchie si jedinec během socializace utváří také své **postoje**. Postoj je relativně trvalá soustava pozitivních nebo negativních hodnocení, emocionálního cítění a tendencí chování k objektu nebo proti objektu postoje.¹⁵

Každý postoj obsahuje vždy 3 složky:

- 1) kognitivní složka (poznávací, rozumová), která se týká názorů, informací a myšlenek, které jedinec má o objektu postoje,
- 2) afektivní složka (emotivní, citová), týkající se toho, jak jedinec emocionálně vyhodnocuje, co cítí k objektu postoje, a souvisí s vlastními emocemi,
- 3) a behaviorální složka (konativní), která se týká sklonů k chování či jednání k objektu postoje.

Pokud jsou všechny složky postoje v souladu, můžeme takový postoj označit jako konzistentní. Pokud složky vyrovnané nejsou, jedná se o postoj nekonzistentní. Postoje nekonzistentní měníme lehčeji než ty konzistentní. Postoje se u jedince vytváří v procesu uspokojování potřeb.

Vyjadřují vztah k určitému objektu či předmětu, tedy mají směr, který může být odmítavý nebo vstřícný a také mají určitou intenzitu.

Z hodnot a postojů vychází lidské jednání. Jednání je na rozdíl od hodnot a postojů, které jsou skryté, zjevné a pozorovatelné. Z jednání pak usuzujeme na postoje a hodnoty.¹⁶

Sociální normy

Během procesu socializace si každý jedinec osvojuje sociální normy nebo společenská pravidla. Podle těchto pravidel se pak jedinec obecně řídí. Tato pravidla mohou být neuvědomovaná, která si osvojujeme již od dětství nebo jsou to normy a pravidla uvědomovaná, která lidé dodržují a řídí se jimi proto, že je považují za společensky přijatelné a prospěšné. Denně se setkáváme s velkým množstvím způsobů chování v určitých situacích, které se ve větší či menší míře od norem liší. Tyto odlišnosti jsou způsobeny jednak biologickou a psychosociální jedinečností každého jedince, ale i řadou dalších sociokulturních faktorů. Nejen

¹⁴ SOCHŮREK, J. Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl, Úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. 81s. ISBN 80-7083-494-3, str. 15.

¹⁵ LAŠEK, J. Sociální psychologie II. 2.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 142 s. ISBN 978-80-7041-968-7, str. 120.

¹⁶ NOVOTNÁ, E. Základy sociologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 192s. ISBN 978-80-247-2396-9, str. 121.

že se normy mohou lišit mezi různými kulturami, ale i mezi subkulturami jedné společnosti. Jedno a to samé chování může být jednou skupinou obyvatel považováno za normální a jinou za deviantní či abnormální. Z tohoto důvodu je důležité nějakým způsobem definovat pojem konformity.¹⁷ Konformní jedinec se vnitřně ztotožňuje s tím, co po něm společnost požaduje a co mu nabízí.¹⁸ Konformní jednání jedince je společností podporováno různými společenskými reakcemi, sankcemi. V podstatě se jedná o reakce či sankce dvojího druhu:

- 1) pozitivní, v případě konformního jednání, kdy pak mluvíme o různých typech formálních a neformálních odměn, které mohou mít podobu například různých pochval či ocenění,
- 2) a negativní, v případě nekonformního jednání, kdy pak mluvíme o různých druzích formálních a neformálních trestů, jakými jsou například pokárání nebo vězení.

Negativní sankce, jejichž úkolem je pak dodržování společenských pravidel a norem, můžeme pak dělit do dvou skupin. Jedná se o sankce:

- 1) formální, což jsou sankce, které jsou stanoveny na základě zákonných norem a pravidel, které jsou lidé dané společnosti povinni dodržovat,
- 2) a neformální, což jsou takové sankce, které nejsou nikde kodifikovány a není tak možné je vynutit právem.¹⁹

Termín sociální norma se vyznačuje vysokým stupněm obecnosti a abstraktností, což velmi znesnadňuje jeho konceptualizaci a definici. V literatuře jsou uváděny tři klasické definice sociální normy. Jedná se o definici 1) statistickou, která ztotožňuje normu s průměrným či typickým chováním, 2) hodnotící, která ztotožňuje normu s chováním očekávaným či požadovaným v dané společnosti od jedince v určité sociální roli a 3) reaktivní, která ztotožňuje normu s chováním, na které okolí reaguje odměnami nebo tresty.²⁰

¹⁷ FISCHER, S., ŠKODA, J. Sociální patologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009.224s. ISBN 247-2493-5, str. 120.

¹⁸ URBAN, L. Sociologie trochu jinak. 1.vyd. Praha: Grada Publishing., 2008. 208s. ISBN 978-80-247-2493-5, str. 120.

¹⁹ FISCHER, S., ŠKODA, J. Sociální patologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing., 2009.224s. ISBN 247-2493-5, str. 120.

²⁰ HRČKA, M. Sociální deviace. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0, str. 27-28.

Stanovit a definovat co je a co není normální je často velmi obtížné. Norma je jakési obecné hodnotící kritérium pro to, co je v konkrétních případech běžné a co nežádoucí. Jedná se však o značně subjektivní proměnnou, jejíž hranice se může měnit a posouvat.²¹

Sociální normy lze dělit dle mnoha kritérií. Velmi časté je dělení na **společenské návyky (obyčeje), mravy, zákony a tabu**. **Společenské návyky** lze charakterizovat jako názor na to, co se ve společnosti sluší a nesluší. Ti co tyto obyčeje dodržují, jsou společností považováni za slušné a ti co je nedodržují naopak za neslušné a nevychované. Obyčeje se liší nejen podle různých kultur, ale mohou se měnit i v čase. Sankce, které následují za porušení obyčejů, jsou pak těmi nejslabšími a nejsou vymahatelné žádným zákonem. Jedná se například o ironii či projevy nelibosti. **Mravy** stanovují, co je v dané společnosti mravné a co nemravné. Tento termín se ztotožňuje také s pojmem společenská morálka. Mravy nejsou ve většině případů vymahatelné právem, i když v některých případech může být porušení morálky i porušení právní normy. Většinou tomu tak však není a sankce, které jedinci, který porušil morálku, hrozí, jsou sankce od skupiny či od veřejného mínění. Tyto sankce jsou pak například v podobě nesouhlasu okolí, opovržení až vyloučení jedince z dané skupiny, jejíž morálka byla porušena. **Zákony** jsou předpisy, které jsou písemně kodifikovány, přesně a jednoznačně formulovány a kontrolovány, jejichž nedodržování je sankcionováno institucionalizovaně. **Tabu** je slovo, které vyjadřuje nedotknutelnost či posvátnost. Tento pojem je spojován s tím, co je v dané společnosti v největším rozporu se společenskou morálkou. Takovými případy může být například incest či kanibalismus. Porušení tabu ve společnosti vyvolává nejsilnější projevy odporu.²²

Dalším dělením je dělení norem na normy **příkazovací**, které jedinci přikazují určité chování v určité situaci a **zakazovací**, které naopak jedinci určité chování v určité situaci zakazují. Dále je to například dělení na **normy technické, normy konvenční, estetické, morální** atd.

Normy mohou být deklarovány nejen v písemné podobě, kterou jsou například zákony, ale i ve formě grafických symbolů, kterými jsou například dopravní značky nebo mohou existovat ve vědomí lidí bez manifestní kodifikace v podobě morální normy.

²¹ FISCHER, S., ŠKODA, J. Sociální patologie. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 224s. ISBN 247-2493-5, str. 120.

²² SOCHŮREK, J. Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl, Úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. 81s. ISBN 80-7083-494-3, str. 14-15.

Normy či pravidla se týkají nejen chování, ale i prožívání. Mluvíme pak o tzv. **emočních pravidlech**, která stanovují, jaký emoční prožitek a výraz je v určité situaci považován za přiměřený, očekávaný a požadovaný od jedince, který zastává určitou sociální roli.²³

Jako základní vlastnosti normy jsou uváděny 3 vlastnosti. První z nich je **užitečnost**, která znamená, že norma plní určité funkce v zájmu celé společnosti nebo alespoň některých jejích skupin. Druhou je **závaznost**, která znamená, že jedinci a skupiny pro které daná norma platí, jsou povinni se jí řídit. Poslední vlastností je **realizovanost v chování**, která stanovuje, že norma se musí projevat v konkrétním chování osob, pro které platí.

Můžeme jmenovat i další vlastnosti normy, kterými jsou 1) **závažnost normy**, která určuje významnost očekávání a požadavků obsažených v dané normě v příslušné sociální jednotce, jak přísně je vyžadováno a vynucováno její dodržování a s jakou přísností je trestáno její porušování, 2) **dynamika normy**, která vyjadřuje vývoj a změny normy v čase, 3) **relativnost normy**, vyjadřující rozdíly v její platnosti v různých kulturách, společnostech, lokalitách, komunitách a sociálních skupinách ve vztahu k různým osobám podmínkám a situacím, 4) **konsenzualita normy**, která vyjadřuje velikost shody mezi jejími členy na jejím obsahu, významu, legitimitě a způsobu aplikace.

Smyslem systému sociálních norem je udržovat přiměřenou rovnováhu mezi potřebami lidských subjektů a potřebami sociálního systému, tj. regulovat aktivity jedinců v zájmu fungování společenského systému a udržování sociálního řádu.²⁴

Sociální kontrola

Sociální kontrola představuje takové prostředky, kterými společnost působí na chování lidí a dosahuje tak žádoucí společenské konformity chování svých členů. Sociální kontrola je součástí všech procesů sociální integrace a reaguje především na odchýlené sociální chování. Prostřednictvím sociální kontroly je dosahováno konformity chování občanů dané společnosti. Předpokladem sociální kontroly jsou sociální normy a pravidla a jejich zásadní respektování a dodržování členy společnosti. Sociální kontrola úzce souvisí s institucemi, ve kterých je i vykonávána. Jedná se o instituce dvojího druhu:

- 1) **formální instituce**, mezi které patří ty subjekty, které jsou k tomu určeny a jejichž působení je formalizováno – normativně upraveno. Jedná se například o soudy a policii. Na jedince, kteří profesně působí v těchto institucích, jsou kladeny vysoké nároky nejen profesní, ale i deontologické. Tyto instituce provádějí vnější kontrolu

²³ HRČKA, M. Sociální deviace. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0, str. 32-33.

²⁴ Tamtéž, str. 34-35.

chování členů společnosti, která je vysoce specializovaná, racionálně a společensky opodstatněná a normativně vymezená,

- 2) a **neformální instituce**, které na rozdíl od formálních institucí vykonávají sociální kontrolu bez specifického zmocnění, bez přesně určené struktury rolí a přesně vymezeného postupu. Neformální sociální kontrola chování člověka není určena jen racionálně, významné jsou i další složky – emotivní, hodnotová, zážitková, paternalistická. Neformální sankce nedisponují žádnými donucovacími sankcemi.²⁵

Aktérem sociální kontroly je každý z nás, protože každý se účastníme sociální interakce, to znamená, že sankční signály nejen vysíláme, ale i přijímáme.

1.2 Normalita v pojetí společnosti

Zvláště při práci s lidmi je velmi důležité hodnocení jejich pozorovatelných projevů. Každý z nás si v průběhu svého života vymeze nějakou škálu, dle které hodnotí co je a co není normální. Někdy se však každý z nás dostane do takové situace, kdy si sám není jistý, co je a co není normální. Vymezení toho, co ještě je normální a co už je, jakousi odchylkou je velmi obtížné.

Hranice normy je pohyblivá, normalita může být posuzována dle mnoha různých kritérií v závislosti na okolnostech, které toto vymezení vyžadují.²⁶

Příčiny abnormálního chování můžeme hledat v psychologických, biologických a sociokulturních faktorech. Biologický přístup tvrdí, že abnormální chování je tvořeno nějakou fyzickou poruchou v těle, obzvláště pak v mozku. Z tohoto důvodu jsou v biologickém přístupu velmi často používány farmaka, které mají napomoci zvládnutí abnormálního chování. Psychologické přístupy kritizují pouze biologický pohled na abnormální chování a přikládá důraz psychologickým a sociokulturním faktorům, kterými jsou například nepřiměřené učení, zkreslené myšlení, nepřiměřené sociální vztahy atd. V současné době chápání abnormálního chování nejlépe vysvětluje interakční přístup, který přikládá důležitost všem vzájemným vlivům, které ovlivňují chování. Abnormální chování je ovlivňováno všemi třemi zmíněnými faktory, které často vzájemně interagují a produkují abnormální chování.²⁷

²⁵ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4, str. 113.

²⁶ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3.,rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3, str. 21.

²⁷ Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích [online]. 18. 3. 2011 [cit. 2011-03-20].

PSYCHOPATOLOGIE A NORMA. Dostupné z WWW: <<http://home.pf.jcu.cz/~stuchl/Patologie.htm>>.

Existuje velké množství pojetí normality. Mezi základní pojetí patří:

- **Statistické pojetí normality**

Vymezení normality v tomto pojetí je závislé na četnosti nebo intenzitě posuzovaných projevů. Toto pojetí je používáno zejména v případech, kdy lze pozorovaný jev nějakým způsobem kvantifikovat. V takovém případě jsme schopni odlišit projevy, které jsou průměrné, průměru vzdálené nebo zcela extrémní. Zpravidla pak platí, že to, co je v dané společnosti časté, není posuzováno jako abnormální. Toto hodnocení může být velmi matoucí, protože ne všechny projevy, které jsou časté (např. násilí), nejsou považovány za normální.²⁸

- **Sociokulturní pojetí normality**

V tomto smyslu pojetí normality bývá za normální považováno to, co je v dané společnosti a kultuře obvyklé. Jde o vázanost normy na hodnoty a postoje dané doby, místa a skupiny. Normální je to, co společenská kritéria vymezují jako normální, obvyčejně ve vztahu k tradici. Velkým problémem tohoto pojetí normality je odlišnost z důvodu, že jakkoli odlišní lidé jsou považováni za nenormální, zejména z důvodu, že se vymykají běžnému očekávání.²⁹

- **Funkční pojetí normality**

Funkční pojetí normality klade důraz na plnění požadavků a očekávání bez ohledu na to, jakým způsobem jich je dosahováno, nebere v úvahu další souvislosti ani důsledky.³⁰

- **Subjektivní pojetí normy**

Každý jedinec vnímá normalitu velmi subjektivně. Rozdíly v pojetí normality jsou pak dány osobností jedince, jeho osobní zkušeností a v některých případech také situačním působení určitého aktuálního vlivu. Toto pojetí normality souvisí také s celkovou intelektovou úrovní daného jedince. Subjektivní pojetí normality ovlivňuje také hodnocení vlastních problémů a nestandardních projevů.

Dalšími pojetími normality mohou být například pojetí ve vztahu k médiím, skupině či vývojovým faktorům.³¹ Dle těchto klasifikací můžeme považovat abnormální chování za chování maladaptivní a škodlivé. Ve skutečnosti se však jedná o jev velmi subjektivně proměnlivý.

²⁸ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3.,rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3, str. 21-22.

²⁹ Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích [online]. 18. 3. 2011 [cit. 2011-03-20].

PSYCHOPATOLOGIE A NORMA. Dostupné z WWW: <<http://home.pf.jcu.cz/~stuchl/Patologie.htm>>.

³⁰ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3.,rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3, str. 26.

³¹ Tamtéž, str. 24-26.

1.3 Sociální deviace, toleranční limit a sociálně patologické jevy

Sociální deviace

V obecném pojetí je deviace chápána jako jakákoli odchylka od normální struktury či funkce a může se vyskytovat u jakéhokoli jevu ve společnosti, ale i v přírodě. Deviace, jakožto odchylka od normální struktury či funkce jevu, je obecnou vlastností. Sociální deviace jsou pak ty, které mají význam v sociálních interakcích a vztazích.³²

Jiná definice definuje sociální deviaci jako způsob jednání, které není konformní vůči společenské normě, jež je akceptována většinovou populací.

Deviaci chápeme jakékoli porušení sociální normy. Znamená to tedy, že nemusí jít vždy o porušení normy, která je právně nebo morálně sankcionována.

Pojem sociální deviace je morálně a hodnotově neutrální. V současné době však převládá pojetí deviace v negativním slova smyslu. V literatuře se můžeme setkat s dělením deviací na deviace negativní a deviace pozitivní. Toto dělení vyplývá z chápání deviací jakožto porušení jakékoli sociální normy.³³ Typickým příkladem pozitivní sociální deviace může být například prohibice, workoholismus nebo striktní dodržování pravidel silničního provozu. Za negativní deviace lze považovat například alkoholismus, prostituci, gamblerství apod.

Toleranční limit

V žádné společnosti nejsou sociální normy dodržovány všemi členy. V každodenním životě jsme často svědky porušování sociálních norem a někdy je porušujeme i my sami. Každý jedinec je jedinečný a proto nelze očekávat dodržování sociálních norem přesně a stejným způsobem. V každé společnosti a kulturním prostředí existuje určitý toleranční limit, díky kterému jsou drobné odchylky nejen jedinci, ale i skupinami tolerovány. Toleranční limit lze tedy definovat jako určitý rozsah chování, které se sice od ideálního normativního požadavku či očekávání do jisté míry odchyluje, ale není ještě považováno za deviantní a není v komunitě odsuzováno a trestáno.³⁴ Toleranční limit je proměnlivý časem a z hlediska aktuální úrovně sociokulturního poznání dané společnosti.³⁵

³² HRČKA, M. Sociální deviace. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0, str. 11-15.

³³ FISCHER, S, ŠKODA, J. Sociální patologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009.224s. ISBN 247-2493-5, str. 14-15.

³⁴ HRČKA, M. Sociální deviace. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0, str. 33.

³⁵ FISCHER, S, ŠKODA, J. Sociální patologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009.224s. ISBN 247-2493-5, str. 14-15.

Teorie sociálních deviací

Existuje velké množství teorií sociálních deviací, ze kterých lze však vyčlenit tři základní teoretické proudy, kterými jsou biologický (příčinu deviace spatřuje v anatomických, genetických a fyziologických faktorech), sociologický (rozhodující vliv má prostředí a skupinové či sociokulturní faktory) a psychologický (proud zdůrazňující osobnost člověka, agresi, motivaci, sílu ega či frustraci).

1) Biologické teorie sociální deviace

Tyto teorie jsou nejstaršími teoriemi deviace. Zaměřují se zejména na studium kriminálního chování a analýzu zločinu, který je z jejich pohledu páčán biologicky determinovanými jedinci. Biologické teorie se snaží dokázat, že existují určité typy lidí, kteří jsou deviantně disponibilní. Tyto typy jsou rozeznatelné na základě anatomických charakteristik, které lze měřit.³⁶ Největšího ohlasu dosáhla italská pozitivistická škola kriminologie, jejímž zakladatelem byl Cesare Lombroso. Jako vězeňský lékař vyšetřoval antropologicky a klinicky desítky vězňů a zjišťoval u nich různé tělesné anomálie. Na základě svých poznatků koncipoval známý typ „rozeného zločince“. ³⁷ Podle této teorie se zločinci liší od normálních lidí typickými znaky a fyziologickými zvláštnostmi. Jejich znalost umožňuje pak odhalit potencionálního narušitele zákona. Jednotlivé typy Lombroso identifikoval především podle rozboru tvaru lebek.³⁸

Další typologie, která se stala ve 20. a 30. letech 20. století velmi oblíbenou, byla typologie představitele „konstituční školy“ Ernsta Kretschmera. Na základě mentálně patologických případů vytvořil svou konstituční typologii. Kretschmer vycházel z tělesné konstituce, na jejímž základě formuloval tři základní typy (pyknický, astenický a atletický), kterým odpovídají určité psychické vlastnosti. Na základě výzkumu prováděného s velkým množstvím kriminálních jedinců stanovil vztah určitého fyzického typu ke kriminálnímu jednání.³⁹

Další biologickou teorií je teorie antropologa Ernesta A. Hootona, která na základě statistických šetření dochází k závěru, že delikventi se od normálních lidí liší na základě jistých fyzických znaků a zvláštností. Trestanci se liší od normálních lidí tím, že jsou intelektuálně, geneticky i morfologicky degenerováni.

³⁶ MÜHLPACHR, P. Sociopatologie. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 212 s. ISBN 978-80-210-4550-7, str. 47.

³⁷ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 2.přepřac. vyd. Praha: ASPI, 2004. 451 s. Str. 79.

³⁸ MÜHLPACHR, P. Sociopatologie. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 212 s. ISBN 978-80-210-4550-7, str. 48.

³⁹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 2.přepřac. vyd. Praha: ASPI, 2004. 451 s. Str. 83-84.

Nedlouho poté, co byla zveřejněna Hootonova teorie, je velká pozornost věnována koncepci Williama H. Sheldona, který vytvořil klasifikaci lidských typů do tří kategorií, tzv. trojdílné třídění. Jedná se o kategorie endomorfní, izomorfní a ektomorfní, které se od sebe navzájem lišily silou temperamentu a také rozdílným stupněm mentální úrovně. Dle této teorie má k páčání protiprávního jednání nejlepší předpoklady mezomorfní typ.⁴⁰

Dalšími teoriemi jsou genetické teorie zločinu, které předpokládají genetickou příčinu kriminality, která spočívá v abnormalitě chromozómů. Jedná se o tzv. Klinefelterův syndrom, kdy má postižený jedinec mužského rodu místo jednoho chromozómu X tyto chromozómy dva a jeden chromozóm Y. I po výzkumu početného vzorku nebyly závěry genetické teorie potvrzeny.

Mezi další biologické koncepce pak patří biochemické teorie, které vychází z myšlenky, že deviantní chování je zapříčiněno chemickou nevyvážeností v lidské krvi.⁴¹

2) Sociologické teorie sociální deviace

Sociologické teorie se při zkoumání společensky nežádoucího až nepřijatelného chování zaměřují na jeho souvislost v různých společenských kontextech. Jedná se o existenci různých skupin a subkultur, o otázku společenské struktury a procesů, které můžeme v moderní společnosti pozorovat.⁴² Mezi tyto teorie můžeme zařadit:

Teorie kulturního přenosu

Teorie kulturního přenosu vychází z myšlenky, že deviantní chování je naučené v primárních skupinách a v interakcích s druhými. Vzniká v různých subkulturách, ve kterých je považováno za normální.⁴³

Teorie diferenciální asociace

Dle této teorie se členové společnosti stávají delikventními v důsledku sdružování se s jedinci, kteří jsou nositeli delikvence. Delikventní jednání si jedinec osvojuje během svého vývoje a v subkultuře, ve které k osvojování tohoto chování dochází, není negativně hodnoceno. Často je toto jednání v takové subkultuře spojováno s kladným zpevněním.⁴⁴

⁴⁰ MÜHLPACHR, P. Sociopatologie. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 212 s. ISBN 978-80-210-4550-7, str. 48-49.

⁴¹ Tamtéž, str. 49.

⁴² FISCHER, S, ŠKODA, J. Sociální patologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009.224s. ISBN 247-2493-5, str. 33-34.

⁴³ Tamtéž, str. 34.

⁴⁴ Tamtéž, str. 34-35.

Teorie anomie

Pojem anomie jako zdroj deviantního chování zavedl do sociologie Durkheim. V Durkheimově pojetí znamená anomie stav beznormnosti, bezzákonnosti zejména ve smyslu morální regulace. Důsledkem anomie je pak to, že lidé, kteří se necítí být vázáni jasnými morálními pravidly ve sféře dělby práce, se chovají sobecky a snaží se realizovat pouze svůj ekonomický záměr. Sociální rovnováha nejen jedince, ale celé společnosti závisí na tom, aby subjektivní zájmy byly uspokojovány v souladu s platnými normami a hodnotami společnosti, dochází k narušení této rovnováhy a vzniká tak anomie. Takto narušený prostor bez jasně daných pravidel se naplňuje odchýlným jednáním. Roste tak míra výskytu deviantního chování a rozpadá se sociální konsensus.⁴⁵

Podobně jako Durkheim vychází z názoru, že deviantní jednání je symptomem stavu sociální anomie i Robert King Merton. Sociální anomie se nevyskytuje však u všech sociálních vrstev rovnoměrně. Nejvíce se vyskytuje v těch, ve kterých jsou nejnižší příjmy a možnosti. Právě v těchto vrstvách vzniká největší rozpor mezi reálnými možnostmi a úspěchem definovaným společností. Vzniká tak nerovnoměrně rozložený anomický tlak, který pak vede u určitých jedinců ke vzniku protizákonného chování. Toto chování je Mertonem označováno jako inovace. Dle jeho teorie anomie se lidé chovají legálně nebo kriminálně v závislosti na tom, jaké mají možnosti dosáhnout toho, co je považováno za životní úspěch, tzv. „American dream“.⁴⁶

Teorie subkultur

Tato teorie tvrdí, že deviance je výsledkem přizpůsobení se pravidlům s normami a hodnotami skupin, kterých je dané individuum členem. Členové určitých subkultur se ve většině případů příliš neodlišují od ostatních členů společnosti. Základní odlišností subkulturní společnosti je oblast norem, které uznává. Jedná se o jiná pravidla a hodnoty, než uznává konformní většina a proto členové subkulturní společnosti produkují takové chování, které může být z hlediska společnosti označováno jako deviantní.⁴⁷

Teorie sociálního učení

Tato teorie vychází z předpokladu, že konformní i deviantní jednání je determinováno sankcí, která za toto chování přichází. Pozitivní chování je spojováno s odměnami (např. pochvala, uspokojení, odměna) a je tak pozitivně posilováno, negativní chování je spojováno

⁴⁵ MUNKOVÁ, A. Sociální deviance. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2001. 134 s. ISBN 80-246-0279-2, str. 34.

⁴⁶ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4, str. 92.

⁴⁷ MÜHLPACHR, P. Sociopatologie. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 212 s. ISBN 978-80-210-4550-7, str. 51

s tresty (např. trest, utrpení), je tedy negativně posilováno, čímž se oslabuje, až vyhasíná. Jedinec se snaží chovat tak, aby následkem za jeho chování byly pozitivní sankce a ne sankce negativní.

3) Psychologické teorie sociální deviace

I tyto teorie, stejně jako teorie biologické, považují deviaci za jistou úchylku a devianti jsou podle nich nositeli jisté abnormality. Deviace je z hlediska psychopatologie považována za nemoc a abnormalita za něco, co je nutné léčit a nad čím je nutno získat kontrolu. V každé společnosti v každé době existují jistá chování, která jsou deviantní, pohoršující, abnormální či společensky nebezpečná.⁴⁸

Etiketizační teorie (teorie nálepkování, labelling theory)

Zastánci této teorie, nevnímají deviaci jako soubor určitých znaků a rysů určitého jedince či skupin, ale jako proces interakce mezi deviantní a nedevidantní částí populace.⁴⁹ Etiketizační teorie spočívá v nálepkování určitého chování za deviantní. V některých společnostech je toto jednání sankcionováno, v jiných je tolerováno. Jakmile je člen společnosti nálepkován jako delikvent, získává cejch kriminálního, na kterého se poté společnost dívá jako na nedůvěryhodného. Následkem takového označení se může daný jedinec uchýlovat k dalšímu deviantnímu jednání. První prohřešek, za který je daný jedinec nálepkován, bývá pak označován primární deviací. Sekundární deviace nastává pak tehdy, když jedinec sám přijme etiketu, kterou dostal a sám sebe začne vnímat jako devianta.⁵⁰

Proti nálepkování a chápání deviace jako duševního onemocnění vystupují v 60. letech minulého století zastánci tzv. antipsychiatrického hnutí. Toto hnutí nepovažovalo psychické poruchy za duševní onemocnění, ale za fyziologické reakce na sociální prostředí, zaměřovalo se na analýzu společenské psychiatrie a bojovalo proti nálepkování duševně nemocných.⁵¹ Hnutí představuje radikální opozici proti klasickým psychologickým teoriím.

Psychoanalytické teorie

Tyto teorie chápou deviantní chování jako důsledek zkušeností z raného dětství. Některé zážitky z dětství, jako jsou například komplexy či emoční deprivace, vedou k poruchám psychosexuálního vývoje a k formování určitých osobnostních vlastností v dospělosti. Snaha

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ GIDDENS, A. Sociologie. 1.vyd.-dotisk. Praha: Argo, 2001. 595 s. ISBN 80-7203-124-4, str. 195.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ PŘÍKRYL, R. Antipsychiatrické hnutí. Psychiatrie pro praxi. 2010, 1, s. 40-41. Dostupný také z WWW: <<http://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2010/01/10.pdf>>.

jedince se nějakým způsobem vyrovnat s těmito konflikty a komplexy nebo snaha je kompenzovat, vede pak ke vzniku deviantního chování.⁵²

Velmi často jsou psychoanalytické teorie spojovány se jménem Sigmunda Freuda. S. Freud se zabýval problematikou nekonformního jednání a sociální deviace zprostředkovaně, především pak z hlediska jejich patologických projevů v individuálním životě jedince. Duševní život každého jedince je ovládán pudovými tendencemi, které vyvolávají různé způsoby odreagování. Základními lidskými pudy jsou pud sexuální a pud sebedestrukční. S těmito pudy koresponduje princip slasti a princip smrti, které determinují život každého člověka. Pokud se člověk chová přirozeně, je v očích společnosti deviantním. Pokud je člověk konformní ke společenským normám, je deviantní vůči své vlastní přirozenosti. Vzhledem k tomuto způsobu se dá říci, že společnost sama si vyrábí deviantní jedince, které pak trestá za porušení svých pravidel.⁵³

Psychologická teorie Richarda L. Jankinse

V této teorii navazuje R. L. Jenkins na Freudovu strukturu osobnosti (id, ego, superego) a rozeznává tři typy špatně uspořádané struktury psychicky osobnosti. Typ I. Má velmi silně vyvinutu inhibici pudových impulzů – na vlastní vnitřní konflikty nedovede reagovat jinak, než neuroticky či úzkostí. Typ II. je v opozici k typu I. Jedná se o jedince s nedostatečnou inhibicí pudových impulzů – nesocializovaný agresivní typ, který volně vyjadřuje své antisociální impulzy. Typ III. tzv. socializovaný delikvent, který inhibiční mechanismy používá vůči členům své vlastní skupiny a k jedincům mimo svou skupinu vyjadřuje své pudové impulzy manifestním deviantním jednáním.⁵⁴

Teorie frustrace a agrese

Teorie autora J. Dollarda říká, že frustrace vyvolává agresi, která je poté základem různých typů deviantního chování. Teorie se nezaměřuje pouze na osobnosti se specifickým předpokladem k agresivnímu chování, ale zejména na situace, které mohou vyprovokovat agresivní chování u kohokoli. Zdroj frustrace může být uvnitř jedince, ale také v jeho okolním prostředí. Síla frustrace závisí na síle potřeb a na míře jejich blokování. Úměrně se silou

⁵² HRČKA, M. Sociální deviace. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0, str. 161.

⁵³ MÜHLPACHR, P. Sociopatologie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 212 s. ISBN 978-80-210-4550-7, str. 49-50.

⁵⁴ HRČKA, M. Sociální deviace. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0, str. 163.

frustrace se mění i intenzita agresivních impulzů. Vybití agresivního chování vede pak k návratu jedince do normálního stavu.⁵⁵

Teorie obrany

Teorie považující za deviaci mechanismus obrany. Každý člověk má podle této teorie určitá přání, která mohou být v rozporu s danými sociálními normami nebo se svědomím individua. Pokud existuje tento stav, objeví se pocity viny a stavy úzkosti, které mohou vyústit v nekonformní jednání. Samotné deviantní jednání je pak jistou obranou proti účinkům stresu.

Behaviorismus a neobehaviorismus

Behaviorismus se zaměřuje na studium lidského chování. Deviace jsou v jeho smyslu definovány jako stimul – reakce. Neobehaviorismus se snaží odstranit jednoduchou rovnici behaviorismu stimul reakce a nabízí rovnici stimul - organismus – reakce.⁵⁶

Koncepce Johna Bowlbyho

J. Bowlby nespatřuje deviaci jako dědičnou, ale snaží se deviaci vysvětlit z hlediska rané dětské socializace, kdy se vytváří první postoje vůči společenským normám, hodnotám a zákonům.⁵⁷

Sociálně patologické jevy

Označení těchto jevů není v literatuře jednoznačně vymezeno a stejně tak není jednoznačné, který výčet sociálně patologických jevů je ten správný a zcela vyčerpávající. S postupující dobou také neustále přibývají nové sociálně patologické jevy. Obecně lze tyto jevy označit jako tzv. negativně deviantní nebo sociálně patologické jevy, které se nacházejí mimo toleranční limit dané společnosti. Z tohoto důvodu zde uvádím pouze vymezení pojmu sociálně patologické jevy a nezaměřuji se zde na jejich výčet. Ze všech sociálně patologických jevů, se budu věnovat v následující podkapitole mé práce pouze kriminálnímu chování.

Jevy označované jako sociálně patologické, jsou pro společnost či jednotlivce vždy negativní. Na rozdíl od deviantních jevů, u kterých tomu tak být nemusí. Je tedy velmi nutné rozlišovat mezi těmito dvěma pojmy.⁵⁸ Jako patologické jevy tedy označujeme jevy škodlivé,

⁵⁵ Tamtéž, str. 167.

⁵⁶ MÜHLPACHR, P. Sociopatologie. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 212 s. ISBN 978-80-210-4550-7, str. 50.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ FISCHER, S., ŠKODA, J. Sociální patologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009.224s. ISBN 247-2493-5, str. 14.

přímo ohrožující stabilitu společnosti, společnost jako celek nebo její jednotlivé složky – občany. Některé sociálně patologické jevy jsou definovány v právním řádu a překročení norem podléhá trestnímu postihu. Jedná se například o všechny uznávané formy kriminality. Některé sociálně patologické jevy se ocitají na samé hranici zákonnosti. V našich podmínkách lze uvést například problematiku regulace prostituce či problematiku přechovávání drog.⁵⁹

Vnímání sociálně patologických jevů je dle času a kultury proměnlivé. To znamená, že mimo kriminality, sebevražd, alkoholismu či například prostituce bylo na začátku minulého století za sociálně patologické chování označována například homosexualita či velmi těžce definovatelné chuligánství.⁶⁰ V současné společnosti jsou za sociálně patologické jevy považovány například kriminalita, patologické závislosti, alkoholismus, sebevražednost apod. Všechny tyto jevy spolu velmi úzce souvisí. Každý z těchto sociálně patologických jevů může být důsledkem jiného sociálně patologického jevu. Jako příklad lze uvést kriminalitu a užívání drog, kdy závislý uživatel drog páchá trestnou činnost, aby získal peníze na drogu, či kriminalitu a alkoholismus, kdy například jedinec pod vlivem alkoholu týrá dítě a mnohé další.⁶¹

1.4 Kriminální jednání

Kriminalita je jeden ze sociálně-patologických jevů, který doprovází lidskou společnost od jejich počátků. Na kriminalitu lze nahlížet ze dvou pohledů, které je třeba rozlišovat. Jedná se o pojetí legální (juristické) a pojetí sociologické.

A) Legální (tzv. juristické) pojetí kriminality

- V tomto pojetí, jde o souhrn jednání, která jsou trestním právem posuzována, jako trestné činy. Ta však nejsou ve všech společnostech a dobách stejná. Teorie práva odlišuje dva základní přístupy v tvorbě právních norem a tedy i k pojmání zločinu:
 - **přírozené právo** - „samo o sobě“ – vychází z přírody, od Boha, jako „přírozené zločiny“ chápe taková jednání, která byla vždy a ve všech společnostech chápána jako trestný čin (např. vražda, znásilnění, krádež atd.),
 - **pozitivní právo** - „vytváří samo sebe“, jako trestné činy chápe taková jednání, která jsou pro danou společnost nepřijatelná a proto je zakazuje.

⁵⁹ BURIÁNEK, J. Sociologie: Pro střední školy a vyšší odborné školy. Praha: Fortuna, 1996, 2001. 129 s. ISBN 80-7168-754-5.

⁶⁰ JANDOUREK, J. Sociologický slovník. Vyd.1. Praha: Portál, 2001. 288 s. ISBN 80-7178-535-0, str. 183.

⁶¹ KAPR, J. Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 116 s. ISBN 80-85850-03-6, str. 98-99.

B) Sociologické pojetí kriminality

- Toto pojetí, které je širší, chápe kriminalitu nezávisle na trestním právu.⁶²

Kriminalita je nejen otázkou týkající se mužů, jak se to na první pohled může zdát, ale týká se celé populace, tedy i žen. S ohledem na mou práci a na rozsáhlost tohoto tématu, se zde budu zabývat pouze kriminalitou páchanou ženami.

Mnohé studie či učebnice se o ženské kriminalitě nezmiňují vůbec nebo ji zmiňují pouze zcela okrajově a to i přes to, že ženská kriminalita sice v menší míře než u mužů existuje a má také svá specifika.

Ze statistik jasně vyplývá, že podíl žen na celkové kriminalitě je menší než podíl mužů. Angažovanost žen na kriminalitě se významně liší dle povahy deliktu.

I když můžeme říci, že obecně u jednotlivých deliktů převažuje počet mužů, kteří se podílejí na jejich páchání, existují i určité delikty, které vylučují angažovanost jednoho nebo druhého pohlaví na nich. Díky tomu tak vznikají delikty, které jsou typické jako mužské nebo ženské delikty. Jediným trestným činem, který je typický pro ženy, je vražda novorozeněte matkou. Tento trestný čin je však páchan jen velmi zřídka.

Dalším specifikem, kterým se ženská kriminalita liší od kriminality páchané muži, je zejména závažnost spáchaného trestného činu. Mezi nejfrekventovanější trestné činy páchané ženami patří majetkové delikty – zejména krádeže prosté, podvody a zpronevěry. Děje se tomu tak zejména z důvodu, že ženy chtějí často tímto způsobem hmotně zajistit svou rodinu nebo zlepšit rodinnou materiální situaci.

Jako další trestné činy, kterých se ženy dopouštějí, můžeme jmenovat delikty mířené proti dětem. V těchto případech se jedná například o únos dítěte, týrání svěřené osoby nebo ohrožování mravní výchovy mládeže.

Vyšší podíl žen, které páchají trestnou činnost, shledáváme u trestných činů křivého obvinění, křivého svědectví, urážky na cti a pomluvy.

Násilných deliktů se ženy dopouštějí pouze zřídka. Stoupá však jejich podíl na páchání trestného činu loupeže.

Pokud se jedná o nejzávažnější trestný čin – vraždu, můžeme říci, že se u žen vyskytuje jen velmi málo. Pokud je však ženou spáchána, má velmi často emocionální podtext. Oběťmi

⁶² ZOUBKOVÁ, I; MUSILOVÁ, M. Kriminologie a prevence kriminality. První. Praha: Armex Publishing, 2004. 146 s. ISBN 80-86795-05-5, str. 13-14.

jsou velmi často osoby blízké, motivací je pak velmi často trvající konflikt vyvolaný špatným zacházením a ponižováním ze strany pozdější oběti (manžel, druh).

Nejvíce žen, které páchají trestnou činností, je ve věku mezi 21 – 24 roky. Průměrná úroveň kriminality se však objevuje také u žen ve věku od 44 do 49 let. Kriminální aktivita u starších žen má tendenci klesat.

Dalším specifikem ženské kriminality, které je velmi výrazné, je výskyt recidivy. Ve srovnání s muži je recidiva u žen daleko nižší. Pokud k ní vůbec dochází, lze říci, že ženy se nesespecializují na určitý druh trestné činnosti tak, jako muži. Stejně jako s recidivou je tomu i s organizací žen do různých zločineckých skupin či gangů. Žena se většinou dopouští trestné činnosti sama. Většina žen se při páchání trestné činnosti nesnaží jako muži projevit tolik iniciativy a nevystupují jako aktivní činitelky. Bývají pouze pomocníky při páchání trestné činnosti.

Posledním znakem, typickým pro ženskou kriminalitu je vyšší výskyt latence, což souvisí se závažností páchaných trestných činů.⁶³

Z přeplněnosti věznic je jisté, že i kriminalita páchaná ženami stále vzrůstá a je jisté i to, že ji již nelze podceňovat a je nutné věnovat jí pozornost. Důležité je věnovat se prevenci a pokud i tak dojde k selhání, zaměřit se na způsob trestání kriminálních žen, které daleko hůře než muži snášejí věznění. Častěji u nich dochází k větším citovým traumatům, které jsou velmi často spouštěči deprivace a depresí.

1.5 Resocializace a prizonizace

Resocializace

Každý z nás nějakým způsobem „vrostl“ do společnosti. U některých z nás však socializace neproběhla správným způsobem a někteří z nás se socializovali deviantně nebo nedostatečně. Jedinci s kriminálním chováním nedospěli k přijímání norem a pravidel, tedy k pomyslnému vrcholu socializace. Na tuto jejich nedostatečnou či odchýlenou socializaci reaguje společnost dalším pokusem o jejich začlenění do společnosti. V takovém případě můžeme hovořit o resocializaci z důvodu, že pokus o socializaci jedince již v minulosti proběhl.

O resocializaci může tedy mluvit jako o opětovné, další socializaci u jedince, který podobným procesem již jednou prošel.⁶⁴

⁶³ VÁLKOVÁ, J. Kriminalita žen. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. 76 s, str. 22-27.

V rámci mé práce se na pojem resocializace zaměřím jako na jeden z jevů charakteristických pro prostředí VTOS.

Resocializace slouží k dosahování nejsložitějších nápravně výchovných cílů. Je to tedy složitý proces nápravy a převýchovy i změny vadné socializace.⁶⁵

Resocializace je obecně chápána jako jedna z preventivních aktivit, která má jedince pomoci vrátit do společnosti. Může se jednat nejen o jedince, který je ve VTOS, ale například i o jedince, který je závislý na drogách, alkoholu, výherních automatech nebo má jiným problémem, díky kterému se nějakým způsobem vyřadil ze společnosti. Z hlediska prevence, resp. úrovně preventivních aktivit, můžeme resocializaci zařadit do sekundární a terciární prevence sociálně patologických jevů, protože problém u jedince již vznikl a musí se nějakým adekvátním způsobem řešit. Sekundární prevence se zabývá rizikovými jedinci a skupinami osob, u nichž je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou pachateli nebo oběťmi trestné činnosti, na sociálně patologické jevy a příčiny kriminogenních situací.⁶⁶ Z důvodu, že resocializačním procesem se snažíme ochránit především samotného jedince, můžeme resocializaci řadit do sekundární prevence. Terciární prevence spočívá v resocializaci kriminálně narušených osob. Jejím cílem je udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí.⁶⁷ Společnost resocializačním procesem chrání i sama sebe, z tohoto důvodu mluvíme i o prevenci terciární. V pojetí mé práce se jedná u jedince o prevenci dalšího kriminálního jednání, která probíhá v zařízeních pro VTOS.

Ve vězeňské praxi, je pojem resocializace chápán jako korektivní nebo také druhotná socializace takových jedinců, u nichž proces socializace v dřívějších vývojových etapách neproběhl úspěšně díky jednomu ze dvou důvodů. Prvním důvodem je, že se v socializačním procesu vyskytly různé nedostatky a nepříznivé podmínky (v takovém případě se jedná o socializaci deficitní⁶⁸). Druhým důvodem neúspěšné socializace může být způsob, jakým byl jedinec socializován. Jeho socializace mohla proběhnout v antisociálním smyslu, to znamená, že jedinec byl zapojen do systému hodnot a norem rozporných s morálními hodnotami a zákonnými normami (socializace deviantní⁶⁹).⁷⁰

⁶⁴ KAPR, J, et al. Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny. 2.vyd. Praha: SLON, 1997. 116 s. ISBN 80-85850-03-6, str. 82.

⁶⁵ MAŘÁDEK, V. Lexikon klíčových pojmů z penologie. 1.vyd. Opava: Nakladatelství a vydavatelství Ing. Vavrla Pavel, 2000. 75 s, str. 49-50.

⁶⁶ Ministerstvo vnitra České republiky [online]. © 2010 [cit. 2011-03-15]. Nebezpečnost a prev. Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/prevence-169232.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>>.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Jedná se o dílčí poruchu socializace, která se projevuje především asociálním chováním. Její náprava je možná vhodným výchovným působením.

⁶⁹ Deviantní socializace je velmi závažnou poruchou socializace, která zasahuje celou osobnost jedince. Hlavními znaky jsou projevy asociálního nebo antisociálního chování.

Současná praxe ve vězeňství chápe za základní resocializační postup tvorbu a plnění programů zacházení (dříve resocializačních programů) pro každého odsouzeného. V penitenciárních podmínkách je resocializace také nazývána korektivní socializací či penitenciární resocializací. Tato odlišná terminologie se používá zejména, aby se odlišila od resocializace u jedinců sice s poruchami socializace, které však neměly důsledky v páchání trestné činnosti. Hlavním cílem resocializace je změnit osobnost vězně tak, abychom u ní našli takovou kvalitu, která by zaručovala schopnost vězněného řídit své další chování a jednání bez páchání trestné činnosti. V případě, že se nedaří socializace celé osobnosti, stává se cílem změna reakcí, motivů, hodnot a postojů a také některých vlastností charakteru. Zjednodušeně lze říci, že resocializace znamená připravenost propuštěného bývalého vězně k plnění běžných a pro život nezbytných sociálních rolí, kterými jsou například starat se o jiné, pracovat, nevrátit se do kriminální skupiny apod. V prostředí VTOS se resocializace dosahuje nejen naplňováním programů zacházení, ale i jinými způsoby jako je například nápravně výchovná činnost, zacházení s vězni, penitenciárním výchovným působením či reedukací. Jednoduchým ukazatelem, dle kterého můžeme měřit úspěšnost resocializačního působení ve VTOS, je počet recidivujících pachatelů trestných činů.⁷¹

Domnívám se, že základem úspěšného resocializačního působení je, aby si jedinec, jenž je pachatelem trestného činu, uvědomil svou zodpovědnost za spáchaný trestný čin a zamyslel se také nad tím, co spáchal svým jednáním nejen oběti trestného činu, sám sobě, svým blízkým, ale i celé společnosti. Další, k čemu by u daného jedince mělo dojít, je zvnitřnění pravidel a norem společnosti, ve které žije a v neposlední řadě by se měl daný jedinec zaměřit na své uplatnění ve společnosti po propuštění z VTOS (motivace k sebevzdělávání, k nalezení vhodné práce, kvalitnímu soužití ve společnosti atd.). S tímto souvisí i má představa o tom, že všechny cíle resocializačního procesu by měly být zaměřeny zejména na budoucnost jedince tak, aby po propuštění z VTOS byl schopný obstát v normální společnosti.

Tomuto záměrnému i nezáměrnému výchovnému, nápravnému a převýchovnému působení, jehož cílem je reintegrace jedince do společnosti, stojí protichůdný jev, který je produktem izolace kriminálně se chovajících jedinců, tzv. prizonizace.

⁷⁰ ČERNÍKOVÁ, V, et al. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeňk, s.r.o., 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0, str. 144.

⁷¹ MAŘÁDEK, V. Lexikon klíčových pojmů z penologie. 1.vyd. Opava: Nakladatelství a vydavatelství Ing. Vavrla Pavel, 2000. 75 s., str. 49-50.

Prizonizace

Jev, který je označován jako prizonizace, vzniká v důsledku izolace kriminálně se chovajících jedinců od zbytku společnosti. Ve většině případů, je tento pojem vztahován k prostředí institucí, ve kterých je vykonáván trest odnětí svobody. Někdy je však tento pojem spojován nejen s prostředím VTOS, ale i například s dalšími zařízeními ústavního typu. V mé práci se budu pojmem prizonizace primárně zabývat ve vztahu k VTOS.

Pojem prizonizace byl zaveden ve 30. letech minulého století americkým sociologem Donaldem Clemmerem, který pracoval jako sociolog ve věznici v Chesteru, stát Illinois a vychází z jeho studia mužské vězeňské subkultury. Clemmer tvrdí, že vězni mají společnou zkušenost nuceného věznění a to je sjednocuje za společnou věc proti věznilům. Vězeňské předpisy a rutina vězně nutí ke konformismu, fyzická blízkost, ve které jsou nuceni žít jeden vedle druhého, ničí jejich soukromí a izolace omezuje jejich život. Vězeňské hodnoty se dle Clemmera mohou přebírat v té či oné míře, jakmile je však vězeň přijme za své, stává se tak imunní vůči vlivům konvenčního systému. Proces prizonizace tak mění nováčka na „plnohodnotného trestance“. Jedná se tedy o kriminalizační proces, který působí proti nápravě či resocializaci.⁷²

Prizonizace obsahuje dvě důležité složky:

- **Institucionalizace**

- Tato složka označuje skutečnost, že člověk, který je vězněný, se adaptuje na způsob života ve vězení, který je vysoce organizovaný a spojený se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Z těchto zkušeností vyplývá změna jeho postojů, vzorců chování i obranných mechanismů. Postupem času dochází u jedince ke ztrátě aktivity, což vede až k výsledné apatii, k zúžení zájmových aktivit, k úpadku většiny kompetencí. Osobnost jedince, který je dlouhodobě nebo opakovaně uvězněn tak degraduje. Jedinec ztratí návyk samostatného rozhodování a po propuštění z VTOS se stává závislý na iniciativě jiných lidí nebo na zcela náhodných impulzech. Ztrácí také schopnost plánovat a volit takové alternativy své budoucnosti, které jsou realistické.

⁷² KARABEC, Z., BLATNÍKOVÁ, Š. K problematice dlouhodobých trestů odnětí svobody. Kriminálnístika: Čtvrtletník pro kriminálnístickou teorii a praxi. 2004, 3,. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminálnístika/2004/0403/karabec_info.html>.

- **Ideologizace**

- Tato druhá ze složek prizonizace znamená přijetí pravidel a norem vězeňského prostředí. Nejde jen o formální přizpůsobení se, ale jedinec často přijímá i jiný hodnotový systém a ztotožňuje se tak s minoritní skupinou. To se projevuje označením společného nepřítele, ztělesněním viníka jejich situace. V takovém případě je velmi snadné vymezení mezi identifikační skupinou, kterou tvoří věznění a nepřátelským okolím, které tvoří vězeňský personál. Toto vymezení pak ještě více posilují některé znaky, kterými jsou například úprava zevnějšku nebo uniforma personálu. Akceptace skupinové identity se pak pro vězně stává oporou. Pokud vězni nemají zvlášť dobře fungující zázemí nebo silné vnitřní přesvědčení, velmi snadno se k této opoře uchýlí. Přesto, že je výkon trestu zaměřen na resocializaci, mnohdy zde však dochází k výměně informací o možnostech různé trestné činnosti, vězni se zde zdokonalují ve svých kriminálních znalostech a dovednostech a v některých případech může dojít i k plánování dalších kriminálních aktivit. Jedním z dalších znaků adaptace na nové prostředí je přijetí typického vězeňského slovníku, který je jedním ze znaků potvrzujících specifičnost a vymezení skupiny vězňů.⁷³

Jiní autoři charakterizují prizonizaci jako proces přizpůsobování, intelektuální, psychologické i hodnotové přeměny svobodného člověka ve vězně. Proces přizpůsobování, v němž se vězeň obeznamuje s předpisy, ale i neformálními pravidly, zvyky, hodnotami a celkovou kulturou vězení a postupné zvnitřnění těchto reálií je překážkou pozitivní resocializaci a pokud pobyt ve vězení trvá příliš dlouho, není již vězeň, který je plně přizpůsobený na podmínky VTOS, schopen žít mimo vězení. Přizpůsobení se jednoduchým pravidlům vězeňské subkultury je mnohem snazší, nežli se přizpůsobovat o mnoho bohatší a stále se měnící realitě společnosti mimo vězení.⁷⁴

Další možností, jak charakterizovat prizonizaci, je tzv. „výchova věznic“, která působí protisměrně resocializaci. Termín prizonizace je tedy souhrnné označení všech negativních jevů, které působí na odsouzené v průběhu VTOS. Je to vlastně proces postupného přizpůsobování se způsobu života ve věznici, společenství odsouzených a vězeňské subkultuře.⁷⁵

⁷³ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3.,rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3, str. 820-821.

⁷⁴ MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUCHTA, J. Základy penologie. Vydání 1. Brno: Masarykova Univerzita, 1995. 75 s. ISBN 80-210-1248-X, str. 54-55.

⁷⁵ MAŘÁDEK, V . Výkladový slovník penologie. První. Ostrava: Ostravská Univerzita, 2003. 142 s. ISBN 80-7042-256-4, str. 59.

Vágnerová ve své publikaci charakterizuje prizonizaci jednoduše jako adaptaci na život ve vězení.⁷⁶

Pojmem prizonizace bych označila všechny jevy související s pobytem v nápravné instituci, které brání úspěšné resocializace jedince a jeho bezproblémovému návratu do společnosti. Nemusí se jednat pouze o vlivy vězeňské subkultury, ale také o dlouhodobou izolaci od společnosti mimo VTOS. Jde o proces proměny svobodného člověka ve vězně, ke kterému patří přizpůsobení se stylu života v nápravném zařízení, z důvodu, že jedinec již není schopen obstát ve stále se měnící společnosti, která na něho klade mnoho nároků.

2. DRUHY TRESTŮ

2.1 Účel trestu a jeho funkce

V českém trestním právu představuje trest jeden z prostředků státního donucení, jichž používá stát při plnění svých funkcí vedle prostředků ekonomických, kulturních, výchovných, politických a jiných.⁷⁷ Obecně lze říci, že je to uložení nějakého omezení, újmy, ztráty, kterým nějaká oprávněná osoba vymáhá dodržování společenských, mravních nebo právních pravidel daného společenství.

Pojetí účelu trestu se během vývoje společnosti mění. Vzniklo tak několik teorií o účelu trestání, které lze z hlediska jejich podstaty a historického vývoje rozdělit na teorie absolutní, relativní a smíšené, jinak označované také jako slučovací.⁷⁸

a) Absolutní teorie

Tyto teorie, které jsou také někdy označovány jako teorie taliační, mimo samotného potrestání nespojují s ukládáním trestů žádné jiné účely. Trest pak představuje spravedlivou odplatu za trestný čin. Trestem se vyrovnáváme za trestný čin, který byl spáchán v minulosti. Trest má účel sám osobě, není namířen prvořadě proti osobě pachatele, ale jde o vyhovění požadavkům absolutní spravedlnosti. Trest by měl obsahovat tolik utrpení, bolesti a ztráty, kolik jí bylo způsobeno trestným činem, měl by tedy odpovídat povaze provinění.

⁷⁶ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

⁷⁷ NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: Codex Bohemia, 1997, s. 1996. in Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4, str. 185.

⁷⁸ URBANOVÁ, M. Systém sociální kontroly a právo. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 191 s. ISBN 80-86898-94-6, str. 140.

b) Relativní teorie

Tyto teorie přikládají trestu určité cíle užitečné pro společnost. Účelem trestu má být ochrana společnosti před nebezpečím dalších trestných činů. V těchto teoriích lze spatřovat zdroj preventivních aktivit spojených s ukládáním trestů. Trestá se proto, aby v budoucnosti nebylo páčáno zlo, aby společnost byla chráněna před důsledky páchaného zla.

Mezi tyto teorie řadíme například teorii psychologického donucení či teorii speciální prevence.

c) Smíšené (slučovací) teorie

Smíšené (slučovací) teorie jsou teorie, které se snaží o spojení myšlenky odplatné a účelové funkce trestu. Trest má trestným činům předcházet prostřednictvím tzv. generální prevence, která je zaměřena na potencionální pachatele a zároveň má působit speciální prevencí na pachatele trestného činu, o kterém se rozhoduje.⁷⁹

Smysl trestu nastiňují blíže koncepce teorií funkcí trestu, mezi něž patří pět nejznámějších teorií, kterými jsou teorie odplatná, odstrašení, rehabilitační, eliminační a restituční.

a) Odplatná (retributivní) teorie

Teorie vycházející z myšlenky, že společnost má morální povinnost potrestat jedince, který porušuje základní morální zásady obsažené v trestním právu. Trest je chápán jako přirozený důsledek kriminálního jednání. Trest musí pro pachatele znamenat určitou újmu, jejíž citelnost, vyjádřená výší a druhem trestu, má odpovídat závažnosti spáchaného trestného činu. Odplata představuje sociální mstu, avšak mstít by se neměla oběť. Nástrojem kolektivní msty společnosti by měl být stát a trest by měl co nejvíce odpovídat zločinu.

b) Teorie odstrašení

Teorie odstrašení spatřuje funkci trestu především v tom, že odrazuje pachatele (individuální prevence) od dalšího kriminálního jednání a stejný účinek má i na ostatní jedince, kteří se mohou stát potencionálními pachateli (generální prevence). Újma, která pachateli vzniká uloženým trestem, sama o sobě může vést k odstrašení od dalšího kriminálního chování, aniž by se vůči pachateli uplatňovaly další výchovné prostředky.

⁷⁹ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4, str. 185 – 187.

c) Teorie rehabilitační (nápravná, korektivní, resocializační, penitenciární)

Tato teorie spatřuje jediný cíl trestání v tom, aby pachateli bylo poskytnuto takové odborné zacházení, prostřednictvím kterého by se došlo k poznání, které osobnostní vlastnosti i vlastnosti chování v interakci se sociálním prostředím participovaly na trestné činnosti. Od tohoto poznání se pak odvíjí cíl korektivního procesu, motivace pachatele a způsob vedení tohoto procesu, aby došlo k nápravě. Rehabilitační teorie jsou zaměřeny na osobu pachatele a přihlíží k etiologii individuálního kriminálního chování.

d) Eliminační teorie (izolační spojená s internací, vylučovací)

V této teorii je účel trestního postihu v dočasné nebo trvalé izolaci pachatele od ostatní společnosti, tato izolace má být nejcitelnější újmou pro pachatele, ale také nejspolehlivější ochranou společnosti.

e) Restituční teorie (kompenzační, restorativní, obnovující)

Teorie zdůrazňující význam odstranění následků trestného jednání a význam náhrady škody, kterou oběť trestného činu utrpěla. Trest má směřovat k obnovení rovnováhy v sociálních vztazích, porušené trestným činem a k uspokojení nároků poškozených osob.⁸⁰

Jedním z účelů trestu je ochrana společnosti před pachateli trestných činů. Je zde zahrnuta i ochrana práv a svobod jednotlivých občanů. Trest je obrana, kterou používá společnost před trestnými činy. Dalším účelem, který trest má, je zabránit pachateli v další trestné činnosti, to znamená, přimět pachatele k respektování zákonů. Izolací od společnosti, která je v podobě nepodmíněného trestu, ale i podmíněné tresty odnětí svobody, mají za cíl vytvořit v pachateli dostatečné zábrany, které ho mají odradit od trestné činnosti. Trest má také vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život. V neposlední řadě je účelem trestu působit výchovně nejen na pachatele trestného činu, ale i na ostatní členy společnosti. Aby byl tento účel splněn, je důležité včasné a spravedlivé ukládání trestů. Takové ukládání trestu varuje pachatele před páčáním trestných činů a řádní občané jsou tak upozorněni na nebezpečnost, zavrženíhodnost i trestnost spáchaných činů.⁸¹

⁸⁰ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4, str. 188-193.

⁸¹ URBANOVÁ, M. Systém sociální kontroly a právo. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 191 s. ISBN 80-86898-94-6, str. 141.

2.2 Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody může být podmíněný nebo nepodmíněný. V této části bych se zabývala pouze nepodmíněným trestem odnětí svobody. Podmíněným trestem odnětí svobody se budu zabývat níže, v části věnované alternativním trestům.

Nepodmíněný trest odnětí svobody se ukládá nejvýše na dobu dvaceti let, pokud nejde o mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody, ukládání trestu odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny nebo o výjimečný trest.

Tento trest odsouzený bezprostředně poté, co rozsudek nabude právní moci, musí vykonat v příslušné věznici. Pokud pachatel k výkonu trestu odnětí svobody nenastoupí dobrovolně na výzvu soudu, dodá jej tam Policie ČR. Trest se vykonává diferenciovaně ve věznici:

- s dohledem
- s dozorem
- s ostrahou
- se zvýšenou ostrahou.

O zařazení odsouzeného do příslušného typu věznice rozhoduje soud. Trest odnětí svobody může být mimořádně snížen i zvýšen.

Zvláštním druhem trestu odnětí svobody je výjimečný trest. Tímto trestem se rozumí trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest soud ukládá za zvláště závažný trestný čin. Trest odnětí svobody nad dvacet až třicet let pak soud uděluje pachateli, jestliže závažnost zvláště závažného zločinu je velmi vysoká nebo náprava pachatele je obzvláště ztížena. Doživotní trest odnětí svobody může soud uložit pachateli, který spáchal zvláště závažné zločiny, mezi které patří například vražda, genocida, teroristický útok, útok proti lidskosti apod.⁸²

⁸² Ustanovení §52 - §59 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

2.3 Alternativní tresty

2.3.1 Alternativní tresty

V české legislativní úpravě neexistuje jasná definice alternativních trestů. Dle mezinárodního pojetí, lze alternativní sankce chápat jako tresty, nespojené s trestem odnětí svobody, které je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody.⁸³

Alternativní tresty umožňují společnosti potrestat pachatele trestného činu jinak, než udělením trestu odnětí svobody. Jsou vhodnou alternativou k přeplněným věznicím (stav využití ubytovací kapacity ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky k 31.12.2009 uvádí ubytovací kapacitu společnou pro VV a VTOS 19 110 lůžek, stav obsazenosti byl však 21 644, což je 113, 260% obsazenost)⁸⁴, ve kterých je odsouzený izolován od společnosti, což přináší velké množství negativních důsledků. Pachatel, který se dostane do vězení, se stává jistým způsobem pasivním členem společnosti. Není nucen hledat si práci, plánovat si svůj volný čas a noho dalších aktivit, které jsou v běžném životě nutností, naopak odsouzený má zajištěn nejen nocleh a stravu, ale i zdravotní a sociální péči. I tyto důvody jsou jedněmi z těch, kvůli kterým se mnozí pachatelé do VTOS vrací. Recidivující vězni, kteří strávili například více jak polovinu svého života mezi zdmi věznice, nejsou díky izolaci od společnosti schopni návratu do běžného života a život ve věznici se pro ně může stát i přes jistá omezení snažší než na svobodě. Toto vše je navíc financováno z peněz daňových poplatníků. Celkové náklady na jednoho odsouzeného se v současnosti pohybují kolem 1000 korun (40 eur) na jednoho vězně a den. Z této částky ale odsouzení hradí jen část, maximálně do výše 1500 korun (60 eur) měsíčně.⁸⁵ Krátkodobý trest odnětí svobody se u pachatelů méně závažných trestných činů jeví jako zbytečně nákladný a z hlediska prevence dalšího páchaní trestné činnosti neúčinný.⁸⁶ Existují mnohé důvody, proč je vhodné zvolit alternativní trest. Jsou jimi:

- a) nejsou narušeny sociální vazby mezi pachatelem TČ a prostředím, ve kterém žije,
- b) pokud je pachatel zaměstnán, nedojde ke ztrátě zaměstnání,
- c) náklady na výkon trestu jsou nižší,

⁸³ CHROMÝ, J., K efektivitě výkonu trestu obecně prospěšných prací (vybrané otázky). Časopis pro právní vědu a praxi. 2006, XIV, 3, s. 242-247, str. 243

⁸⁴ Vězněné osoby: Stav využití ubytovacích kapacit ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky k 31. 12. 2009. In Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2009. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2009. s. 29.

⁸⁵ Vězeňská služba České republiky [online]. 11.1.2010 [cit. 2010-10-31]. Zacházení s vězňenými osobami. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/zakladni-informace-4/zachazeni-s-veznenymi-osobami-6125>>.

⁸⁶ ŽIAK, M. *Alternativní tresty k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v užším pojetí*. Brno, 2008. 131 s. Rigorózní práce. Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, Katedra trestního práva.

- d) povinnosti, které jsou pachateli uloženy, ho vedou k upevnění návyků a postojů potřebných k vedení řádného života a vedou tak k prevenci recidivy,
- e) zohledňují se individuální vlastnosti a schopnosti pachatele.

2.3.2 Filozofie alternativních trestů

Filozofie alternativních trestů je velmi jednoduchá. Je jí ponechat odsouzené pachatele TČ na svobodě a uložit jim takový druh povinností nebo omezení, který bude působit preventivně proti páchání další trestné činnosti, ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí TČ a upevní v pachateli návyky a postoje potřebné k vedení řádného života. Soudy přistupují k alternativním sankcím v případě, že pachatel spáchá TČ, na který zákon stanoví trest odnětí svobody do pěti let a osoba pachatele není natolik narušena, aby její pobyt na svobodě byl pro společnost nebezpečný.

U alternativních trestů nejde o zbavení pachatele svobody, ale jde o to, aby pachatel dodržoval určitá omezení a plnil určité povinnosti. Tyto omezení a povinnosti, se liší dle uloženého alternativního trestu. Odsouzený musí například odvést určitý počet hodin pro „obecné blaho“ v případě udělení trestu obecně prospěšných prací, nesmí se po určitou dobu zdržovat v konkrétním městě při udělení trestu zákazu pobytu nebo nesmí po určitou dobu vykonávat určitou činnost při udělení trestu zákazu činnosti a mnohé další.

Během doby, kdy odsouzený vykonává trest, se sleduje, zda plní podmínky, které mu trest ukládá a zda žije v souladu s normami dané společnosti. Pokud odsouzený dané povinnosti a omezení neplní, může soud přistoupit k rozhodnutí o náhradní sankci, kterou je ve většině případů trest odnětí svobody.⁸⁷

2.3.3 Dělení a druhy alternativních trestů

Alternativní tresty můžeme dělit podle různých kritérií. První skupinou je dělení dle působení trestu na pachatele. Prvním kritériem, dle kterého můžeme dělit alternativní tresty v této skupině je **omezení svobody**. Do této skupiny alternativních trestů můžeme zařadit domácí vězení, obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a vyhoštění. Z mého pohledu do této skupiny trestů patří i tresty

⁸⁷ SPJ: Alternativa trest obecně prospěšných prací [online]. c2008 [cit. 2010-10-31]. Alternativní tresty. Dostupné z WWW: <http://www.spj.cz/opp/tresty/firm_tresty.html>.

podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněného trestu odnětí svobody s dohledem. Dalším druhem jsou tresty, které nějakým způsobem **postihují čest odsouzeného**. Do této skupiny můžeme zařadit ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání a ztrátu vojenské hodnosti. Posledním kritériem v této skupině jsou pak **tresty postihující majetek**. Těmito tresty jsou propadnutí majetku, peněžité trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty.

Druhou skupinou je dělení alternativních trestů na tresty, které lze ukládat samostatně a na tresty, které lze ukládat pouze k jiným trestům. Mezi **tresty, které lze ukládat samostatně** patří podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, propadnutí majetku, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, peněžité trest a zákaz pobytu.⁸⁸ **Tresty, které lze ukládat pouze vedle jiných trestů** jsou ztráta čestných titulů nebo vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti.⁸⁹

S nejčastějším dělením alternativních trestů, se kterým se můžeme setkat, je dělení na alternativní tresty v užším a širším pojetí. V širším pojetí jsou do alternativních trestů zařazovány i takové sankce, které zcela neeliminují ztrátu svobody a alternativy trestního řízení v podobě různých forem odklonu. Užším pojetím alternativních trestů rozumíme jakýkoliv trest nespojený s odnětím svobody, který se uplatní v případech, má-li být uložen trest odnětí svobody, avšak vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu, lze účelu trestu dosáhnout i jinak.⁹⁰

Alternativní tresty v užším pojetí:

- **Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody**

Soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři roky, jestliže vzhledem k osobě a poměrům pachatele a okolnostem případu, má důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo, i bez výkonu trestu odnětí svobody. Výkon trestu odnětí svobody lze odložit na jeden rok až pět let. Soud může odsouzenému uložit také přiměřená omezení a povinnosti jako například nahradit způsobenou škodu, zákaz konzumace alkoholu atd. Pokud odsouzený ve zkušební době nevede řádný život, rozhodne soud, že odsouzený trest vykoná. Ve výjimečných případech může soud i přes to, že odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu, ponechat podmíněné odsouzení v platnosti. V takových případech může soud nad

⁸⁸ Ustanovení §53 zákona č. 40/2009 sb., trestní zákoník.

⁸⁹ Tamtéž, ustanovení §78-79.

⁹⁰ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4., str. 214

odsouzeným stanovit dohled, přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však více než dvě léta, stanovit odsouzenému dosud neuložená přiměřená opatření a povinnosti.⁹¹

- **Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem**

Pokud je nutno pachatele trestného činu zvýšeně sledovat, kontrolovat jeho chování a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době, může soud podmíněně odložit trest odnětí svobody nepřevyšující tři roky a současně vyslovit dohled nad pachatelem. Dohled vykonává úředník Probační a mediační služby České republiky.⁹²

- **Obecně prospěšné práce**

Trest obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům. Trest lze uložit pachateli přečinu, tedy trestného činu nedbalostního nebo úmyslného trestného činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující 5 let. Ukládá se v rozmezí 50 až 300 hodin. Na dobu výkonu trestu může soud pachateli také uložit přiměřená omezení a povinnosti. Odsouzený vykoná tyto práce osobně a bezplatně ve svém volném čase nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. K výkonu tohoto trestu není odsouzený soudem ani nikým jiným nějak nucen. Pokud odsouzený v době od odsouzení do skončení výkonu tohoto trestu nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu nebo trest řádně nevykonává, rozhodne soud o proměně trestu obecně prospěšných prací na nepodmíněný trest odnětí svobody. Každá i jen nezapočatá hodina se přitom počítá za jeden den odnětí svobody. Na výkon tohoto trestu dohlíží úředník PMS.⁹³

- **Domácí vězení**

Trest domácího vězení je v České republice novou alternativou v systému ukládání trestů. Tento zákon vešel v účinnost od 1.1.2010 a v novém trestním zákoníku je zakotven jako přímá alternativa k trestu odnětí svobody.⁹⁴

Trest domácího vězení je trest, který spočívá v tom, že odsouzený po dobu výkonu tohoto trestu je povinný v čase, který určí soud, zdržovat se ve svém obydlí včetně k němu přilehlých vnějších prostor, vést řádný život a podrobit se kontrole.

⁹¹ Ustanovení §81-83 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁹² Tamtéž, ustanovení §84.

⁹³ Tamtéž, ustanovení §62-65.

⁹⁴ Justice.cz: Ministerstvo spravedlnosti ČR [online]. 2010 [cit. 2010-11-02]. Domácí vězení. Dostupné z WWW: <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?k=5266&o=23&j=33&d=310180>>.

Význam tohoto trestu spočívá v tom, že méně závažným způsobem zasahuje do základních práv a svobod jako trest odnětí svobody a odsouzený při výkonu trestu není tak odloučen od své rodiny, čímž nedochází k přetrhání citových vazeb.⁹⁵ Tato nová možnost výkonu trestu také řeší z jisté míry přeplněnost věznic a v neposlední řadě také ekonomickou stránku.

Uložení tohoto trestu v České republice je vázáno následujícími podmínkami:

- trest ukládá soud pachateli přečinu,
- vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a možnosti nápravy pachatele, lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to i případně vedle trestu jiného,
- pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost.

Maximální délka trestu domácího vězení je až na dvě léta. Obsahem tohoto trestu je omezení odsouzeného na osobní svobodě. Nestanoví-li soud jinak, odsouzený je povinen zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin, nebrání-li mu v tom důležité důvody, kterými jsou zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení. Soud má možnost pachateli povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna, také má však právo uložit pachateli jistá omezení nebo povinnosti směřující k tomu aby vedl řádný život (podrobení se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, veřejně se osobně omluvit poškozenému atd.) a z pravidla také pachateli ukládá aby dle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem spáchal. Pokud je ukládán trest domácího vězení, soud stanoví náhradní trest odnětí svobody v délce až jeden rok, pro případ, že by výkon trestu domácího vězení nebyl dodržen.⁹⁶

Kontrola výkonu trestu domácího vězení, je v současné době prováděna namátkovými kontrolami, které provádí Probační a mediační služba ČR, což souvisí se třemi fázemi projektu domácího vězení, na které byl rozdělen. Těmito třemi fázemi, kterým předcházelo nutné materiální i personální posílení, zejména Probační a mediační služby tak, aby projekt mohl být spuštěn, jsou:

⁹⁵ IVOR, J., et al. Trestné právo hmotné 1 : Všeobecná část. 1. Bratislava (SK) : Iura Edition, 2006. 1140 s. ISBN 80-8078-099-4.

⁹⁶ Ustanovení §60-61 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

1. fáze – zajištění namátkové kontroly. Tato fáze potrvá od dne účinnosti trestního zákoníku, tedy 1.1.2010 až do zavedení elektronického kontrolního systému, jehož zavedení je plánováno na rok 2011. Zajišťování podmínek pro uložení trestu domácího vězení, provádění namátkových kontrol a realizace kontinuální reintegrační činnosti s odsouzenými bude v této době zajišťovat Probační a mediační služba ČR. Úzká součinnost v ukládání trestů soudy a Probační a mediační službou zastavení nárůstu odsouzených ve VTOS.
2. fáze – elektronický monitoring odsouzených. V průběhu této fáze, probíhající v roce 2011, bude vybrán provozovatel elektronického monitoringu osob, který bude spolupracovat s Probační a mediační službou při kontrole výkonu trestu domácího vězení. Probíhat bude také příprava elektronického monitoringu s vybraným provozovatelem a také bude dokončen legislativní systém domácího vězení na základě osvědčených praxí evropských zemí a což ve spojení s elektronickým monitorovacím systémem, získanými zkušenostmi PMS umožní omezení recidivy, snižování počtů vězněných osob a ochrany společnosti před kriminalitou.
3. fáze – úplné propojení aplikace trestu domácího vězení a elektronického monitorovacího systému s legislativními úpravami a činností PMS v podobě realizace v české justici.⁹⁷

- **Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce**

Tento trest může soud uložit pachateli úmyslného trestného činu, kterého se dopustil v souvislosti s návštěvou sportovní, kulturní nebo jiné společenské akce. Trest může být uložen také samostatně a to jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele není třeba uložit jiný trest. Trest může být uložen až na deset let. Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce spočívá v tom, že po dobu jeho výkonu se odsouzenému zakazuje účast na těchto akcích. Odsouzený po celou dobu trestu musí spolupracovat s probačním úředníkem a postupovat podle stanoveného probačního plánu. Pokud probační úředník považuje za potřebné, aby se odsouzený v období bezprostředně související s konáním zakázané akce dostavoval k určenému útvaru Policie České republiky, je odsouzený povinen toto dodržovat. Doba výkonu trestu odnětí svobody se do tohoto trestu nezapočítává.⁹⁸

⁹⁷ Justice.c: Ministerstvo spravedlnosti ČR [online]. 2010 [cit. 2010-11-02]. Domácí vězení. Dostupné z WWW: <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?k=5266&o=23&j=33&d=310180>>.

⁹⁸ Ustanovení §76 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Alternativní tresty v širším pojetí:

- **Propadnutí majetku**

Tento trest může být uložen pachateli trestného činu, který je odsouzen k výjimečnému trestu nebo který je odsouzen za zvlášť závažný zločin, kterým se pro sebe nebo jiného snažil získat nebo získal majetkový prospěch. Trest může být uložen i samostatně, není-li z hlediska závažnosti spáchaného trestného činu, k osobě a poměrům pachatele nutné uložení jiného trestu. Soud může rozhodnout o propadnutí celého majetku nebo jen jeho části. Trest však nesmí postihnout majetek, který slouží k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob na něm závislých. Propadlý majetek připadá státu.⁹⁹

- **Peněžítý trest**

Tento trest může být uložen pachateli úmyslného trestného činu, kterým se pro sebe nebo pro jiného snažil získat majetkový prospěch, případně za trestný čin, kde to zákon dovoluje, nebo za přečin, za který pachateli vzhledem k povaze přečinu, osobě a poměrům pachatele současně neukládá soud nepodmíněný trest odnětí svobody. Peněžítý trest může být uložen i samostatně. Výši tohoto trestu stanovuje soud a pohybuje se v rozmezí od 2000 Kč do 36 500 000 Kč. Při ukládání výše peněžitého trestu přihlíží soud k závažnosti spáchaného trestného činu a k osobním a majetkovým poměrům pachatele. Z pravidla vychází soud z čistého příjmu pachatele za jeden den, který pachatel má nebo by mohl mít. Soud poskytne odsouzenému přiměřenou lhůtu k splacení trestu, může přistoupit i k povolení splátek. Zaplacený peněžítý trest připadá státu. Ukládá-li soud odsouzenému peněžítý trest, stanovuje náhradní trest odnětí svobody až na 4 roky, pro případ, že by ve stanovené lhůtě nebyl peněžítý trest vykonán. Na pachatele nedbalostního trestného činu, kterému byl peněžítý trest uložen, se po vykonání trestu nebo po pravomocném upuštění od jeho zbytku, hledí, jako by nebyl odsouzen.¹⁰⁰

- **Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty**

Soud může nařídit propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty:

- které bylo užito k spáchání trestného činu,
- která byla určena k spáchání trestného činu,

⁹⁹ Ustanovení §66 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁰⁰ Tamtéž, ustanovení §67-68.

- kterou pachatel získal trestným činem nebo byla odměnou za trestný čin, byť jen z části.

Propadnout může pouze věc nebo jiná majetková hodnota, jen je-li náležící pachateli. Vlastníkem propadlé věci nebo jiné majetkové hodnoty se stává stát. Pokud pachatel věc nebo jinou majetkovou hodnotu, která měla propadnout, zničí, poškodí nebo jinak znehodnotí, zcizí, učiní neupotřebitelnou, odstraní nebo zužitkuje, nebo jiným způsobem zmaří její propadnutí, může mu soud uložit propadnutí přiměřené náhradní hodnoty z jeho majetku. V takovém případě se mluví o propadnutí náhradní hodnoty.¹⁰¹

- **Zákaz činnosti**

Zákaz činnosti je trest, který se ukládá pachateli, který se dopustil trestného činu v souvislosti s výkonem nějaké činnosti, pro kterou je potřeba zvláštní způsobilost nebo oprávnění. Pachatel po dobu výkonu tohoto trestu nesmí vykonávat určité povolání, zaměstnání, činnost nebo funkci, ke které je potřeba zvláštní povolení. Tento trest může být uložen samostatně, velmi často se však ukládá vedle dalšího trestu, jako je například trest odnětí svobody, peněžitý trest nebo obecně prospěšné prací. Trest ukládá soud v rozmezí jednoho roku až deseti let. Byl-li trest zákazu činnosti vykonán, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen.¹⁰²

- **Zákaz pobytu**

Během výkonu tohoto trestu se odsouzený nesmí zdržovat na určitém místě nebo v určitém obvodu. K přechodnému pobytu na takovém místě či obvodu v nutné osobní záležitosti je nutné povolení. Tento trest se ukládá v rozmezí jednoho roku až deseti let za úmyslný trestný čin, jestliže to vzhledem k osobě obžalovaného vyžaduje ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, majetku nebo mravnosti a nesmí se vztahovat na místo nebo obvod, kde má pachatel trvalý pobyt. Tento trest může být uložen i samostatně a během jeho výkonu můžou být pachateli uložena přiměřená omezení a povinnosti.¹⁰³

- **Vyhoštění**

Tento trest lze uložit pouze pachateli, který není občanem České republiky. Trest lze uložit jako samostatný nebo vedle jiného trestu a to ve výměře jednoho roku až deseti let nebo na dobu neurčitou. Tento trest se v některých případech neukládá. Jedná se o případy, kdy se nepodařilo zjistit příslušnost pachatele, pachateli byl udělen azyl nebo doplňková ochrana, pachatel má na

¹⁰¹ Tamtéž, ustanovení §70-71.

¹⁰² Ustanovení §73-74 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁰³ Tamtéž, ustanovení §75.

území České republiky povolen trvalý pobyt, má zde pracovní a sociální zázemí a uložení trestu by bylo v rozporu se zájmen na spojování rodin, hrozí-li pachateli ve státě kam bude vyhoštěn pronásledování pro jeho rasu, národnost, náboženství nebo mučení a nelidské zacházení, je-li pachatel občanem Evropské unie nebo jeho rodinným příslušníkem a má na území České republiky trvalý pobyt, nebo posledních 10 let nepřetržitě pobývá na území EU a nejsou-li shledány závažné důvody ohrožení bezpečnosti státu.¹⁰⁴

2.4 Další alternativy v trestání

Vedle výše uvedených alternativních trestu existují v trestním právu další alternativy. Jsou jimi:

a) Alternativy k vazbě

I přes to, že je dán některý z důvodů vazby, je ve vhodných případech možno ponechat obviněného na svobodě a pobyt ve vazbě nahradit jiným opatřením. Jedná se o čtyři alternativy. První z nich je záruka sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby, které jsou schopny pozitivně ovlivňovat chování obviněného a také jsou schopny nabídnout záruky za další chování obviněného.

Druhou možností je písemný slib obviněného. Obviněný se v tomto slibu zavazuje, že povede řádný život, zejména, že se nedopustí další trestné činnosti a že jeho chování bude v souladu s danými nařízenými.

Další možností jak dosáhnout účelu vazby je stanovení dohledu pracovníka PMS. Při nařízení dohledu úředníka PMS nahrazující výkon vazby, je obviněný povinen dostavovat se v předem daných lhůtách k probačním úředníkovi, místo pobytu může měnit pouze s jeho souhlasem a pokud jsou ve výroku rozhodnutí další omezení, která směřují k tomu, aby nemařil průběh trestního řízení a nedopouštěl se další trestné činnosti, je povinen se jim podrobit.

Poslední možností alternativy k výkonu vazby je peněžitá záruka. Soud může ponechat nebo proustit obviněného na svobodu, pokud přijme složenou peněžitou záruku. Tuto alternativu nelze však použít u všech obvinění z trestné činnosti. Nepřípustná je například v případě obvinění osoby z trestného činu vraždy, loupeže, obecného ohrožení, znásilnění atd. Výši této záruky stanoví soud. Tato záruka se dle osoby obviněného, jeho majetkovým poměrům, osobě, která za něho záruku skládá a zejména pak s přihlédnutím k povaze trestného činu, z něhož je obviněn a důvodům vazby, pohybuje ve výši od deseti tisíc výše. Pokud dojde ke složení peněžitě záruky, ta zůstává složena až do konce trestního řízení. Pokud byl obviněný odsouzený

¹⁰⁴ Tamtéž, ustanovení §80.

k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, tato záruka se vrací až po nastoupení do výkonu trestu odnětí svobody. Byl-li obviněnému uložen peněžitý trest, je záruka vrácena až po zaplacení tohoto trestu, v některých případech může být použita na jeho splacení. V případě uložení jiného trestu nebo pravomocného ukončení trestního stíhání, vrací se tato záruka po pravomocném skončení stíhání. Pokud obviněný během opatření peněžité záruky poruší zákonem stanovené podmínky, tato záruka připadá státu.¹⁰⁵

b) Alternativy k výkonu uloženého trestu

Tyto alternativy umožňují podmíněčně upustit od zbytku uloženého trestu. Jedná se o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, podmíněčné upuštění od výkonu zbytku trestu, zákazu činnosti, zákazu pobytu a také zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Při splnění zákonem stanovených podmínek a po vykonání poměrné části trestu, kterou stanovuje zákon, může být každý odsouzený vykonávající nepodmíněný trest odnětí svobody podmíněčně propuštěn. Podmínky pro podmíněčné propuštění jsou:

- Odsouzený vykonal poměrnou část trestu, který stanovil zákon. Zpravidla se jedná o polovinu trestu nebo pokud prezident České republiky rozhodl o zmírnění trestu, počítá se polovina ze zmírněného trestu. U odsouzených k výjimečnému trestu nad dvacet až do třiceti let, se tato doba rovná dvěma třetinám uloženého trestu, u osob odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí je doba, po které mohou být podmíněčně propuštěni stanovena na minimálně dvacet let vykonaného trestu. U odsouzeného za přečin, může být doba, po které může být podmíněčně propuštěn, kratší než polovina trestu nebo zmírněného trestu. Je tomu tak v případě, že odsouzený prokázal vzorné chování a plnění svých povinností.
- Odsouzený prokázal polepšení v plnění svých povinností a chování.
- Soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného.
- Lze předpokládat, že odsouzený dále povede řádný život.

Při podmíněčném propuštění je soudem stanovena zkušební doba, která se pohybuje v rozmezí od jednoho roku až po sedm let. Zároveň může být nad odsouzeným vysloven dohled. Během zkušební doby mohou být odsouzenému také uložena přiměřená omezení a povinnosti. Pokud v této zkušební době odsouzený nevede řádný život nebo porušuje některou z daných povinností, vykoná na rozhodnutí soudu zbytek trestu v příslušné věznici.

¹⁰⁵ Ustanovení §73-73a zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

V případě podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu, zákazu činnosti, zákazu pobytu nebo zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce může za určitých podmínek soud po vykonané polovině trestu upustit od jeho zbytku. Podmínkami, které toto umožňují, jsou zejména řádný způsob života během výkonu trestu nebo záruka za dovršení nápravy odsouzeného. Ve všech těchto případech je stanovena zkušební doba až na pět let, nikdy však tato doba není kratší než zbytek trestu. Pokud v této době plnil odsouzený řádně všechny povinnosti, soud prohlásí, že se osvědčil.¹⁰⁶

c) Alternativy k potrestání

Těmito alternativami soud rozhoduje o upuštění od potrestání, upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence a podmíněném upuštění od potrestání s dohledem.

Upustit od potrestání lze u odsouzeného za přečin v případech, kdy lze očekávat, že samotný fakt, že byl pachatel stíhán a uznán vinným z trestného činu a hrozilo mu uložení trestu, bude dostačující skutečnost.

Za stejných podmínek jako u upuštění o potrestání může soud podmíněně upustit od potrestání s dohledem. U tohoto upuštění od potrestání je nad pachatelem stanovena zkušební doba, která může být ve výši až jednoho roku a také dohled, který provádí úředník PMS. Během upuštění od potrestání s dohledem, mohou být pachateli uložena přiměřená omezení a povinnosti, které ho směřují k tomu, aby vedl řádný život. Pokud pachatel ve stanovené zkušební době vedl řádný život a osvědčil se, hledí se na něho jako by nebyl odsouzen. Pokud dané povinnosti neplní a během zkušební doby se neosvědčil, rozhodne soud o uložení trestu.

Soud může upustit od potrestání i v dalších případech. Jedná se o případy, kdy pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou. V takových případech je pak soudem nařízeno ochranné léčení nebo uložení zabezpečovací detence v případě, že by ochranné léčení nevedlo k dostatečné ochraně společnosti. Tato možnost však vylučuje případy, ve kterých si pachatel snížený stav přičetnosti nebo duševní poruchu způsobil z nedbalosti či vlivem návykové látky.¹⁰⁷

d) Alternativy ke klasickému trestnímu řízení

V těchto případech jde o odklon od klasického trestního řízení, který umožňuje ukončit trestní stíhání jiným způsobem, než je uložení trestu. V případech, kdy je uložení trestu nutné,

¹⁰⁶ Ustanovení §88-91 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁰⁷ Tamtéž, ustanovení §46-48.

pak nabízejí jiné alternativy k uložení trestu odnětí svobody. Do těchto alternativ řadíme podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.

Se souhlasem obviněného může soud v řízení o přečinu nebo státní zástupce v přípravném řízení zastavit trestní stíhání. K tomuto zastavení, je nutné, aby se obviněný k činu doznal a aby nahradil škodu nebo učinil dohodu či jiná opatření, která povedou k její náhradě. V případě podmíněného zastavení trestního stíhání je stanovena zkušební doba v rozmezí šesti měsíců až dvou let. V této době, nahradí obviněný poškozenému škodu a mohou mu být také uložena přiměřená omezení a povinnosti. Pokud se obviněný ve zkušební době neosvědčí, rozhodně orgán, který trestní stíhání v prvním stupni podmíněně zastavil, že se v trestním stíhání pokračuje.

Druhou alternativou je možnost narovnání. Pokud obviněný a poškozený souhlasí, může soud v řízení o přečinu nebo státní zástupce v přípravném řízení rozhodnout o schválení narovnání a zastavit trestní stíhání. K tomu aby se tak stalo, musí obviněný:

- Prohlásit, že skutek, pro který je stíhán spáchal,
- Poškozenému uhradí škodu, kterou spáchal nebo učiní potřebné úkony k její úhradě,
- Složí na účet patřičného orgánu (soudu nebo státního zastupitelství) přiměřenou peněžní částku k obecně prospěšným účelům určenou konkrétnímu adresátovi.¹⁰⁸

3. PENITENCIÁRNÍ ZAŘÍZENÍ

Pokud existují takové trestné činy, jejichž pachatele je potřeba trestat zbavením osobní svobody či izolovat od společnosti, jsou potřebná i zařízení, kde pachatel takový trest vykoná. V českém prostředí jsou tři druhy zařízení, která k těmto účelům slouží. V první řadě jsou to vazební věznice, ve kterých je vykonávána vazba. Dále jsou to věznice, ve kterých je vykonáván nepodmíněný trest odnětí svobody a v neposlední řadě, jsou to také ústavy pro výkon zabezpečovací detence, které jsou novou alternativou ochranného opatření pro pachatele závažné trestné činnosti.

V současné době je na území České republiky 36 věznic. Z tohoto počtu je 10 věznic vazebních a 2 detenční ústavy.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Ustanovení §307-309 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

¹⁰⁹ Vězeňská služba České republiky [online]. 2009 [cit. 2010-11-07]. Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401>>.

3.1 Vazební věznice

Ve vazebních věznicích, nebo ve zvláštních odděleních, která jsou k tomu určena, je vykonáván výkon vazby. Všechna zařízení tohoto typu zajišťují aby vazba plnila stanovený účel, který stanovuje trestní řád. Jedná se o zamezení působení na ještě nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné či jinému maření trestního stíhání nebo také pokračování v trestné činnosti.¹¹⁰ Ten, kdo je vzat do vazby, je obviněný a nelze na něho nahlížet jako by byl vinen. Obviněný smí být ve vazbě podroben jen takovým omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby a nesmí být ponižována jeho lidská důstojnost ani nesmí být podrobován fyzickému nebo psychickému nátlaku.¹¹¹

V charakteru zacházení s obviněnými převládá výrazně služba ostrahy. Vazba se vykonává v klasickém celkovém režimu nebo v režimu zmírněném. Ve zmírněném režimu se obviněný může v určeném čase volně pohybovat a stýkat se s ostatními obviněnými na tomto oddělení.¹¹²

Ve vazebních věznicích platí podobná pravidla odděleného umístění jako ve věznicích. Kromě odděleného umístění obviněných žen od obviněných mužů, se dále oddělně umístí:

- a) obvinění, umístění do koluzní vazby,
- b) obvinění, proti nimž je vedeno společné řízení,
- c) obvinění, kteří jsou stíháni za některý z trestných činů uvedených v § 88 odst. 4 zákona č.40/2009 Sb., trestního zákoníku,
- d) obvinění, kteří jsou stíháni pro trestný čin spáchaný z nedbalosti, a obvinění, kteří nebyli dříve odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody
- e) obvinění od pravomocně odsouzených,
- f) obvinění, u nichž je podezření na infekční nebo duševní onemocnění,
- g) obvinění ve vazbě z důvodů uvedených v § 350c, zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu.¹¹³

V současné době se na území České republiky nachází 11 vazebních věznic, a to vazební věznice Teplice, Litoměřice, Praha – Pankrác, Praha – Ruzyně, Liberec, České Budějovice, Hradec Králové, Olomouc, Brno, Břeclav a Ostrava.¹¹⁴

¹¹⁰ Ustanovení § 67 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád.

¹¹¹ Ustanovení § 2 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby.

¹¹² Tamtéž, ustanovení § 8.

¹¹³ Ustanovení § 7 odst. 1 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby.

¹¹⁴ SKOBLOVÁ, J. *Www.juristic.cz* [online]. 25.8.2000 [cit. 2011-03-27]. Seznam věznic v ČR a jejich profilace. Dostupné z WWW: <<http://trestni.juristic.cz/35611/clanek>>.

3.2 Věznice

Ve věznicích nebo v samostatných odděleních vazebních věznic je vykonáván trest odnětí svobody. Věznice jsou zařízení, která zajišťují aby výkon trestu odnětí svobody byl v souladu se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody a také zabezpečují plnění dalších povinností, které v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody ukládají ostatní právní předpisy.

Ve věznicích se odděleně umísťují odsouzené ženy od odsouzených mužů. Dále pak dle kapacitních možností zpravidla:

- a) odsouzení mladiství pachatelé od dospělých,
- b) prvotrestaní od recidivistů,
- c) odsouzení za nedbalostní trestné činy od odsouzených za úmyslné trestné činy,
- d) trvale pracovně nezařaditelní,
- e) odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování,
- f) doživotně odsouzení pachatelé a
- g) odsouzení s uloženým ochranným léčením.¹¹⁵

Podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti se v České republice dělí věznice do čtyř základních skupin, kterými jsou věznice

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) a se zvýšenou ostrahou.

Vedle těchto čtyř základních typů věznic, se také zřizují zvláštní věznice pro mladistvé. V každé věznici s ohledem na neohrožení účelu trestu, mohou být zřízena oddělení různých typů.¹¹⁶ O tom, do jakého typu věznice bude odsouzený umístěn, rozhoduje soud, který se při tomto rozhodování řídí zákonem č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) a zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Odsouzený nastupuje výkon trestu ve věznici, kterou určil ve výzvě k nástupu trestu soud. Z důležitých důvodů může však odsouzeného přijmout k výkonu trestu i jiná věznice.¹¹⁷ Během výkonu trestu odnětí svobody může být na žádost soudu přeřazen odsouzený do jiného do věznice jiného typu, který se však od typu věznice, ve

¹¹⁵ Ustanovení § 7 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

¹¹⁶ Ustanovení § 8 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

¹¹⁷ Ustanovení § 9 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

kterém odsouzený doposud vykonával trest, může lišit pouze o jeden stupeň.¹¹⁸ V praxi to tedy znamená, že odsouzený, který je například umístěn do věznice s dozorem, může být přeřazen do věznice s dohledem nebo do věznice s ostrahou.

Do jednotlivých typů věznic jsou odsouzení řazeni dle závažnosti spáchaného trestného činu. Typy věznic se od sebe liší také vnitřním řádem.

1) Věznice s dohledem

Do tohoto typu věznice se zpravidla řadí odsouzení, kterým byl trest udělen za přečin spáchaný z nedbalosti a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.¹¹⁹ Tento druh je označován za nejlehčí typ věznice.

V prostorách věznice mají odsouzení volný pohyb. Zpravidla jsou odsouzení zařazováni do práce mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí minimálně jednou týdně vychovatel. Po pracovní době mohou odsouzení nosit civilní oděv a s povolením ředitele věznice se mohou účastnit v okolí věznice akcí kulturně výchovných a osvětových, sportovních nebo bohoslužeb a to samostatně nebo s doprovodem pracovníka Vězeňské služby. O době a prostoru volného pohybu dostanou potvrzení. Návštěvy odsouzených se zpravidla provádějí bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby. Jednou za dva týdny může ředitel odsouzeným povolit v doprovodu návštěvy volný pohyb mimo věznici až na 24 hodin. V případě takového povolení, je odsouzenému vystaveno potvrzení, ze kterého je zřejmé, kde a po jakou dobu se může zdržovat.¹²⁰

2) Věznice s dozorem

Zde jsou umístěováni odsouzení pachatelé, kterým byl uložen trest, za přečin spáchaný z nedbalosti a kteří již byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatelé, kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři roky a kteří zatím nebyli ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin.¹²¹

V prostorách věznice se odsouzení pohybují zpravidla organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. V některých případech, zvláště pak u těch odsouzených, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb uvnitř věznice. Ložnice odsouzených se zamykají. Odsouzení pracují zpravidla na nestřežených pracovištích mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností je vykonávám zaměstnancem Vězeňské služby, kterého určil ředitel věznice, jedenkrát za hodinu. Odsouzeným, u nichž lze

¹¹⁸ Ustanovení § 57 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹¹⁹ Ustanovení § 56 odst. 2 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹²⁰ Ustanovení § 51 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

¹²¹ Ustanovení § 56 odst. 2 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

předpokládat, že toho nezneužijí, může být ředitelem věznice povolen volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů. Dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice pověřený zaměstnanec Vězeňské služby minimálně jedenkrát týdně. Civilní oděv mohou odsouzení nosit jen v době návštěv, při sportu, bohoslužbách a kulturních akcích mimo věznici. Při kulturních či společenských akcích mimo věznici se odsouzení musí zdržovat pod dohledem pracovníka Vězeňské služby. Návštěvy mohou přijímat zpravidla bez dohledu Vězeňské služby. Jednou měsíčně, v souvislosti s návštěvou, může ředitel věznice povolit volný pohyb v doprovodu návštěvy až na 24 hodin, o čemž se odsouzenému vydá potvrzení na předepsaném tiskopise, ze kterého plyne, kde a po jakou dobu se může zdržovat.¹²²

3) Věznice s ostrahou

Pachatel, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou a pachatel, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo dozorem, je umístován do věznice s ostrahou.¹²³

Odsouzení se v prostorách věznice pohybují organizovaně pod dohledem pracovníků Vězeňské služby, výjimečně mají při práci volný pohyb. Pracují zpravidla na pracovištích uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici. Dohled nad pracovní činností odsouzených provádí určený zaměstnanec Vězeňské služby jedenkrát za 45 minut. Návštěvy se uskutečňují zpravidla pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby.¹²⁴

4) Věznice se zvýšenou ostrahou

Do této věznice soud zpravidla zařazuje pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, kterému byl za zvláště závažný zločin uložen trest odnětí svobody v délce nejméně 8 let nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních 5 letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.¹²⁵

Odsouzení se v prostorách věznice pohybují organizovaně pod dohledem příslušníka Vězeňské služby. Odsouzení pracují pouze na pracovištích uvnitř věznice nebo v celách. Volný pohyb se odsouzeným nepovoluje ani při práci. Dohled nad jejich pracovní činností je prováděn

¹²² Ustanovení § 52 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

¹²³ Ustanovení § 56 odst. 2 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹²⁴ Ustanovení § 53 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

¹²⁵ Ustanovení § 56 odst. 2 písm. d) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

jednou za 30 minut pověřeným pracovníkem Vězeňské služby. Návštěvy probíhají zpravidla pod dohledem příslušníka Vězeňské služby.¹²⁶

Věznice pro mladistvé

Speciálním typem věznic jsou věznice pro mladistvé. V tomto druhu věznic je kladen mnohem větší důraz na omezení negativních účinků izolace mladistvých od společnosti. V tomto druhu věznic je také kladen velký důraz na individuální způsoby zacházení, které se zaměřují na rozvíjení rozumové, emocionální a sociální zralosti mladistvých.¹²⁷

Tyto věznice se nedělí do čtyř výše uvedených stupňů. Mladiství se zařazují do čtyř základních diferenačních skupin na základě osobnostní charakteristiky a spáchaného provinění:

- Do základní skupiny A se zařazují odsouzení se základní charakteristikou osobnosti v normálu, u nichž poruchy chování vyplývají z nevhodného sociálního prostředí, emocionální a sociální nevyzrálosti, popřípadě špatného zacházení.
- Do základní skupiny B se zařazují odsouzení s naznačeným disharmonickým vývojem osobnosti.
- Do základní skupiny C se zařazují odsouzení s poruchami chování včetně poruch chování způsobených užíváním návykových látek, kteří vyžadují specializovaný výkon trestního opatření.
- Do základní skupiny D se zařazují odsouzení s mentální retardací.

O zařazení mladistvého do příslušné diferenační skupiny rozhoduje ředitel věznice na základě doporučení odborných zaměstnanců.¹²⁸

Profilace jednotlivých věznic v České republice je stanovena nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR o vazebních věznicích a profilaci věznic VS ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁶ Ustanovení § 54 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

¹²⁷ Tamtéž., ustanovení § 82.

¹²⁸ Tamtéž., ustanovení § 83.

3.3 Ústavy pro výkon zabezpečovací detence

Od 1.1.2009 funguje v České republice nový typ ochranného opatření – zabezpečovací detence, který lze uplatnit vůči osobám s vysokou mírou nebezpečnosti pro společnost, které se opakovaně dopouštějí závažné trestné činnosti v důsledku narušených duševních funkcí.

Výkonem tohoto opatření se podrobně zabývá zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů v návaznosti na možnosti ukládání tohoto opatření dle novely nového trestního zákoníku, do kterého jsou detenční ústavy zařazeny jako nový druh ochranného opatření.

Ústavy pro výkon zabezpečovací detence jsou v české právní úpravě koncipovány jako nový nástroj, který slouží k ochraně společnosti před skupinou pachatelů závažné trestné činnosti, kteří jsou velmi často odborníky hodnoceni jako nebezpeční agresori, sexuální devianti apod. U těchto osob lze na základě všech skutečností předpokládat, že se v budoucnu dopustí opětovně závažné trestné činnosti. Dále se týká osob, které se odmítají podrobit ochrannému léčení, nespolupracují nebo závažným způsobem narušují výkon ochranné léčby a také osob s tak závažným duševním onemocněním, kde nelze očekávat pozitivní přínos léčby.¹²⁹

V současné době se v České republice nacházejí dva ústavy pro výkon zabezpečovací detence – Vazební věznice a Ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno a Věznice a Ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava.

Zabezpečovací detenci ukládá soud. Trestní zákoník rozlišuje obligatorní a fakultativní ukládání zabezpečovací detence. Obligatorně ukládá soud zabezpečovací detenci ve dvou případech. V prvním případě pachateli, který spáchal zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a nelze přitom očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti a soud má za to, že ochrannou detenci, kterou zároveň ukládá, zajistí ochranu společnosti lépe než trest.¹³⁰ V druhém případě pachatel činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvlášť závažného zločinu, není pro nepřičetnost trestně odpovědný, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.¹³¹

¹²⁹ ČERNÍKOVÁ, V, et al. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0, str. 163-164.

¹³⁰ Ustanovení § 47 odst. 2, zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹³¹ Ustanovení § 100 odst. 2, zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

V těchto případech je soud povinen zabezpečovací detenci uložit s ohledem na povahu ochranného opatření.

Fakultativně může soud uložit zabezpečovací detenci vzhledem k osobě pachatele a s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a jeho poměrům, jestliže spáchal úmyslný trestný čin s horní hranicí trestu převyšující 3 roky ve stavu duševní poruchy, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a ochranné léčení by nezajistilo ochranu společnosti.¹³²

Zabezpečovací detence se ukládá na dobu, dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Během jejího trvání soud v pravidelných intervalech přezkoumává, zda důvody pro její další pokračování ještě trvají.¹³³

Výkon zabezpečovací detence je vykonáván v ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy.¹³⁴ Všemi těmito postupy se společnost snaží mimo jiné zabránit nepříznivým důsledkům dlouhodobé detence.

Hlavním cílem zabezpečovací detence se dá nazvat ochrana společnosti. Do popředí tedy vystupuje ochranná funkce této instituce. Vedle této skutečnosti je však úkolem jakási resocializace, reedukace osob, u kterých by klasické ochranné léčení nesplnilo účel nebo těch osob, u kterých jejich duševní porucha neumožňuje klasický výkon trestu odnětí svobody. Nesmí se tedy jednat o pouhou izolaci osob od společnosti.

V ústavech pro výkon zabezpečovací detence se umísťují odděleně muži od žen, chovanci, kteří jsou mladší 19 let od dospělých a zpravidla také chovanci trpící duševní poruchou od ostatních.¹³⁵

V současné době, jsou v České republice pachatelé zařazení do zabezpečovací detence umístováni v Ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno. Prostory Ústavu pro výkon zabezpečovací detence Opava slouží až do naplnění kapacity Ústavu Brno pro výkon standardního trestu odnětí svobody. Kapacita ústavu v Brně je 48 míst, kapacita ústavu Opava je 150 míst. V současné době je ve výkonu zabezpečovací detence zařazeno 11 chovanců, z čehož je 10 mužů a 1 žena.¹³⁶

¹³² WEISS, P, et al. *Sexuologie*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8, str. 541.

¹³³ Ustanovení § 100 odst. 5, zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹³⁴ Tamtéž., odst. 4.

¹³⁵ Ustanovení § 5, zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů.

¹³⁶ Vězeňská služba České republiky [online]. 13.8.2010, 1.4.2011 [cit. 2011-04-06]. Stavby vězňených osob. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/vyhledavani?fulltext_search=detence&dokumenty=2>.

4. VĚZNICRE SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU

4.1 Historie věznice Světlá nad Sázavou

V kraji Českomoravské vysočiny, na kraji města Světlá nad Sázavou, kterému se říká Rozkoš, se nachází věznice Světlá nad Sázavou. Na tomto místě byla dříve pole, jednu dobu se na tomto místě uvažovalo i o zřízení nového hřbitova. Tomuto plánu však nevyhovovalo složení zeminy a tak vznikla v roce 1987 na místě, kde se v současné době nachází věznice „škola v přírodě“, která sloužila dvanáct let dětem z Teplického okresu. V roce 2000, třináct let po vzniku tohoto areálu, byl celý komplex budov stojících na adrese Světlá nad Sázavou, ulice Rozkoš čp. 990, převzat Ministerstvem spravedlnosti a byl převeden do užívání Vězeňské služby České republiky. Celá tato situace nastala z důvodů nedostačující kapacity věznic České republiky, která v té době nastala. Plánem bylo vybudovat v této lokalitě vězeňské zařízení pro ženy. Tento plán byl splněn. Ještě v roce 2000 proběhla částečná rekonstrukce některých budov a v listopadu toho samého roku byly ve věznici ubytovány první ženy. V této době byly do věznice umisťovány pouze ženy vykonávající trest odnětí svobody v kategorii s dozorem. Postupem času sem byly umisťovány i ženy v kategorii výkonu trestu odnětí svobody s ostrahou. Věznice se od roku 2002 vyznačuje jako jediná v České republice možností výkonu trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí do věku 3 let a také možností vazby těhotných žen a žen s novorozenci. V roce 2003 začala probíhat ve věznici rozsáhlá rekonstrukce. Díky této rozsáhlé rekonstrukci, která trvala déle, než jeden rok byla ubytovací kapacita pro ženy navýšena na 400 míst. Věznice po rekonstrukci získala školské vzdělávací středisko, prostory pro zaměstnání a výchovnou práci s odsouzenými ženami.¹³⁷

4.2 Charakteristika věznice Světlá nad Sázavou

Zákon číslo 169/1999 Sb. § 8 stanovuje členění věznic podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů, kterými jsou věznice s

- a) dohledem,
- b) dozorem,
- c) ostrahou

¹³⁷ KÁRSKÁ, K. Matky s dětmi ve výkonu trestu odnětí svobody. Pardubice, 2009. 74 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta., str. 40.

d) a zvýšenou ostrahou.¹³⁸

Vzhledem k tomuto dělení, je věznice Světlá nad Sázavou řazena do kategorie věznic s ostrahou. Svůj trest zde vykonávají ženy, které jsou odsouzeny k výkonu trestu odnětí svobody především v kategoriích ostraha, dozor a mladiství. Věznice také zajišťuje výkon trestu specifickým skupinám odsouzených, které vyžadují zvláštní přístup. Z tohoto důvodu, bylo ve věznici zřízeno několik specializovaných oddělení. Jedná se o oddělení:

- pro výkon trestu matek nezletilých dětí ve věznici s dohledem, dozorem, ostrahou,
- pro výkon trestu trvale pracovně nezařaditelných odsouzených žen ve věznici s dozorem a ostrahou,
- pro výkon trestu odsouzených mladistvých žen.

Od 1.7.2004 bylo ve věznici také zřízeno zvláštní oddělení pro výkon vazby.¹³⁹

4.3 Specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených matek s dětmi

V současné době je kladen velký důraz na kontakt matky s dítětem v období, kdy dítě matku nejvíce potřebuje a kdy je nejvíce ovlivněn jeho správný vývoj. Žádná z jiných druhů výchovy, jako je například umístění dítěte do kojeneckého ústavu nebo dětského domova, kdy starost o dítě zajišťuje stát, umístění do pěstounské péče či k adopci a dokonce ani láskyplná výchova jiným rodinným příslušníkem nedokáže nahradit kontakt matky s dítětem a mateřskou péči. Vzhledem k těmto jasným faktům, je v současné době snaha ponechat nezletilé dítě raného věku matce, i přes to, že je odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody. Z toho to důvodu jsou nejen v České republice, ale i jiných evropských i mimoevropských státech zřizovány specializovaná oddělení pro výkon trestu odnětí svobody pro matky s dětmi. V České republice je toto unikátní oddělení zřízeno v ženské věznici Světlá nad Sázavou.¹⁴⁰

4.3.1 Historie oddělení pro výkon trestu odnětí svobody pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou

Výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí byl poprvé v historii českého vězeňství zakotven v zákoně 169/1999 Sb. z 30. června roku 1999 o výkonu trestu odnětí svobody. Po zakotvení této právní normy v zákoně se přistoupilo k plánování zřízení tohoto

¹³⁸ Ustanovení § 8 odst. 1. Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

¹³⁹ Vězeňská služba České republiky: Věznice Světlá nad Sázavou [online]. 28.10.2009 [cit. 2011-03-25]. Stručná charakteristika věznice. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/zakladni-informace-154/strucna-charakteristika-veznice-275>>.

¹⁴⁰ KÁRSKÁ, K. Matky s dětmi ve výkonu trestu odnětí svobody. Pardubice, 2009. 74 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta., str. 41-42.

oddělení a později i k realizaci projektu vybudování specializovaného oddělení pro matky s dětmi ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Světlá nad Sázavou. Obdobná specializovaná oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí existují i jinde ve světě. Jedná se například o Německo či Polsko, kde tato oddělení již fungují a z jejichž poznatků se čerpalo při vzniku specializovaného oddělení ve věznici Světlá nad Sázavou. Koncepce oddělení pro matky s dětmi se ve světě však také v mnohém liší. Jedná se například o rozhodování o umístění žen na takové oddělení. Výstavba takového oddělení byla nelehkým úkolem. Při výstavbě se musely dodržovat přísné bezpečnostní a hygienické normy, které jsou pro oddělení, ve kterém budou děti, přísnější. Po přípravě na otevření specializovaného oddělení pro matky s dětmi, která představovala výstavbu, vypracování a schválení vnitřního řádu oddělení a v neposlední řadě přípravě pracovníků bylo oddělení k 1.10.2002 otevřeno pod vedením ředitelky věznice PhDr. Zuzany Kalivodové. V této době mělo oddělení pro matky s dětmi kapacitu pouze 4 míst. Tato situace byla považována za provizorní do plánované rekonstrukce věznice, která začala probíhat v roce 2003. Místo 6 ložnic, které měly matky v minulosti k dispozici, bylo vybudováno 15 nových a také kuchyňka a další potřebné zázemí. Velikost oddělení nebyla stanovena náhodně, ale k tomuto rozhodnutí vedlo několik faktorů. Určujícími hledisky byly mimo jiné statistiky o počtech odsouzených, zkušenosti a poznatky z forenzní psychologie, celkový vývoj kriminality od roku 1989 a výzkum z oblasti sociologie.¹⁴¹

4.3.2 Podmínky pro přijetí na specializované oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou

Vzhledem k tomu, že specializované oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou je jediné v České republice a jeho kapacita není příliš velká, je nutné, aby žadatelky o umístění na toto oddělení, splnily kritéria, která přijetí na toto oddělení podmiňují.

Výkon trestu matek nezletilých dětí je v české legislativě upraven zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a zákonem č. 293/1993 sb., o výkonu vazby a také vyhláškou č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Dále tento výkon trestu upravuje vnitřní řád věznice.

Zákon č. 169/1999Sb. říká, že v případech zvláštního zřetele, jestliže takový postup umožňují podmínky ve věznici a osobnostní předpoklady odsouzené ženy, může být odsouzené ženě na její žádost povoleno, aby ve výkonu trestu měla u sebe a starala se o své dítě zpravidla do 3 let jeho věku, pokud takové dítě nebylo soudem svěřeno do výchovy jiné osoby. Před rozhodnutím si ředitel věznice vyžádá posouzení lékaře a klinického psychologa a orgánu sociálně - právní ochrany dětí, zda je takový postup ve prospěch dítěte.¹⁴²

¹⁴¹ Tamtéž, str. 42-43.

¹⁴² Ustanovení § 67 odst. 1. Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Podmínkami, které matka musí splnit před nástupem na toto oddělení, jsou:

- a) žena před výkonem trestu nebyla omezena v rodičovské odpovědnosti či nebyla její rodičovská odpovědnost pozastavena a zároveň neexistuje vhodnější forma péče o dítě, kdy by dítě mohlo být svěřeno do výchovy jiné osoby,
- b) žena před nástupem do výkonu trestu o dítě řádně pečovala a po propuštění bude mít možnost se o dítě nadále starat,
- c) zdravotní a psychický stav umožňuje ženě o dítě pečovat (kontraindikace - závislost na drogách, alkoholu, psychické problémy, výrazně nízká mentální úroveň), tzn. zdravotní stav matky neodůvodňuje obavu, že se po dobu výkonu trestu nebude schopna o dítě (dětí) starat,
- d) trest odsouzené matce skončí zpravidla do dovršení 3 let věku dítěte, nejvýše do 5 let jeho věku,
- e) délka trestu matky je zpravidla delší než 6 měsíců,
- f) zařazení ženy k výkonu trestu do věznice s dohledem, dozorem nebo ostrahou,
- g) doloženost finančního zajištění nákladů, které vzniknou při uspokojování potřeb dítěte v oddělení,
- h) kladné stanovisko lékaře k umístění dítěte v oddělení pro matky s dětmi, dítě netrpí funkčními poruchami orgánů nebo není těžce zdravotně postižené a nevyžaduje stálou lékařskou péči,
- i) kladné stanovisko dětského psychologa k umístění dítěte v oddělení pro matky s dětmi,
- j) kladné stanovisko orgánu sociálně-právní ochrany dětí k umístění dítěte v oddělení pro matky s dětmi,
- k) existující zdravotní pojištění matky a dítěte.¹⁴³

To, která z matek-žadatelek bude vybrána, záleží na věznici. Rozhodnutí o povolení mít u sebe ve výkonu trestu odnětí svobody své dítě, vydává ředitelka věznice.¹⁴⁴ V případě povolení, je věznicí vydáno rozhodnutí na dobu určitou, která je zpravidla na 1 rok. Věznice také o svém rozhodnutí vyrozumí příslušný orgán sociálně – právní ochrany dítěte.

K posouzení žádosti o umístění ženy na SpO pro matky s dětmi, je nutné předložit požadované podklady. Tyto podklady zajišťují odsouzené – matky ve spolupráci s odbornými zaměstnanci věznice nebo vazební věznice. Pokud se jedná o ženu, která nastupuje do výkonu trestu z civilního života, zajišťuje si tyto potřebné podklady sama na základě podané informace příslušným soudem nebo svým právníkem.

¹⁴³ Vězeňská České republiky: Věznice Světlá nad Sázavou [online]. 7.1.2010 [cit. 2011-03-26]. Výkon trestu odsouzených matek s dětmi.

¹⁴⁴ Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice s ostrahou.

Těmito podklady se rozumí:

- a) vyjádření dětského lékaře dítěte tzv. „Zdravotní anamnézu dítěte“, včetně vyjádření jeho názoru na vhodnost umístění dítěte na SpO pro matky s dětmi,
- b) vyjádření sociálně-právní ochrany dětí, které informuje o skutečnosti, zda je ve prospěch dítěte, aby se o něj jeho matky ve věznici starala. Toto vyjádření je zpracováno ve formuláři „Sociální anamnéza dítěte“, které obsahuje i souhlas druhého zákonného zástupce dítěte, má-li jej,
- c) vyjádření dětského psychologa
- d) a doklad o finančním zajištění pobytu dítěte na SpO.

Při nástupu s dítětem na SpO předkládá jeho matka potřebné doklady, kterými jsou:

- a) průkaz zdravotní pojišťovny sebe i dítěte,
- b) zdravotní očkovací průkaz dítěte,
- c) potvrzení zdravotního stavu dítěte, které není starší 3 dnů, včetně bezinfekčnosti,
- d) rodný list dítěte, případně soudní rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče.

Při přijetí se odsouzená žena podrobí preventivnímu vstupnímu lékařskému vyšetření, které je spojené s nezbytným diagnostickým a laboratorním vyšetřením, dále potřebným hygienickým a protiepidemickým opatřením. Dítě je za přítomnosti matky vyšetřeno pediatrem a matka poté podepíše zápis o provedené prohlídce a zároveň souhlas s tím, že pokud se ze zdravotního nebo jiného závažného důvodu nebude moci krátkodobě starat o své dítě, zajistí tuto péči o dítě zaměstnanec věznice, který je pověřen ředitelkou věznice. V případě dlouhodobé neschopnosti péče o dítě, například z důvodu hospitalizace matky mimo věznici, péči o dítě zajišťuje orgán sociálně-právní ochrany dítěte.

Při nástupu na SpO si odsouzená u sebe může ponechat všechny potřeby pro dítě, které hradí ze svých prostředků, zejména ošacení, pleny, hygienické potřeby, nočník, savičky, lůžkoviny, hračky, kočárek a stravu. S výjimkou návykových léků dále pak nezbytné množství léků, které dítě pravidelně užívá.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Tamtéž.

4.3.3 Život na specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou

Matka s dítětem na SpO

Toto unikátní specializované oddělení je určeno pro matky s dětmi ve věku od 1 roku do 3 let věku. Ve výjimečných případech lze matce udělit výjimku a dítě ji zde může být ponecháno až do věku 5 let.

Na tomto oddělení se neuplatňuje žádná vnitřní diferenciacce odsouzených žen. Veškeré dění a organizace života na tomto oddělení je přizpůsobena psychickým a fyziologickým zvláštnostem matek a dětí. Povinností matky, které bylo povoleno ponechat si během výkonu trestu odnětí svobody u sebe své nezletilé dítě, je celodenní péče o něj. Tato péče zahrnuje uspokojování všech potřeb dítěte. Jedná se zejména o péči o jeho zdraví, o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Kromě zajištění této péče se dále jedná o přípravu stravy, zajištění hygieny, žehlení, praní, uklízení a aktivního trávení volného času s dítětem, které se naplňuje formou vycházek, her, hudebních a sportovních aktivit, tak, aby odpovídaly věku dítěte.¹⁴⁶

Každá matka má své dítě u sebe na samostatné ložnici, která je vybavena s ohledem na dětské potřeby. Základní výbavou každé ložnice je postel pro dítě, přebalovací stůl, skříň na dětské prádlo a kosmetiku, umyvadlo, ohrádka, lůžko pro matku, stolek, židle a skříňka, která slouží k uložení osobních věcí matky. Každá matka si může svou ložnici uzpůsobit tak, jak to jí a dítěti vyhovuje, nábytek však musí být uspořádán esteticky, přehledně a musí být přístupný kontrole.

Všechny prostory oddělení jsou přizpůsobeny potřebám dětí. Jedná se například o sociální zařízení, kde se nachází samostatný prostor pro koupání dětí nebo malá dětská toaleta, herna, která je vybavena dle dětských potřeb například terapeutickým herním bazénkem s míčky, kuchyňka či dvůr, na kterém se v letních měsících nachází bazén pro děti. Žádná z místností ani oken není opatřena mřížemi. Mříže se na tomto oddělení nacházejí pouze na dvou místech, kterými jsou pracovna vychovatele a vstup na oddělení. Výzdoba oddělení je také uzpůsobena dětem tak, aby byla pro ně co nejpříjemnější a co nejméně stresující. Velmi často se na ní podílejí sami matky s dětmi. Celé SpO je nekuřácké. Odsouzené ženy mohou kouřit během vycházek.

¹⁴⁶ Tamtéž.

Práva a povinnosti odsouzených žen na specializovaném oddělení pro matky s dětmi

Stejně tak jako každá odsouzená k výkonu trestu odnětí svobody mají i ženy na SpO svá práva, ale zároveň i své povinnosti. Mezi práva odsouzených patří:

Stravování

Stravování matek a dětí je odlišné. Odsouzené ženy se stravují stejně jako ostatní odsouzené ženy ve věznici. Denně dostávají snídaně, oběd a večeři. O stravování dětí se starají matky. Kromě snídaně, oběda a večeře dostávají děti ještě dvě svačiny. Příprava stravy pro děti probíhá dle určeného rozpisu služeb, podle kterého vždy některá z matek připravuje v dietní kuchyni pro všechny děti pod odborným dohledem stravu. Odsouzené připravují stravu podle předem daného jídelníčku, kterým se musí řídit, stejně tak jako musí dodržovat technologické postupy při přípravě stravy.

Ubytování

Specializované oddělení disponuje 15 ložnicemi, které jsou rozloženy do dvou podlaží. V prvním podlaží se nachází 5 ložnic a je určeno pro mladší děti ve věku od 1 roku do 2 let. Druhé podlaží je určeno pro děti ve věku 2 roky až po dokončení trestu matky. Na tomto podlaží je 10 samostatných ložnic pro matky s dětmi. Každé podlaží je také vybaveno prádelnou, společenskou místností, kuchyňkou, sociálním zařízením a skladem kočárků. V každé ložnici je ubytována jedna matka se svým dítětem. Mezi vybavení ložnice patří lůžko pro matku, dětská postel, skříň na dětské prádlo a kosmetiku, přebalovacím stolem, umyvadlem, ohrádkou, stolkem s židlemi také skříňkou, která slouží pro uložení osobních věcí matky. Tato skříňka je uzamykatelná, odsouzená je však povinná kdykoliv umožnit zaměstnancům Vězeňské služby provést kontrolu svých osobních věcí. Každá z žen má právo si pokoj přestavit podle sebe, a jsou jí také poskytovány běžné čisticí prostředky, které slouží k udržování pokoje v čistotě

Vystrojování

Ženy umístěné na SpO mohou v prostorách tohoto oddělení nosit vhodný civilní oděv a také obuv. Veškeré toto oblečení musí udržovat v čistotě, k čemuž jim slouží prádelna, kterou mají k dispozici. Stejně tak se starají odsouzené i o oděv dětí. Výměna civilního oblečení se provádí minimálně jednou za týden. Dále mají odsouzené vězeňský oděv a obuv, který musí nosit mimo SpO. Výměna tohoto oblečení je prováděna dle potřeby.

Vycházky

Vycházky se konají denně v určeném čase na dvoře k tomu určenému. Dítě i matka musí být vždy oblečeni a obuti s ohledem k aktuálnímu počasí. Za bezpečnost dítěte během

vycházek zodpovídá jeho matka. Jednou měsíčně matky s dětmi chodí na vycházku s dětmi mimo věznici za doprovodu příslušníků Vězeňské služby a vychovatele. Tyto vycházky slouží v zimním období například k bobování. Pokud je matka či dítě nemocné na vycházky chodí se souhlasem ošetřujícího lékaře.

Osobní hygiena

Osobní hygiena je odsouzenými prováděna dle vlastní potřeby v prostorách koupelny, vždy však musí být respektován noční klid a také se dbá na šetření vodou. Odsouzené, které nemají základní hygienické potřeby a ani finance na jejich zakoupení poskytne věznice jednou za měsíc tzv. hygienický balíček, který obsahuje zubní pastu a kartáček, šampon, hřeben, vložky a také mýdlo. Pokud má odsouzená dostatek finančních prostředků může si hygienické potřeby pro sebe i své dítě nakoupit ve vězeňské kantýně.

Nákupy potravin a věci osobní potřeby

Odsouzené disponují finančními prostředky, které jsou určeny pro dítě. Jedná se zejména o sociální dávky pro dítě či alimenty. Tyto finance mohou využít pouze pro nákup věci pro dítě. Odsouzené nedisponují žádnou finanční hotovostí, všechny platby probíhají bezhotovostně. Týdně mohou utratit částku ve výši maximálně 1000 Kč. Během nákupu pro osobní potřebu mohou odsouzené nakoupit dětem doplňkové potraviny. Jednou týdně matka objednáva potraviny, ze kterých připravuje dítěti stravu u výchovného pracovníka. Cena stravy pro dítě je stanovena na 13 Kč za snídani, 18 Kč za oběd a 14 Kč za večeři, celkem tedy 45 Kč.

Korespondence

Veškerá korespondence, jak odesílaná tak i přijímaná, podléhá kontrole pracovníka k tomu pověřeného. Výjimkou je korespondence úřední (je striktně dáno o jakou korespondenci se jedná) a také stížnosti a žádosti. Korespondence, která podléhá kontrole, je odevzdávána i předávána otevřená. Odsouzené vhazují korespondenci do schránek na oddělení, které jsou k tomu určeny nebo ji předávají pracovníkovi k tomu pověřenému. Každý dopis či pohled musí být opatřen známkou patřičné hodnoty, kterou hradí odsouzená.

Nahlížení do osobních věcí a informování o jiných záležitostech

Každá odsouzená má právo být informována a také má možnost nahlížet do všech materiálů, které jsou součástí jejího spisu a také obdržet zprávu o stavu svých financí a jiných záležitostech. Dále je odsouzená neodkladně informována o úmrtí či nemoci osoby blízké, pokud je o tom věznice informována. Všechny tyto informace jsou sdělovány odsouzené prostřednictvím vychovatele nebo jiné osoby k tomu pověřené.

Užívání telefonu

Pokud chce odsouzená uskutečnit telefonický hovor na povolené číslo, žádá odsouzená vychovatele. Všechny hovory kromě hovorů s advokátem jsou odposlouchávány a také zaznamenávány v evidenční kartě. Všechny náklady spojené s telefonickým hovorem hradí odsouzená z vlastních finančních prostředků.

Návštěvy

Rozsah návštěv, které probíhají v návštěvních místnostech, je celkem 3 hodiny za jeden měsíc. Tuto návštěvu lze uskutečnit jako 1 x 3 hodiny nebo jí rozdělit na 2 x 1,5 hodiny. Délka návštěvy může být v rámci odměny odsouzené prodloužena ve výjimečných případech na 5 hodin za jeden měsíc. Ředitelka věznice může také odsouzené v rámci návštěv povolit opuštění věznice na 24 hod jako formu kázeňské odměny. Odsouzenou mohou navštívit najednou maximálně 4 blízké osoby. Návštěvu osoby jiné než blízké povoluje na návrh vychovatele vedoucí oddělení výkonu trestu. Před začátkem i po skončení je proveden odsouzené i dítěti osobní prohlídka. Prohlídku odsouzené provádí pracovník Vězeňské služby, prohlídku dítěte provádí matka pod dohledem pracovníka Vězeňské služby. Návštěvy probíhají vždy pod dohledem pracovníka Vězeňské služby a vychovatelů. Během návštěv musí být dodržována stanovená pravidla, která jsou li porušena, mohou vést k ukončení návštěvy. Mezi tato pravidla patří přísný zákaz konzumace jídla či pití nápojů, předávání nepovolených věcí nebo kouření atd.

Přijetí balíčku

Odsouzená má nárok 2x ročně obdržet balíček, který obsahuje potraviny nebo věci osobní potřeby, do maximální hmotnosti 5 kg. Přijetí balíčku i jeho stav odsouzená potvrdí podpisem v „Knize předaných balíčků“. Balíčky, které obsahují věci pro děti, nepodléhají žádným omezením.

Uspokojování kulturních potřeb

Uspokojování kulturních potřeb je zajištěno uvnitř věznice, ale také se na něm podílí podněty zvenčí. Odsouzené mají možnost půjčovat si knihy pro sebe i pro děti ve vězeňské knihovně. Knihy, denní tisk a časopisy mohou také odsouzeným zasílat příbuzní či jiné osoby. Odsouzené si mohou půjčovat hry, které jsou ve věznici k dispozici. Dále je odsouzeným nabízena široká nabídka volnočasových aktivit. Využívat také mohou televizoru a videa, které jsou na oddělení.¹⁴⁷

¹⁴⁷ KÁRSKÁ, K. Matky s dětmi ve výkonu trestu odnětí svobody. Pardubice, 2009. 74 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta., str. 45-49.

Kromě práv mají odsouzené ženy také povinnosti, které musí plnit. Ženy, které vykonávají svůj trest na SpO mají stejné povinnosti, jako mají ostatní odsouzené ženy. Jsou povinny řídit se vnitřním řádem věznice a ostatními nařízeními, které plynou z výkonu trestu odnětí svobody. Kromě těchto povinností mají i další, které souvisí s jejich dětmi.

Povinnostmi odsouzených žen, které plynou ze zařazení na SpO jsou:

- a) neprodleně prohlásit úraz, zranění či nemoc dítěte zaměstnanci Vězeňské služby,
- b) pokud se žena dozví nebo pokud zjistí okolnosti, které mohou způsobit vážné ohrožení vlastního dítěte nebo dítěte jiné odsouzené, je povinná neprodleně je ohlásit zaměstnanci Vězeňské služby,
- c) dodržovat u dítěte zásady hygieny,
- d) provést osobní prohlídku dítěte a jeho věci pod dohledem zaměstnance věznice z důvodů zajištění vnitřního pořádku a bezpečnosti věznice,
- e) umožnit preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídky dítěte,
- f) a uhradit náklady zdravotní péče dítěte, které jsou nad rámec péče hrazené ze zdravotního pojištění nebo ze státního rozpočtu nad rámec mezinárodních dohod, kterými je Česká republika vázána.¹⁴⁸

Zdravotní péče

Poskytování zdravotní péče na SpO je odsouzeným poskytována během ordinačních hodin, jejichž rozpis je pevně stanoven a je k nahlédnutí na ubytovně. Odsouzená se ke zdravotní péči objednává. K objednání se slouží Kniha hlásících se nemocných, která je v kanceláři vychovatele. Nutnost odborných vyšetření, jako je například vyšetření zubním lékařem či psychiatrem, posuzuje vězeňský lékař, který tato vyšetření i zajišťuje. Zdravotní péče dětí je zajištěna nejen zdravotní sestrou, která na oddělení působí, ale také smluvním pediatrem, který na oddělení dochází. Odsouzená je povinná okamžitě hlásit jak své onemocnění, tak onemocnění dítěte, poranění či výskyt vyrážky, hmyzu a jiných obtíží. Povinností je také dodržování hygienických a protiepidemických zásad. Pokud je lékařem stanoven léčebný postup nebo jsou odsouzené či jejímu dítěti naordinovány léky, je odsouzená povinná dodržovat léčebný postup i užívání léků, tak, jak lékař uvedl. Léky rozdává na oddělení zdravotní sestra či

¹⁴⁸ Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice s ostrahou.

jiný, k tomu pověřený pracovník.¹⁴⁹

Charakteristické pro toto oddělení jsou také programy zacházení a program výchovy a vzdělávání dítěte. Blíže, se této problematice věnuji v následující kapitole, která je věnována programům zacházení.

Jsem pevně přesvědčena že toto speciální oddělení pro výkon trestu odnětí svobody má své pevné místo v českém vězeňství i přes to, že jde o relativně novou možnost výkonu trestu odnětí svobody a že se v budoucnosti dočkáme dalších podobných oddělení i v jiných věznicích.

Celé oddělení je koncipováno zejména pro potřeby dětí, které si to zajisté zaslouží už jen pro svůj znevýhodněný start do života. Myslím si, že tato investice společnosti jí bude oplacena tím, že ženy, které tímto oddělením prošly, budou po propuštění na svobodu žít řádný život. Na matky působí možnost pobytu na tomto oddělení velice motivačně. Vědí, že své dítě o některé věci díky pobytu ve věznicí ochuzují a proto se mu to snaží co nejvíce vynahradiť. V neposlední řadě je také důležité zmínit, že pro malé dítě je to nejpodstatnější být v raném období svého života se svou matkou, což přes všechny okolnosti tato možnost výkonu trestu umožňuje.

5. PROGRAMY ZACHÁZENÍ JAKO PREVENCE PRIZONIZACE

5.1 Programy zacházení

Vězeňská populace je z penologického, kriminologického i psychologického hlediska velmi heterogenní. Nelze tedy stanovit jednotnou metodu zacházení s vězni. Z tohoto důvodu byly vypracovány diferenciované metody zacházení s vězni určené pro specifické skupiny vězňů a relevantní pro resocializaci té stránky osobnosti odsouzeného, která to z hlediska penitenciární diagnózy vyžaduje.¹⁵⁰

Programy zacházení, dříve nazývané resocializačními programy jsou zakotveny v zákoně 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Dále se jimi zabývá také vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Kromě této legislativní úpravy má každá z věznic svůj vlastní vnitřní řád, který je odsouzený povinen respektovat a řídit se jím. Tento vnitřní řád, kromě jiného, určuje činnost

¹⁴⁹ KÁRSKÁ, K. Matky s dětmi ve výkonu trestu odnětí svobody. Pardubice, 2009. 74 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta., str. 50.

¹⁵⁰ MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČHTA, J. Základy penologie. Vydání 1. Brno: Masarykova Univerzita, 1995. 75 s. ISBN 80-210-1248-X, str. 46 -47.

odsouzených. Jedná se o činnosti, které je odsouzený povinen vykonávat a které může vykonávat. Tyto činnosti jsou stanoveny v Programech zacházení.¹⁵¹

Program zacházení je pro každého odsouzeného vytvořen zvlášť. Při tvorbě programu zacházení je brán ohled na délku trestu, ke kterému byl pachatel trestného činu odsouzen, na jeho osobní charakterové vlastnosti a také na příčiny, které vedly k páchaní jeho trestné činnosti. Výsledkem této práce je kompletní zpráva o odsouzeném, na jejímž základě speciální pedagogové vypracují varianty programu zacházení, které jsou pro odsouzeného vhodné a ty jsou pak odsouzenému nabídnuty. Výběr programu zacházení je schvalován ředitelem věznice a je stvrzen podpisem odsouzeného. Program zacházení je také možno během průběhu výkonu trestu aktualizovat. Od programu zacházení není obvinění oprostěn. Pokud si odsouzený nezvolí některou z navržených alternativ programu zacházení, zúčastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem. Jeho základ tvoří pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr. Programů zacházení se účastní pouze odsouzení, jejichž délka trestu je delší než-li 3 měsíce a nebo odsouzení, kteří mají do konce trestu odnětí svobody déle než 3 měsíce. Tato ochranná časová lhůta je dána především dlouhodobějším charakterem působení na odsouzené, aby plnila svůj účel.¹⁵²

Společným cílem všech programů zacházení je připravit odsouzeného na život na mimo věznici a přispět k adekvátnímu a socializovanému životu propuštěného odsouzeného na svobodě.

Programy zacházení se dělí do 5 samostatných oblastí:

1) Pracovní aktivity

Pracovní aktivity jsou ve VTOS jednou z nejdůležitějších složek programů zacházení. Odsouzený získává nebo rozšiřuje své pracovní návyky, což je velmi významné pro jeho budoucí integraci do běžné společnosti. Neopomenutelným významem pracovních aktivit odsouzených je také ekonomická stránka. Z pracovní odměny odsouzeného jsou prováděny srážky, které souvisejí například s výživným pro děti, kterým je odsouzený povinen poskytovat výživu, příspěvky na úhradu nákladů při péči o dítě v ústavní nebo ochranné výchově a v neposlední řadě také s náklady, které jsou spojeny s výkonem trestu. Část pracovní odměny

¹⁵¹ Ustanovení § 40 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

¹⁵² KÁRSKÁ, K. Matky s dětmi ve výkonu trestu odnětí svobody. Pardubice, 2009. 74 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, str. 23-24.

odsouzeného je rozdělena na kapesné a úložné.¹⁵³ Kapesné mohou odsouzení využívat například k nákupům potravin či věcí osobní potřeby ve vězeňských prodejnách. Finanční odměna se tedy často stává pro odsouzené motivací k výkonu práce.

Odsouzený, který byl zařazen do práce, je povinen pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý.¹⁵⁴ Velmi často pak pracovní aktivity zahrnují práci potřebnou k zajištění každodenního provozu věznice (úklidy ubytoven, brigády v rámci věznice, malování apod.) a vlastní pracovní zařazení. Odsouzení mohou být pracovní zařazení na vnitřních pracovištích věznice (na úklidu, v údržbě, v kuchyni, ve skladu, v rozvozu stravy odsouzeným nebo např. jako pečovatelé u imobilních odsouzených) nebo splňují-li kritéria pro pracovní zařazení mimo prostory věznice, mohou být zařazení u vnějších zaměstnavatelských subjektů.¹⁵⁵

Zaměstnávání odsouzených je také v některých bodech omezeno. Jedná se o případy, kdy odsouzený manipuluje s nebezpečnými jedy či psychotropními látkami. V takových případech je nad odsouzeným vykonáván přísnější dohled. Odsouzený dále nesmí pracovat s výbušninami.

Míra zaměstnanosti odsouzených byla v posledních letech nízká. Ze statistických ročenek Vězeňské služby ČR můžeme však sledovat vzestup zaměstnanosti.

Počet zaměstnaných ve výkonu trestu odnětí svobody v letech 2001 - 2009¹⁵⁶		
Rok	Počet zaměstnaných ve výkonu trestu odnětí svobody	Reálná zaměstnanost odsouzených v %
2001	5845	42,75
2002	5224	42,66
2003	5761	49,00
2004	5684	46,00
2005	5995	45,07
2006	6262	46,87
2007	7737	59,21
2008	8233	60,09
2009	8525	57,99

¹⁵³ Ustanovení § 33 odst. 1-4 zákona č. 169/1999 sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

¹⁵⁴ Tamtéž, ustanovení § 29.

¹⁵⁵ Vězeňská služba České republiky [online]. 8.9.2009 [cit. 2011-04-07]. Programy zacházení. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-karvina-77/vykon-vezenstvi-614/programy-zachazeni-3573>>.

¹⁵⁶ Pro sestavení tabulky byly využity statistické ročenky VS ČR pro rok 2001 až 2009. Vězeňská služba České republiky [online]. 29.1.2010 [cit. 2011-04-07]. Statistické ročenky. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>>.

2) Vzdělávací aktivity

Vzdělávání odsouzených je dalším z neopomenutelných kroků nutných k jejich reintegraci do společnosti. Jedním z velkých problémů pro odsouzeného po propuštění z VTOS je nalezení vhodného pracovního místa. Právě nezaměstnanost je často jedním z hlavních důvodů recidivy trestaného. Získání vzdělání nebo zvýšení kvalifikace během VTOS vede nejen k rozvoji osobnosti odsouzeného, společenských schopností ale zejména ke snadnějšímu návratu do běžného života.

Snad vždy byl přikládán vzdělání a gramotnosti vězňů zásadní význam v souvislosti s jejich nápravou. Zejména v minulosti byl velmi vysoký počet negramotných nebo pologramotných odsouzených. Zejména z tohoto důvodu jsou vzdělávací programy tradiční metodou reedukace a resocializace odsouzených. V minulosti i současnosti jsou pro odsouzené organizovány kurzy čtení a psaní pro negramotné, roční a víceleté kurzy k doplnění znalostí na úrovni základních škol s možností získat patřičné vysvědčení o ukončení povinné základní docházky. V současné době však ve všech evropských zemích ztrácejí tyto základní vzdělávací kurzy na významu zejména z důvodu úrovně školství, které je již na takové úrovni, že vězni bez elementární znalosti učiva jsou již výjimkou. Základní vzdělávání se v současné době nejvíce zaměřuje na cizince, kteří vykonávají trest mimo svou vlast.

Z těchto důvodů se v posledních letech klade důraz na vzdělávání vězňů v pracovních oborech s možností rekvalifikace či kvalifikace v řemeslech nebo administrativně technických profesích. Pro vězně jsou pořádány kurzy pro práci s počítači, vedení účetnictví, vedení administrativy nebo na straně druhé výuční kurzy v oboru zedník, malíř, natěrač, klempíř, truhlář atd. Všechny tyto kurzy mají jasnou organizaci s povinnou docházkou a mnohdy i velmi náročnými zkouškami.

Mimo tyto formy vzdělávání je odsouzeným k dispozici také řada krátkodobých, neformálních kurzů, na kterých je účast vězňů dobrovolná. Může se jednat o kurzy jazykové, kurzy výtvarné výchovy, kreslení, hudební výchovy apod.¹⁵⁷

Mezi vzdělávací aktivity programů zacházení patří vzdělání:

- a) organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm,
- b) vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu),
- c) v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších

¹⁵⁷ MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČHTA, J. Základy penologie. Vydání 1. Brno: Masarykova Univerzita, 1995. 75 s. ISBN 80-210-1248-X, str. 47 – 48.

odborných nebo vysokých školách České republiky.

V případě vzdělávání uvedeném v bodě a) se jedná o vzdělávání uskutečňované na Středním odborném učilišti, učilišti a odborném učilišti Vězeňské služby České republiky. Tato instituce funguje od roku 1992. Do sítě škol České republiky byla však zařazena až roku 1996. Svou prací navázalo na učiliště Sboru nápravné výchovy. Škola má šest odloučených pracovišť, která se nacházejí ve věznicích Opava, Rýnovice, Pardubice, Plzeň-Bory, Valdice, Všehrady. Ke dni 7.5.2004 byla kapacita pro vzdělávání odsouzených v odborném učilišti, učilišti a odborném učilišti 365 míst. Všechny doklady o vzdělání získané během výkonu trestu odnětí svobody se v ničem neliší od dokladů získaných mimo vězeňská zařízení, není z nich tedy patrné, že je dotyčná osoba získala ve výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzeným je nabízena široká škála vzdělávacích možností, která je každoročně doplňována a obměňována. Některé nabízené obory lze studovat v denní formě studia, večerní formě studia či dokonce dálkové formě studia. Odsouzený, může být během doby, po kterou navštěvuje vzdělávací program či program terapeutický, zbaven povinnosti platit náklady vzniklé při výkonu trestu odnětí svobody za předpokladu, že tato jeho činnost týdně převyšuje 21 hodin. Mezi obory Středního odborného učiliště, kde se vzdělávají úspěšní absolventi základních škol, patří například obory Strojírenská výroba, Obrábění kovů nebo Stavební výroba. Mezi učební obory Učiliště patří například Strojírenská výroba, Zpracování dřeva či Provoz společného stravování. V oborech Učiliště se vzdělávají odsouzení, kteří nedokončili úspěšně devátý ročník základní školy nebo základní školu ukončili v některém z nižších ročníků než je devátý. V učebních oborech Odborného učiliště se vzdělávají podle upravených osnov odsouzení, kteří absolvovali zvláštní školu. Toto odborné učiliště nabízí například obor Květinářská a zelinářská práce.

Důležité je zmínit se k vysokoškolskému studiu, které je uvedeno v bodě c). „Odsouzení v rámci projektu EPLLA (Engaging of Prisoners in Life-Long Learning Activities) si mohou zvýšit svou kvalifikaci studiem na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity v Brně.“ Toto studium probíhá formou celoživotního vzdělávání ve formě kreditového hodnocení. Tato forma umožňuje studentům tohoto oboru získání kreditů, které mohou uplatnit v bakalářském studijním programu, který ve třetím ročníku navazuje v podobě kombinovaného studia na program celoživotního vzdělávání. Ke studiu na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity se může přihlásit kdokoliv z odsouzených v kterékoliv z věznic na území České republiky, splní-li podmínky, které jsou pro přijetí stanoveny. Mezi tyto podmínky patří ukončení středoškolského studia s maturitou. Dalšími dvěma neméně důležitými podmínkami jsou schopnost platby studia, protože odsouzený si školné hradí sám ze svých prostředků. Toto školné se liší podle studovaného oboru, ale v průměru se pohybuje kolem 20 tisíc korun za jeden semestr. Odsouzený musí být také umístěn ve Vázební věznicí v Brně. Počet přijatých ke studiu je tedy také limitován volnou ubytovací kapacitou této věznice. Mezi další podmínky

patří také například kladné stanovisko věznice, ve které odsouzený doposud vykonával trest odnětí svobody. V minulosti patřilo k těmto podmínkám úspěšné složení přijímacích zkoušek v podobě Testu studijních předpokladů. Tato podmínka byla novinkově od školního roku 2008/2009 zrušena. Odsouzený musí však složit úspěšně přijímací zkoušky do bakalářského studia, pokud bude chtít ve studiu pokračovat dále. V současné době si mohou odsouzení vybrat ze dvou nabízených studijních oborů, kterými jsou Management a Regionální rozvoj a cestovní ruch. Výuka probíhá přímo ve Vazební věznici Brno, kam za odsouzenými dochází lektori. Ve školním roce 2008/2009 nastoupilo ke studiu na Masarykově univerzitě 6 vězňů, z čehož bylo 5 mužů a jedna žena.¹⁵⁸

3) Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovné aktivity lze chápat jako samostatné či skupinové činnosti, ve kterých jsou velmi důležité prvky terapeutické, ale i prvky výchovné. Tyto aktivity jsou zaměřeny zejména na rozvoj sociálních dovedností, společenského chování, rozšiřování právního vědomí a zvládnání stresu.¹⁵⁹

Realizací těchto aktivit se zpravidla zabývají odborní zaměstnanci oddělení pro výkon trestu (speciální pedagog, sociální pracovník, psycholog atd.). Každá věznice nabízí jiné speciálně výchovné aktivity. Jako příklad nabízených možností lze uvést arteterapie, muzikoterapie, arteterapie, biblioterapie, komunikační dovednosti, program aktivního stylu života nebo duchovní aktivity pod vedením kaplanů příslušných věznic.

4) Zájmové aktivity

Sociálně hodnotné trávení volného času je pro mnohé odsouzené problém, což je dáno nedostatkem motivace k aktivnímu pozitivnímu a sociálně koncipovanému životnímu stylu a trávení volného času a také absence znalostí a dovedností. Řada odsouzených trávila dříve svůj volný čas pasivně a sociálně nevhodně.

Smyslem zájmových programů ve věznicích je:

- a) naučit trávit odsouzené volný čas a mimopracovní čas smysluplně a aktivně a po návratu z VTOS změnit svůj životní styl,
- b) ve VTOS naplnit volný čas odsouzených aktivní a smysluplnou činností, která je zaměřena na rozvoj osobnosti, udržení psychické a fyzické kondice, vytvoření kulturních návyků a potřeb.

¹⁵⁸ KÁRSKÁ, K. Matky s dětmi ve výkonu trestu odnětí svobody. Pardubice, 2009. 74 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta., str. 26 – 29.

¹⁵⁹ Vězeňská služba České republiky [online]. 8.9.2009 [cit. 2011-04-07]. Programy zacházení. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-karvina-77/vykon-vezenstvi-614/programy-zachazeni-3573>>.

V souvislosti se sice stále stoupajícím procentem zaměstnanosti vězňů, které je však stále nízké, stoupá význam zájmových aktivit.

Zájmové aktivity lze rozdělit do tří skupin:

a) Reaktivní programy

V případě těchto programů je záměrem regenerace a obnova fyzických a psychických sil po pracovním nasazení odsouzených. Praktický jde o nenáročné aktivity jako je například sledování televize, videoprogramů, hraní různých společenských her apod.

b) Sportovní programy

Sportovní programy patří u odsouzených k velmi oblíbeným. Programy jsou realizovány ve sportovních zařízeních ve věznicích. Hrají se především míčové a pohybové hry. Odsouzeným jsou dále k dispozici posilovny, hřiště pro odbíjenou, fotbal, badminton apod. Ve věznicích se pořádají také různé sportovní turnaje.

Cílem těchto aktivit je využít přirozené potřeby pohybu, vést odsouzené k pohybové kázní, kolektivnímu soužití, sebeovládání, rehabilitace a v neposlední řadě vzbudit u nich zájem o sport a navést je takovým směrem aby se sportu věnovali i po propuštění z VTOS.

Sportovní programy jsou dle výzkumů hodnoceny relativně efektivně s tím, že vedou k sebekázní, pro odsouzené jsou atraktivní, zejména pak pro mladší vězně, vedou ke všeobecné tělesné kultuře a mají pozitivní vliv na psychiku. Ve věznicích, kde jsou rozvinuty sportovní aktivity je mnohem méně kázeňských prohřešků nežli tam, kde tyto aktivity rozvinuty nejsou.¹⁶⁰

Například ve věznici Stráž pod Ralskem funguje ve věznici fotbalové družstvo PRISON, které se účastní okresní ligy neregistrovaných hráčů českolipského okresu a úspěšně reprezentuje věznicí.¹⁶¹

c) Kulturní programy

Kulturní programy jsou důležitou součástí zájmových aktivit. Kulturní programy jsou mnohdy prvním a jediným kulturním zážitkem v životě odsouzeného. V prostředí vězení se jedná především o vystoupení pěveckých, hudebních a dramatických souborů z kulturních institucí mimo věznicí.

¹⁶⁰ MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČHTA, J. Základy penologie. Vydání 1. Brno: Masarykova Univerzita, 1995. 75 s. ISBN 80-210-1248-X, str. 49.

¹⁶¹ Vězeňská služba České republiky [online]. 7.1.2010 [cit. 2011-04-07]. Fotbalová sezóna týmu Prison Věznice Stráž p.R. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-straz-pod-ralskem-92/aktuality-915/fotbalova-sezona-tymu-prison-veznice-straz-p-r-5938>>.

Cílem těchto programů však není pouze poskytnout odsouzeným kulturní zážitek, ale také je motivovat k vlastní kulturní produkci.¹⁶²

Některé věznice se věnují motivaci ke kulturní produkci tak, že na jejich půdách vznikají různé kulturní soubory nebo kulturní akce. Svůj divadelní soubor „Divadlo odnikud nikam, kudy z nudy“ má Vazební věznice Praha – Ruzyně, Vazební věznice Praha – Pankrác má vlastní hudební skupinu „Léthé“, Věznice Světlá nad Sázavou každoročně pořádá soutěž o nejpůsobivější vězeňkyni „Miss Krimi“.

Řada věznic má také vlastní a dobře vedené arteterapické kroužky, které mají na odsouzené pozitivní efekt. V neposlední řadě je také důležité zmínit čtenářskou aktivitu a besedy nad knihami.¹⁶³ Odsouzeným slouží ve věznicích knihovny, které mohou využívat nejen ke svému vzdělání, ale také k oddechu a relaxaci.

5) Oblast utváření vnějších vztahů

Aktivita spadající do této oblasti programů zacházení, jsou pro odsouzené zvláště důležité, protože je připravují na budoucí život na svobodě. Jedná se o programy, které jsou orientovány „za zedí věznice“. Zajišťují častý kontakt odsouzených s prostředím mimo věznici. Jsou posilovány vztahy odsouzených k rodině, přátelům a naopak je zde snaha o omezení a přetrhání kontaktů z kriminální subkultury.

Do této oblasti patří diferenciováný způsob návštěv a styků odsouzených s rodinou, ale i kontakty s mimovězeňskými institucemi a církví. Důležité je také postupné obeznamování odsouzených se sociálními skutečnostmi, ke kterým došlo během jejich VTOS. Tyto skutečnosti jsou pro odsouzené někdy velmi stresující, proto s nimi věznice v tomto ohledu intenzivně pracuje tak, aby zvládli „šok ze svobody a propuštění“. Z tohoto důvodu jsou odsouzení před propuštěním umístováni na tzv. výstupní oddělení. Všemi těmito způsoby se snaží společnost zabránit dalšímu kriminálnímu jednání. Na oblast utváření vnějších vztahů je proto kladen velký důraz.¹⁶⁴

¹⁶² MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČHTA, J. Základy penologie. Vydání 1. Brno: Masarykova Univerzita, 1995. 75 s. ISBN 80-210-1248-X, str. 49.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 50.

5.2 Programy zacházení na specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou

Základem programu zacházení pro ženy zařazené na SpO je celodenní péče matky o dítě. Stejně jako u ostatních odsouzených žen, se programy zacházení u žen zařazených na SpO dělí na:

- a) pracovní aktivity,
- b) vzdělávací aktivity,
- c) speciálně výchovné aktivity,
- d) zájmové aktivity
- e) a oblast utváření vnějších vztahů.

Mezi vzdělávací aktivity na SpO jsou řazeny odborné semináře a přednášky týkající se dítěte a péče o něj. Jedná se přednášky a semináře z oblasti pediatrie, komplexní péče o dítě, ze sociálně právní oblasti a oblasti zdravého životního stylu. Sociálně výchovné aktivity na SpO jsou individuální a skupinové speciálně pedagogické a psychologické působení na odsouzené, které je zaměřené zejména na mezilidské vztahy, vytváření společensky přijatelného chování, rozvoj vnímání potřeb druhých lidí, posilování morálně volní složky osobnosti a také sociálně právní poradenství. Zájmové aktivity lze vysvětlit jako individuální či skupinové činnosti, které jsou zaměřeny na rozvoj dovedností a schopností spojených s plněním mateřské role. Jedná se o kroužek šití, vaření, ručních prací, údržby prádla, cvičení žen s dětmi, různých her zaměřených na správný rozvoj dětí, ale i relaxace a cvičení pro ženy. V oblasti utváření vnějších vztahů jde o působení na odsouzenou s cílem vytvářet pozitivní vztahy v rodině, využívání možnosti uskutečnění návštěvy bez dozoru pracovníka Vězeňské služby či opuštění věznice jako jeden z motivačních faktorů programu zacházení. Ženy, které jsou zařazené na toto SpO, nejsou zařazené do práce, protože celodenní péče o dítě to neumožňuje.

Povinnými aktivitami, které tvoří program zacházení na SpO jsou:

- a) celodenní péče o dítě,
- b) účast na odborných pediatrických přednáškách a seminářích,
- c) sociálně právní poradenství,
- d) dětské výchovné aktivity zaměřené na všestranný rozvoj dítěte a individuální psychologické konzultace.

Každé z žen je nabídnuto několik alternativ programu zacházení. Pokud si žádnou z těchto alternativ nevybere, je povinná zúčastnit se minimálního programu zacházení.

Kromě povinných aktivit, které jsou stanoveny v programu zacházení, má odsouzená právo v době vymezené vnitřním řádem věznice uspokojovat své zájmy. Těmto aktivitám se může odsouzená věnovat s ohledem na zajištění potřeb dítěte. Ženám je umožněno:

- a) využívat knihovny věznice,
- b) sledování rozhlasových a televizních pořadů,
- c) odběr knih, tisku a publikací,
- d) a také účast na dalších aktivitách vzdělávání, kulturní, sportovní, náboženské a zájmové činnosti zprostředkované věznicí.¹⁶⁵

Tyto další aktivity nejsou ženami však mnoho využívány. Důvodem jejich nízkého využívání je celodenní péče o dítě, která zaplňuje takřka jejich veškerý čas.

Program výchovy a vzdělávání dítěte

Vedle programu zacházení je také stanoven rámcový program výchovy a vzdělávání dítěte. Tento program respektuje individuální vývoj a zvláštní potřeby jednotlivých dětí. Práce s dětmi má individuální i skupinový charakter – vychází vždy z dosažené vývojové úrovně. Cílem tohoto programu je všestranný a harmonický vývoj dítěte.

Obsahem je uspokojování potřeb:

- a) biologických – zejména pak zajištění výživy, vytváření hygienických návyků, naplňování potřeb bezpečí a jistoty,
- b) psychosociálních – zejména rozvoj psychomotoriky a sociálního chování, emocí, vnímání, myšlení a řeči.¹⁶⁶

Cílem je rozvíjení jemné a hrubé motoriky, osvojování pohybových činností, prohlubování vztahu mezi matkou a dítětem, rozvoj sociálně-emočních projevů, rozvoj řeči, slovní zásoby, porozumění, respektování individuálních potřeb dítěte, zajištění základních biologických potřeb a posilování dítěte v uvědomování si své vlastní osobnosti.

Metody, které se používají k dosažení tohoto cíle, jsou:

- a) stimulace zdravého vývoje dítěte dostatkem zrakových, sluchových a hmatových podnětů; prostřednictvím přiměřených her a dalších hudebních, pohybových a výtvarných činností, jsou rozvíjeny sociální, řečové a senzomotorické schopnosti,

¹⁶⁵ Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice s ostrahou.

¹⁶⁶ Tamtéž.

- b) zprostředkování styku s okolím, pomocí vycházek do obce, přírody, kontaktu s vrstevníky, návštěvy běžné mateřské školy,
- c) zajištění informovanosti matek ohledně zabezpečení biosociálních potřeb dítěte,
- d) a dodržování pravidelného režimu dne, které napomáhají k upevnění sebejistoty a sebedůvěry dítěte.¹⁶⁷

5.3. Faktory ovlivňující působení prizonizace a resocializace

Existuje mnoho faktorů, které ovlivňují míru vlivu prizonizace či resocializace na odsouzeného. Tyto faktory mají velký vliv na způsoby jednání odsouzeného a způsob práce s ním. Mohou působit jak pozitivně, tak negativně. Je proto důležité se na ně zaměřit.

Osobnost odsouzeného

osobnost odsouzeného je jedním z nejdůležitějších faktorů, který ovlivňuje jakékoliv působení na odsouzeného.

Vždy záleží na minulosti odsouzeného, na povaze a charakteru trestné činnosti, na jeho dosavadní kriminální kariéře. Dále také záleží na rozumových schopnostech odsouzeného, stupni vzdělání, na tom, do jaké míry je socializován a celkově na jeho zaměření osobnosti. Záleží jen na něm a jeho přístupu, na jeho rozhodnutí a motivaci dostát změn dosavadního životního stylu.¹⁶⁸

Délka trestu

Dlouhodobé uvěznění pachatelů trestných činů, je v současné společnosti stále ještě chápáno jako nejlepší způsob ochrany společnosti. Dlouhodobé uvěznění pachatelů trestné činnosti sebou však nese také četné problémy. Vzhledem k rostoucí míře odsouzených, je na vězení nahlíženo jako na faktor ještě více devastující osobnost a přispívající k recidivě.¹⁶⁹

¹⁶⁷ KOCANDA, M. Výkon trestu odsouzených matek s dětmi v České republice. Brno, 2007. 170 s. Rigorózní práce. Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta.

¹⁶⁸ KÁNSKÁ, M. Resocializace kontra prizonizace v instituci pro výkon trestu odnětí svobody typu dohled. Brno, 2006. 96 s. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta., str. 26.

¹⁶⁹ MAREŠOVÁ, A. *Www.ok.cz* [online]. 2004 [cit. 2011-04-08]. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/300.pdf>>.

Dlouhodobé tresty, zejména pak tresty delší než deset let, mají většinou jediný smysl, izolovat pachatele od společnosti. Lze tedy říci, že čím delší trest je, tím pravděpodobnější je budoucí selhání, ve většině sociálně důležitých oblastech.¹⁷⁰ Krátkodobé tresty nepodporují prizonizaci, ale na straně druhé ani efektivní resocializaci, protože k jejímu úspěšnému naplnění je potřeba určitý časový úsek práce s odsouzeným.

Prostředí institucí pro VTOS

Úspěšné „přežití“ tradičního výkonu trestu odnětí svobody vyžaduje určitou adaptaci na život vězeňské subkultury.¹⁷¹ Vliv vězeňské subkultury na odsouzeného je velmi silný. Uvnitř této vězeňské subkultury je zvláštní systém pseudohodnot a norem, které jsou na rozdíl od normální společnosti kriminální subkulturou hodnoceny kladně (závažnost spáchaného trestného činu, celková doba strávená ve VTOS, participace na formách organizovaného zločinu atd.).¹⁷² Jde tedy o jakési postavení odsouzeného v systému kriminální subkultury, míra ztotožnění s jejími pravidly a jak se rozhodne trávit svůj čas ve VTOS. Dále sem patří celková sociální atmosféra věznice, kterou tvoří pocity a vztahy uvnitř věznice.¹⁷³ V neposlední řadě je to také samotné prostředí věznice, nabídka aktivit, míra soukromí atd.

Kontakt se světem „za zdmi“

Pokud je jedinec uvězněn, ztrácí zásadní oporu. Při absenci této opory shledává odsouzený po propuštění z VTOS návrat k takovému životu, který je společností akceptovaný, za minimálně pravděpodobný. Touto oporou je rodina a všechny další sociální vztahy a kontakty. Posilování těchto vztahů je jedním z hlavních cílů programů zacházení.¹⁷⁴ Velmi důležité jsou tyto vztahy s ohledem na podporu psychiky odsouzeného. Důležité je pro něj i vědomí toho, že po skončení VTOS se má kam vrátit. Toto posilování vztahů s rodinou a přáteli má také zabránit návratu ke známým z kriminálního prostředí. V případě, kdy by tyto vztahy

¹⁷⁰ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3.,rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3, str. 820.

¹⁷¹ ČERNÍKOVÁ, V, et al. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0, str. 199.

¹⁷² Tamtéž, str. 122 -123.

¹⁷³ MAŘÁDEK, V. Lexikon klíčových pojmů z penologie. 1.vyd. Opava: Nakladatelství a vydavatelství Ing. Vavrla Pavel, 2000. 75 s., str. 53-54.

¹⁷⁴ FISCHER, S., ŠKODA, J. Sociální patologie. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009.224s. ISBN 247-2493-5, str. 181-182.

nebyly eliminovány, je pokus o resocializaci takřka zbytečný a je zde velká pravděpodobnost inklinace k recidivě.¹⁷⁵

Všechny tyto faktory jsou velmi důležité a nelze je opomíjet. Mohou nejen napomoci úspěšné resocializaci, ale jejich přehlížení může úspěšnou resocializaci poškodit a zároveň může napomoci prizonizaci. Veškeré okolnosti, se kterými se odsouzený ve VTOS setkává, na něho nějakým způsobem působí a ovlivňují ho. Právě odsouzený je hlavním aktérem tohoto „příběhu“ a je zejména na něm, jak se s danými okolnostmi vypořádá a zda bude ve výkonu trestu nakloněn spíše resocializačním či prizonizačním vlivům.

¹⁷⁵ MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČHTA, J. Základy penologie. Vydání 1. Brno: Masarykova Univerzita, 1995. 75 s. ISBN 80-210-1248-X, str. 51.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

1. CÍLE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V době, ve které žijeme, je již jasné, že kriminalitu páchanou ženami nelze přehlížet. I přesto, že kriminalita páchaná ženami, je ve srovnání s kriminalitou páchanou muži nižší, má tendenci postupného růstu.

Tuto protizákonnou činnost páchají všechny typy a věkové skupiny žen, mezi které bohužel patří i matky nezletilých dětí. Pokud je za trestnou činnost odsouzena k trestu odnětí svobody žena, která je matkou nezletilého dítěte, dochází ke smutným chvilčkám v životě nejen matky, ale i dítěte.

Vzhledem k tomu, že již několik let existuje možnost pro odsouzené ženy ponechat si během výkonu trestu odnětí svobody u sebe své nezletilé dítě až do 5 let jeho věku, rozhodla jsem se provést mezi odsouzenými ženami ve věznici Světlá nad Sázavou, která jako jediná nabízí tuto možnost výkonu trestu, výzkumné šetření, kterým se snažím zjistit několik skutečností o tomto specializovaném výkonu trestu odnětí svobody.

Hlavní cíl šetření

Mým hlavním cílem je prověřit význam specializovaného oddělení pro odsouzené matky s dětmi s ohledem na vliv resocializace a prizonizace. Chci se zaměřit na subjektivní vnímání svého pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených žen v tomto specializovaném zařízení a také vliv tohoto prostředí na jejich děti.

Vedlejší cíle výzkumného šetření

1. Zjistit zájem odsouzených žen o umístění na specializovaném oddělení pro matky s dětmi.
2. Charakterizovat skupinu odsouzených žen na specializovaném oddělení pro matky s dětmi.

1.1. Výzkumné otázky

- 1) Lze ženy umístěné na SpO pro matky s dětmi nějak jednoznačně specifikovat?
- 2) Je většina žen na SpO pro matky s dětmi ráda, že u sebe během VTOS může mít své dítě?
- 3) Je většina, žen umístěných na SpO pro matky s dětmi, prvotrestaných?
- 4) Jsou ženy umístěné na SpO pro matky s dětmi trestány za násilnou trestnou činnost?
- 5) Páchají ženy umístěné na SpO pro matky s dětmi kázeňské přestupky?
- 6) Mají ženy umístěné na SpO pro matky s dětmi dobré vztahy s rodinou a jsou ji podporovány?
- 7) Pocházejí ženy umístěné na SpO pro matky s dětmi z úplných rodin?
- 8) Používají ženy umístěné na SpO pro matky s dětmi typický vězeňský slovník?
- 9) Mají odsouzené ženy na SpO pro matky s dětmi představy o vývoji jejich budoucího života po propuštění z VTOS?
- 10) Usnadňuje odsouzeným ženám na SpO pro matky s dětmi celodenní péče o dítě a starosti s ní spojené snadněji zvládnout VTOS a přibližuje je reálnému životu mimo věznici?

1.2 Vymezení pojmů použitých v rozhovorech s odsouzenými ženami na specializovaném oddělení pro matky s dětmi

- 1) *Specializované oddělení pro matky s dětmi (SpO)* – specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody, na kterém si odsouzené ženy-matky, mohou ponechat během výkonu trestu odnětí svobody své nezletilé dítě max. do 5 let jeho věku.
- 2) *Odsouzená žena na SpO* – žena, která byla pravomocným rozsudkem odsouzena a tento rozsudek nabyl právní moci, s výkonem trestu odnětí svobody na specializovaném oddělení pro matky s dětmi.
- 3) *Výkon trestu odnětí svobody* – místo výkonu trestu, o kterém pravomocně rozhodl soud.
- 4) *Prvotrestaná* – žena, která je poprvé trestaná.
- 5) *Nerecidivují* – nepáchají opakovaně trestnou činnost.
- 6) *Vnitřní řád věznic* – podrobné rozpracování zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů s určením práv a povinností odsouzených, denní režim, specifické pro každou věznici.

- 7) *Program zacházení* – základní prvek cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného k dosažení účelu výkonu trestu – různé pracovní, vzdělávací, zájmové, speciálně výchovné aktivity, vnější vztahy, povinné.
- 8) *Kázeňský trest* – trest v prostředí VTOS za zavinění porušení zákonem stanovené nebo uložené povinnosti, pořádku či kázně. Kázeňským trestem může být například důtka, propadnutí věci, pokuta do výše až 1000 Kč, umístění do samovazby až na 20 dnů atd.¹⁷⁶
- 9) *Kázeňská odměna*- forma motivace za plnění úkolů, spolupráce. Kázeňskou odměnou může být například pochvala, přerušování VTOS, finanční odměna do výše až 1000 Kč atd.¹⁷⁷
- 10) *Trestný čin* – znaky trestného činu jsou uvedeny v trestním zákoníku, jednání, kterým jeho pachatel zásadním způsobem ohrožuje nebo poškozuje státní mocí chráněné zájmy, a které je nějakým způsobem trestáno.
- 11) *Násilný trestný čin* – společným znakem je chování subjektu, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné zákonem, subjekt používá fyzické síly či hrozby fyzickou silou často s cílem poškodit či zničit objekt své činnosti.
- 12) *Věnuje více času svému dítěti* – matka si častěji hraje se svým dítětem, věnuje se hrám, které jsou zaměřeny na rozvoj tvořivosti a psychomotoriky, pravidelně chodí s dítětem na procházky.
- 13) *Celodenní péče o dítě* – zajištění fyzického i psychického zabezpečení dítěte po celý den, péče o dítě po celý den.
- 14) *Vězeňský slovník* – specifický vězeňský slang používaný mezi vězni.
- 15) *Život po propuštění z VTOS* – život mimo věznic, na svobodě, v domácím prostředí, civilní život.
- 16) *Velké město*- město s počtem obyvatel nad 100 000 obyvatel

¹⁷⁶ Ustanovení §46 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

¹⁷⁷ Tamtéž, ustanovení §45.

1.3 Metody a techniky sběru dat

Pro účely mé práce jsem zvolila kvalitativní přístup. Tento přístup byl mnou zvolen z důvodu malého počtu respondentek a také proto, aby byla čtenáři prezentována realita v takové podobě, v jaké ji jednotlivé dotazované chápou a prožívají.

Zvolenými metodami je hloubkový rozhovor doplněný o zúčastněné pozorování. Jako typ hloubkového rozhovoru jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, kdy dotazované ženy odpovídaly na předem připravené otázky z připraveného schématu. Během rozhovorů došlo také na neplánované otázky, které z rozhovoru přirozeně vyplynuly, což je také jedním ze záměrů polostrukturovaného rozhovoru.

Schéma otázek bylo koncipováno do pěti stěžejních okruhů. První okruh se zabývá charakteristikou respondentky, druhý okruh je zaměřen na páchanou trestnou činnost, třetí okruh je zaměřen na dítě v prostředí výkonu trestu odnětí svobody, čtvrtý okruh je zaměřen na vlivy působící na odsouzené ženy umístěné na SpO, které mohou usnadnit jejich nápravu, návrat do reálného života a které zároveň působí proti prizonizačním vlivům a okruh poslední, pátý, se zaměřuje na vztahy mezi odsouzenými ženami navzájem a vztahy mezi odsouzenými a personálem na SpO. Všechny tyto skutečnosti jsou zjišťovány se záměrem zjistit, jak silný je vliv prizonizace a její možnosti prevence na SpO.

Metoda hloubkového rozhovoru byla dále doplněna metodou zúčastněného pozorování chování a projevů respondentek v prostředí SpO. Pro účel mé práce bylo použito nestrukturovaného pozorování, u kterého se nepoužívají předem stanovené pozorovací systémy a škály nebo jiné přesné nástroje.¹⁷⁸ Jednalo se o přímé pozorování, kdy jsem byla přímo účastníkem zkoumaného jevu v čase jeho průběhu a zároveň otevřené pozorování, protože s mou identitou výzkumníka byly všechny odsouzené, které se účastnily výzkumného šetření, seznámeny.¹⁷⁹ Jako techniku jsem zvolila terénní zápisy. Z existujících jevů jsem pak vybírala ty, které pro mne byly důležité. Jednalo se především o sledování projevů odsouzených během jejich výpovědí, dále pak také sledování toho, jestli používají typický vězeňský slovník.

¹⁷⁸ GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6, str. 149.

¹⁷⁹ ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ K. a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 1., Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0, str. 145-146.

1.4 Organizace výzkumného šetření

Šetření probíhalo na specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve Věznici Světlá nad Sázavou, která jako jediná v České republice poskytuje možnost tohoto specializovaného výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o malé oddělení s kapacitou 15 míst.

Šetření probíhalo dne 27.1. 2011. V této době bylo na oddělení umístěno 8 matek a 9 dětí, přičemž jedna z žen, matka dvojčat, byla na oddělení zatím umístěna bez svých dětí. K 28.1.2011 budou na SpO umístěny i její dvojčata. Jedná se tak o historicky první umístění dvojčat na tomto oddělení.

Postup získávání potřebných informací spočíval v několika krocích. Po vstupu na SpO, jsem nejprve oslovila vychovatelku působící na tomto oddělení a seznámila ji podrobně se svým šetřením, které jsem s ní předtím již konzultovala pomocí emailu. Po konzultaci a seznámení vychovatelky s mým šetřením jsem byla provedena oddělením, kde tato pracovnice SpO seznámila odsouzené ženy s účelem mé stáže ve věznici a ženy byly mnou dotázány, zdali mají zájem se šetření zúčastnit. V této době bylo na oddělení přítomno 7 z 8 žen, z čehož jedna byla na oddělení pouze několik dní, proto jsem ji k šetření nepřizvala. Z důvodu krátké doby pobytu na SpO bych od této odsouzené nemohla získat potřebné informace. Kromě jedné z přítomných odsouzených žen všechny souhlasily s poskytnutím rozhovoru. Oslovila jsem pět z přítomných žen, které s rozhovorem souhlasily, a vedla s nimi rozhovor.

Před každým rozhovorem jsem respondentu seznámila s šetřením, ujistila ji o naprosté anonymitě a poděkovala jí za spolupráci. Rozhovory jsem s respondentkami prováděla ve společenské místnosti. Délka každého rozhovoru se pohybovala mezi 60 – 120 minutami. Z důvodů nemožnosti vnášení záznamových zařízení (foto, video, audio) nebyl z rozhovorů pořizován zvukový záznam. Odpovědi respondentek jsem pečlivě zaznamenávala do záznamového archu a poté je interpretovala. Interpretace rozhovorů je doplněna citacemi odsouzených z rozhovorů, které mou interpretaci stvrzují. Zároveň také používám informace, které jsem zjistila při pozorování a o kterých jsem si u každé z dotazovaných vedla záznam.

Spolupráce s respondentkami byla zprvu obtížná. Po navázání kontaktu a získání důvěry dotazované ženy odpovídaly však na mé otázky bez větších problémů a velmi otevřeně.

1.5 Popis souboru

Mého výzkumného šetření se zúčastnilo 5 respondentek – odsouzených žen ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Světlá nad Sázavou umístěných na specializovaném oddělení pro matky s dětmi z celkového počtu 8 žen, které v té době byly na oddělení umístěny. Jedna z žen se šetření odmítla zúčastnit, jedna byla v době šetření nepřítomna a jedna žena byla z šetření vyloučena z důvodů krátkého pobytu na SpO a umístění zatím bez svých dětí. Soubor tedy tvořilo 5 žen = 71,4 %. Rozhovory s odsouzenými byly provedeny v lednu roku 2011.

Nyní představím respondentky – odsouzené ženy ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Světlá nad Sázavou umístěných na specializovaném oddělení pro matky s dětmi. Z důvodů naprosté anonymity jsou použítí jména všech respondentek i jejich dětí zcela fiktivní.

- a) Nella, 22 let, společně s ní na oddělení její syn Pavel, 1 rok a 9 měsíců
- b) Jana, 25 let, společně s ní na oddělení její synové Jan, 2 roky a 4 měsíce + Martin, 3 roky a 9 měsíců
- c) Martina, 31 let, společně s ní na oddělení její syn Michael, 1 rok a 9 měsíců
- d) Eva, 35 let, společně s ní na oddělení její syn Mikuláš, 1 rok a 4 měsíce
- e) Katka, 38 let, společně s ní na oddělení její dcera Dominika, 1 rok a 7 měsíců

1.6. Analýza a interpretace dat získaných během rozhovorů s odsouzenými ženami

Okruh č. 1

První tematický okruh věnovaný charakteristice odsouzených žen na SpO pro matky s dětmi se vyznačoval otázkami, které se týkaly zejména jejich osobní charakteristiky. Konkrétně se jednalo o otázky týkající se věku odsouzených, dosaženého vzdělání, velikosti bydliště před nástupem do VTOS, rodinného stavu, vztahů s rodinou a blízkými a jejich dětstvím. Záměrem tohoto okruhu bylo zjistit informace, ze kterých lze nějakým způsobem blíže poznat skupinu odsouzených na tomto oddělení.

a) Nella, 22 let, společně s ní na oddělení její syn Pavel, 1 rok a 9 měsíců

První odsouzenou, se kterou jsem prováděla rozhovor, byla Nella. Nella je 22 let a je v současné době nejmladší odsouzenou, která na SpO vykonává trest. Společně s ní je na SpO umístěn její syn Pavel, který je jejím jediným dítětem. Pochází z malého města a je svobodná.

Nejvyšší vzdělání, kterého dosáhla, je vyučení na středním odborném učilišti. Před nástupem do výkonu trestu byla zaměstnána. K otázce zaměstnání sama říká: „*Před nástupem do vězení jsem pracovala. Vyučila jsem se kuchařkou a to jsem i dělala, pak jsem šla na mateřskou.*“ Před nástupem do výkonu trestu bydlela společně se svým synem a matkou v bytě. Nella vyrůstala v neúplné rodině bez otce jen s matkou. Nemá žádného sourozence. Nella: „*Sem jedináček, žili sme bez táty jen s mámou.*“ O jejím dětství se dá říci, že i přes to, že byla jedináčkem a vyrůstala bez otce pouze s matkou, bylo krásné. Nella: „*I když si mě naši pořád střídali a nebylo to vždycky fajn, tak bylo krásné. Hezky na něj vzpomínám.*“

b) Jana, 25 let, společně s ní na oddělení její synové Jan, 2 roky a 4 měsíce + Martin, 3 roky a 9 měsíců

Druhou dotazovanou byla Jana. Janě je 25 let a společně s ní, jsou na oddělení její dva synové, Jan a Martin. Jejím mladšímu synovi Janovi jsou 2 roky a čtyři měsíce, staršímu synovi Martinovi jsou 3 roky a 9 měsíců. Martin je v současné době nejstarším dítětem, které je společně s matkou na tomto oddělení. Jana pochází z malého města a je svobodnou matkou. Nejvyššího vzdělání, kterého Jana dosáhla, bylo vyučení na středním odborném učilišti. Před nástupem do výkonu trestu byla Jana na mateřské dovolené. Předtím prošla několika zaměstnáními. Jana: „*Předtím sem pracovala nejdřív jako dělnice a pak nějakou dobu jako servírka.*“ Po rozvodu rodičů vyrůstala v neúplné rodině bez otce s jedním starším sourozencem. Na své dětství Jana nevzpomíná příliš pěkně. Uvádí, že špatné vztahy mezi matkou a otcem se přenášeli na ni i jejího sourozence. Jana: „*No nebylo moc pěkné, naši se hádali a moc jim to neklapalo. Oba sme tím trpěli.*“ Před nástupem do výkonu trestu bydlela Jana v menším nájemném bytě bez partnera pouze se svými dětmi.

c) Martina, 31 let, společně s ní na oddělení její syn Michael, 1 rok a 9 měsíců

Další odsouzenou na SpO pro matky s dětmi je Martina. Martině je 31 let a společně s ní, je na oddělení její syn Michael, kterému je 1 rok a 9 měsíců. Michael není jejím jediným dítětem. Martina je matkou ještě dvou dalších dětí, o které se v současné době stará její bývalý přítel, otec dětí. Martina pochází z většího města a je svobodnou matkou. Jejím nejvyšším dosaženým vzděláním je základní vzdělání. Martina: „*Bohužel jen základní. Chtěla bych s tím něco udělat.*“ Martina touží po vyšším vzdělání zejména proto, že si myslí, že by život mohl být pak jednodušší. Před nástupem do výkonu trestu byla Martina zaměstnána jako prodavačka v potravinách. Vyrůstala v úplné rodině s matkou, otcem a jednou sestrou. Na své dětství velmi ráda vzpomíná a mluví o něm jako o velmi pěkném. Martina: „*Moje dětství? Bylo moc hezké.*“

Ráda na něj vzpomínám. Nikdy nám nic nechybělo. Bylo to pěkné.“ Předtím, než nastoupila do výkonu trestu, žila se svými dětmi a současným přítelem v pronajatém bytě.

d) Eva, 35 let, společně s ní na oddělení její syn Mikuláš, 1 rok a 4 měsíce

Evě je 35 let. Společně s ní je na oddělení její syn Mikuláš, kterému je 1 rok a 4 měsíce. Mikuláš má ještě další dva starší sourozence, o které se během Evina výkonu trestu stará její přítel, otec dětí. Eva pochází z velkého města a je rozvedená. Její nejvyšší dosažené vzdělání je středoškolské s maturitou. Před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody mezi mateřskými dovolenými prošla několika zaměstnáními. Eva: *„Ano, pracovala jsem. Dělal jsem třeba delší dobu servírku a taky sem pracovala jako zelinářka.“* Vyrůstala v úplné rodině, s matkou, otcem a mladším bratrem. Své dětství shledává velmi pěkným. Eva: *„Dětství bylo pěkné. Byla sem až rozmazlovaná. To bylo i tím že sem byla jediná vnučka a tak sem byla hodně preferovaná.“* Před nástupem do výkonu trestu žila se svým partnerem a dětmi společně v pronajatém bytě.

e) Katka, 38 let, společně s ní na oddělení její dcera Dominika, 1 rok a 7 měsíců

Poslední respondentkou, se kterou jsem prováděla rozhovor, byla Katka, které je 38 let. Katka je v současné době nejstarší matkou umístěnou na SpO. Společně s ní, je na oddělení umístěna její dcera Dominika, které je 1 rok a 7 měsíců. Dominika není jediným dítětem Katky. Katka je matkou dalších dvou dětí, které opustila a v současné době jsou v péči rodičů bývalého manžela. Katka pochází z malého města a je rozvedená. Jejím nejvyšším dosaženým vzděláním je vyučení na středním odborném učilišti. Před nástupem do výkonu trestu byla na mateřské dovolené, ale předtím byla zaměstnána. Katka: *„Dělala sem kuchařku. Tou sem vyučená.“* Katka vyrůstala v úplné rodině s matkou, otcem a třemi sourozenci. Své dětství označuje za velmi krásné a harmonické. Katka: *„Bylo to nejhezčí období života. Nic mi nechybělo. Ráda na něj vzpomínám.“* Před nástupem do výkonu trestu z důvodů finanční nouze, bydlela Katka společně s malou Dominikou, o kterou její otec nejeví zájem, v azylovém domě. Na tuto zkušenost Katka vzpomíná velmi nerada. Katka: *„Bylo to strašné. Azylový dům byl hrozný, ale nic jiného sem nemohla dělat. Skončili bysme na ulici.“*

Nejmladší mnou dotazované matce bylo pouhých 22 let, nejstarší 38 let. Věkově nelze tedy tuto skupinu nijak blíže specifikovat. Na oddělení jsou umístěny jak mladé ženy, které jsou matkami jednoho dítěte, tak mladé ženy, které jsou matkami více dětí. Toto platí i v případě starších žen. Žádná z těchto žen, není v současné době vdaná. Tři z dotazovaných žen uvedly jako rodinný stav svobodná, zbylé dvě pak rozvedená. Společným znakem všech pěti

dotazovaných žen bylo, že pocházejí z malého či velkého města a všechny také v tomto prostředí před nástupem do VTOS žily. Vzdělání těchto žen je různé úrovně. Jako nejnižší dosažené vzdělání bylo uvedeno základní vzdělání, nejvyšší pak středoškolské vzdělání s maturitou. Lze tedy říci, že ženy, které v době šetření byly umístěny na SpO pro matky s dětmi nedosahují vyššího vzdělání. Některé z žen však litují toho, že dosáhly pouze nízkého vzdělání a touží po dalším vzdělávání se. Hlavní motivaci pro další vzdělávání vidí ve snažším životě po propuštění z VTOS, zejména ve spojitosti s hledáním zaměstnání a také vlastní seberealizaci. Z tohoto přístupu odsouzených žen, lze soudit, že VTOS má na odsouzené nápravný vliv. Všech pět dotazovaných žen uvádí, že před nástupem do VTOS byly zaměstnány. Vždy se jednalo o pracovní pozice, které odpovídaly jejich vzdělání. Toto zjištění je velmi kladné zejména proto, že lze předpokládat, že odsouzené měly jisté pracovní návyky, díky čemuž bude snažší začít znovu pracovat. I přes to, že 3 z 5 dotazovaných žen vyrůstaly v neúplné rodině, čtyři z nich, považují své dětství za velmi pěkné, harmonické. Pouze jedna z dotazovaných prezentuje své vzpomínky na dětství jako špatné. Dle ní vycházejí tyto pocity ze špatných vztahů mezi otcem a matkou, které se na ni přenášely. Všechny ženy o svém dětství mluvily velmi otevřeně a emotivně. Během rozhovorů se střídaly ve většině případů emoce vyjadřující štěstí a radost. Můžeme tedy říci, že rodinné vztahy během jejich dětství ve větší míře neovlivnili negativně jejich chování. Kromě jedné z žen, která uvádí, že je jedináčkem, vyrůstaly všechny v rodinách, kde byl alespoň jeden sourozenec.

Okruh č. 2

Druhý tematický okruh byl zaměřen na páchanou trestnou činnost. Zaměřovala jsem se zde na to, jakou trestnou činnost ženy spáchaly, jaké důvody je k tomu vedly, zdali byl někdo z jejich rodiny či blízkých trestán a také na to, zdali přemýšlely, při páchání trestné činnosti, nad tím, jak to může ovlivnit jejich život, hlavně pak mateřství. Záměrem tohoto okruhu bylo zjistit, jakých trestných činů se odsouzené ženy dopouštějí, zda jejich mateřství ovlivňuje jejich uvažování nad páchanou trestnou činností a také jejich sklony k recidivě.

a) Nella, 22 let, společně s ní na oddělení její syn Pavel, 1 rok a 9 měsíců

Během několika okamžiků, se v našem rozhovoru s Nellou dostáváme k otázce výkonu trestu odnětí svobody. Nella je prvotrestaná. Nikdy v minulosti nebyla tedy za žádný trestný čin odsouzena. Na otázku, za jaký trestný čin je ve věznici odpovídá velmi stroze. Z jejího chování lze pozorovat, že o tomto tématu nechce blíže hovořit. Nella: „*Krádež*“. Za tuto páchanou

trestnou činnost byla potrestána trestem odnětí svobody v délce 2 roky. Jako důvod spáchání trestného činu uvádí finanční tíseň. Nella: „*Nějak sme neměli moc peněz. Chtěla jsem si pomoc*“. Během rozhovoru jsem zjistila také to, že nikdo z její rodiny nebyl nikdy v minulosti trestán. Při páchání trestné činnosti Nella ještě nebyla matkou. Z tohoto důvodu nebylo možné zjistit, zdali Nella při páchání trestné činnosti přemýšlela nad tím, jaký to může mít vliv na její dítě ani to, zdali přemýšlela nad možností odebrání dítěte. Během výkonu trestu odnětí svobody nebyla nikdy kázeňsky trestána ani neobdržela kázeňskou odměnu. Se záměrem zjistit sklony k recidivě kladu Nelle otázku, zdali by po zkušenostech z VTOS spáchala za stejných okolností znovu trestný čin. Nella odpovídá zcela bez přemýšlení jasně. Nella: „*Nikdy*“. To, že byla odsouzena, považuje za svou největší chybu, které lituje.

b) Jana, 25 let, společně s ní na oddělení její synové Jan, 2 roky a 4 měsíce + Martin, 3 roky a 9 měsíců

Jana je stejně jako první dotazovaná prvotrestaná. K VTOS byla odsouzena za trestný čin podvod. V současné době je délka jejího trestu 22 měsíců, ale v brzké době čeká Janu za jinou trestnou činnost další soud. V případě odsouzení, se může délka současného trestu prodloužit. Jana: „*Uvidíme, jak to dopadne, jestli se něco nepřidá*“. Důvodem k páchání trestné činnosti byla dle její výpovědi finanční tíseň, do které se v té době dostala. Jana: „*Dvě děti, neměli sme dost peněz. Tak nějak se to stalo*“. Nikdo z její rodiny nebyl nikdy v minulosti trestán. V době, kdy Jana páchala trestnou činnost, byla již matkou obou chlapců. Sama však se smutným výrazem uvádí, že nad tím, jaký vliv páchání trestné činnosti bude mít na její děti, nepřemýšlela. Nepřipouštěla si ani to, že by jí její děti mohly být odebrány. To vše souvisí dle ní s tím, že tíživá finanční situace, která ji k páchání trestné činnosti donutila, byla tak závažná, že si nic takového nepřipouštěla. Jana: „*Šlo o uživení se. Nešlo to jinak*“. Ve výkonu trestu se Jana projevuje bezproblémově. Nikdy nebyla kázeňsky trestána. Nikdy také nezískala žádnou kázeňskou odměnu. Pokud by se Jana dostala do stejné situace, která nastala v době páchání trestné činnosti, jednala by již jinak. Řešení tíživé situace by již nehledala v páchání trestné činnosti, ale snažila by se najít jinou možnost. Jana: „*Už bych to neudělal. Ted' vím, že by to asi šlo jinak*“. Svého činu lituje.

c) Martina, 31 let, společně s ní na oddělení její syn Michael, 1 rok a 9 měsíců

Martina je ve VTOS poprvé. Stejně jako obě předešlé dotazované, je i ona prvotrestanou. Trestným činem, za který byla Martina odsouzena, bylo loupežné přepadení, na kterém se spolupodílela. Za tuto trestnou činnost byla Martina odsouzena ke dvěma letům vězení. Stejně

tak jako ostatní uvádí i ona, že důvodem pro spáchání tohoto trestného činu byla finanční tíseň. Nikdo z její rodiny nebyl nikdy trestán. V době páchaní trestné činnosti byla Martina již matkou. Nad tím, že spáchaná trestná činnost může mít velký vliv na její dítě, přemýšlela. Martina: „*Přemýšlela jsem nad tím. To jsem musela*“. Nepřipouštěla si však, že dopad by mohl být tak velký, že by mohlo dojít až k odebrání dítěte, v případě jejího odsouzení. Ani Martina nebyla ve VTOS nikdy kázeňsky trestána, ale zároveň nikdy neobdržela žádnou kázeňskou odměnu. K otázce opakování páchané trestné činnosti má Martina nejasný přístup. Uvádí, že svého činu lituje a ví, že to byla hloupost, ale zároveň zmiňuje tíživou situaci a není schopna jasně říci, zdali by se její čin za stejných podmínek neopakoval. Martina: „*To se nedá říct, je to těžké*“.

d) Eva, 35 let, společně s ní na oddělení její syn Mikuláš, 1 rok a 4 měsíce

Eva je další respondentkou, která je provotrestaná. Ve VTOS je za majetkovou trestnou činnost. Za tento čin, byl Evě udělen podmíněný trest odnětí svobody. Eva však porušila jeho podmínky a její trest, který je v délce 3 roky a 6 měsíců, jí byl proměněn za trest nepodmíněný. Eva: „*Byl to úvěrový podvod. Dostala sem podmínku, kterou mě pak proměnili*“. I Eva uvádí jako důvod spáchání trestného činu tíživou finanční situaci, kterou chtěla jeho spácháním vyřešit. Eva je první, která uvádí, že byl někdo z její rodiny v minulosti trestán. Zároveň však říká, že jí to nijak neovlivnilo. Eva: „*Ano, bratr, ale nijak to nesouvisí*“. Při páchaní trestné činnosti Eva nepřemýšlela nad tím, jaké důsledky to může mít pro její děti. Nepřemýšlela ani nad tím, že by jí v případě odsouzení mohly být její děti odebrány. Všechny tyto důsledky si uvědomila až po odsouzení. Eva je jediná z dotazovaných žen, která byla během VTOS kázeňsky trestána. Eva: „*Ano, za kouření*“. Jednalo se o prohřešek proti vnitřnímu řádu věznice, kdy kouřila v prostorách, které k tomu nejsou určeny. Sama uvádí, že se tyto věci na oddělení občas stávají, ale že tento přestupek byl odhalen na základě udání jiné odsouzené. Svou trestnou činnost by po zkušenostech, které má, již nikdy neopakovala. Eva si uvědomuje, že ublížila nejen sobě, ale hlavně svým dětem. Svého činu lituje.

e) Katka, 38 let, společně s ní na oddělení její dcera Dominika, 1 rok a 7 měsíců

I poslední respondentka Katka nebyla nikdy v minulosti trestána a je tedy prvotrestanou. Ve VTOS je za trestný čin neplacení výživného a loupežné přepadení, na kterém se podílela jako spolupachatel. Za tyto trestné činy byla odsouzena k trestu odnětí svobody v délce 13 měsíců. Důvod, který ji ke spáchání těchto činů vedl, nechce uvádět. Katka je druhou odsouzenou, která uvádí, že byl někdo z její rodiny v minulosti trestán. Katka: „*Ano, bratr*“. I ona však zmiňuje,

že tato skutečnost ji nijak neovlivnila. V době, kdy Katka páchala trestnou činnost, byla již matkou dvou dětí, které však neměla ve své péči. O děti se stará její bývalý muž. Z tohoto důvodu Katka uvádí, že nad tím, jestli může páchaná trestná činnost mít vliv na její děti, nepřemýšlela. Malá Dominika, která je v současné době spolu s Katkou na SpO pro matky s dětmi nebyla ještě na světě. Během VTOS nebyla Katka nikdy kázeňsky trestána ani neobdržela žádnou kázeňskou odměnu. Nad opakováním trestné činnosti se Katka zamýšlí. Znovu by jí páchat nechtěla, sama však ale uvádí, že některé životní situace jsou tak obtížné, že tato možnost se jeví jako nejjednodušší. Není si tedy jistá, jak by se v dané situaci znovu zachovala.

Všechny dotazované respondentky jsou prvotrestané. Mezi trestné činy, které jsou nejčastěji páchany, patří podvody a krádeže, tedy hospodářská a majetková kriminalita. Vyskytují se zde také případy, kdy se odsouzené ženy podíleli jako spolupachatelky na násilné trestné činnosti. V jednom případě je zde zmíněno také neplacení výživného. Jedná se tedy o pestrou paletu páchaných trestných činů a nelze tedy jasně specifikovat skupinu trestných činů charakteristických pro tyto odsouzené. Udělená délka trestu odnětí svobody se pohybuje v rozmezí mezi 13 měsíci a 42 měsíci. Lze tedy hovořit o kratších trestech. Čtyři z těchto žen uvádějí jako důvod páchaní trestné činnosti tíživou finanční situaci, kdy některé hovoří přímo o tom, že tato situace byla tak složitá, že nešla jinak řešit. Jedna z žen, o důvodech páchaní trestné činnosti, nechtěla mluvit. Z těchto skutečností, lze soudit, že nejčastějším důvodem páchaní trestné činnosti této skupiny je finanční tíseň, do které se tyto ženy dostaly. Tři z pěti dotazovaných žen pochází z rodin, ve kterých nebyl nikdy nikdo trestán. Dvě ženy pocházejí z rodinného prostředí, ve kterém byl někdo z jejich blízkých trestán. Obě však uvádějí, že tato skutečnost nemá vliv na to, že ony samy páchají trestnou činnost. Všechny ženy svého činu litují, ne však všechny mohou říci, že by se v dané situaci zachovali v budoucnu jinak. Důležitým zjištěním je také to, že většina z těchto žen v současnosti již přemýšlí nad dalšími možnostmi jak takové tíživé situace řešit a připouštějí, že to lze jinými než nezákonnými způsoby. Z tohoto důvodu, který se opírá také o zjištění, že za celou dobu fungování SpO pro matky s dětmi, byla pouze jedna žena znovu trestána, lze soudit, že mají tyto ženy pouze malé sklony k recidivě. Při páchaní trestné činnosti, pouze jedna z žen přemýšlela nad tím, že tato činnost může mít vliv na její dítě. Jedna z žen v době, kdy byla odsouzena, nebyla ještě matkou a jedna byla matkou dvou dětí, které neměla v péči a dítě, které má u sebe na SpO ještě neměla. Ostatní ženy uvádějí, že nad možným vlivem své trestné činnosti na své dítě nepřemýšleli, stejně tak, jako nad tím, že by jim jejich dítě mohlo být v případě jejich odsouzení odebráno.

Okruh č. 3

Třetí okruh otázek směřoval k otázkám týkajícím se dítěte v prostředí VTOS. Kontakt matky s dítětem, zejména v prvních letech jeho života, je nenahraditelný, a v současné době neexistuje jiná možnost jak ponechat dítě s matkou, která je odsouzena k VTOS, nežli je jejich společné umístění na SpO pro matky s dětmi. Z tohoto důvodu byly otázky tohoto tematického okruhu směřovány zejména k dítěti v prostředí VTOS. Pozornost byla zaměřena zejména na působení vězeňského prostředí na dítě, na to, jak ovlivňuje jeho celkový vývoj a zdali je tato možnost pro dítě vhodnější, nežli odejmutí od matky a výchova někým jiným.

Dalším záměrem bylo zjistit, jak tuto možnost vnímají samotné matky, které mají s touto možností VTOS již zkušenost, zdali ji s odstupem času vnímají kladně, nelitují jí a také zda by ji znovu využily.

a) Nella, 22 let, společně s ní na oddělení její syn Pavel, 1 rok a 9 měsíců

Nella je velmi ráda, že během VTOS může mít u sebe svého syna. Tuto skutečnost popisuje velmi kladně, zmiňuje také to, že si neumí odloučení od syna představit. Až když se stala matkou, dokázala pochopit, jak silné může být pouto mezi ní a dítětem. Nella: „*Ano, jsem ráda. Neumím si to bez něj představit*“. Dle ní, pobyt na SpO pro matky s dětmi, ovlivňuje vývoj jejího syna. V tomto vlivu však shledává více pozitiv nežli negativ. Pozitiva shledává v tom, že zde dítěti nic nechybí, nestrádá zde. Jedno velké negativum však shledává v absenci rodiny. Dle Nelly mu chybí rodinné prostředí, babička. Zmiňuje také to, že mu i přesto, že se občas dostane mezi jiné děti, chybí cizí kolektiv. Prostor oddělení shledává vhodné pro své dítě. Líbí se jí tu a přiznává, že tu má její syn některé věci, které by doma neměl. Nenapadá ji jediná věc, která by jí zde pro její dítě chyběla. Nella zmiňuje to, že se dá říci, že se zde svému dítěti věnuje více, nežli by tomu bylo na svobodě, což plyne ze skutečnosti, že je zde na výchovu dítěte sama a tráví s ním 24 hodin denně. Nella: „*Ano, věnuju se mu víc. Jsem tady na něj sama*“. Možnost ponechání si dítěte během VTOS u sebe je pro ni jakousi druhou šancí pro řádný život po propuštění z věznice. Sama uvádí, že si uvědomuje, že takovou druhou šancí by již nemusela dostat a uvědomuješ, že své dítě má natolik ráda, že by ho nechtěla opustit. Z tohoto zjištění vyplývá otázka, zdali by o možnost ponechání si dítěte během VTOS zažádala po zkušenostech, které má znovu. Odpověď Nelly je jasná a bez zaváhání. Nella: „*Ano*“. Sama jí doplňuje tím, že je to pro ni cenná zkušenost a za tuto možnost je vděčná.

b) Jana, 25 let, společně s ní na oddělení její synové Jan, 2 roky a 4 měsíce + Martin, 3 roky a 9 měsíců

I Jana je velmi ráda, že může mít během VTOS u sebe své dva syny. Prostředí SpO pro matky s dětmi má dle Jany na její děti značný vliv. Zmiňuje zde jistá pozitiva, ale i negativa, která souvisí zejména s věkem jejích synů. V případě mladšího syna popisuje Jana pozitivní vliv prostředí. Říká, že pro jejího mladšího syna Jana, je toto prostředí jistým přínosem. Je zde v kolektivu stejně starých dětí, se kterými si hraje a v určitých činnostech se tak zdokonaluje. V případě staršího syna Martina spatřuje Jana jisté problémy. Tím, že je nejstarším dítětem, které je v současné době umístěno společně se svou matkou na SpO, nemá zde vrstevníky a vyrůstá tedy v prostředí mezi mladšími dětmi, z čehož plynou některé problémy. Nemá žádný vzor v podobě staršího dítěte. Nejvýraznějším je problém s řečí. Dle Jany Martin kopíruje chování mladších dětí a v některých případech se tak vrací k chování, které již opustil. Prostředí SpO však shledává pro děti vhodné. Mají zde spoustu možností pro využití a to i takové, které by jim doma nabídnout nemohla. Jana: „*Mají tady na léto třeba bazén. Ten by doma neměly*“. Jediné co zde Janě chybí, je to, že nemůže s dítětem ven, kdy chce, tak jak by tomu bylo na svobodě. Toto však komentuje s tím, že si je vědoma, že je ve VTOS. Jana: „*Jsem, ale ve věznici. To by jinak ani nešlo*“. Svému dítěti se zde věnuje více nežli mimo věznici, protože jí zde nikdo nepomáhá. Na svobodě jí s péčí o dítě pomáhají například prarodiče, zde nikdo. Jana však tuto skutečnost, vnímá pozitivně. Možnost ponechání si dítěte během VTOS je pro ni jistou motivací pro řádný život po propuštění. O tuto možnost by zažádala znovu. Tak dlouhé odloučení od svých dětí si nedovede představit.

c) Martina, 31 let, společně s ní na oddělení její syn Michael, 1 rok a 9 měsíců

Martina je ráda, že během VTOS, může mít u sebe své nejmladší dítě. Neshledává žádný vliv prostředí SpO na svého syna. Dle ní je její syn tak malý, že si neuvědomuje, co se děje a v jakém prostředí je. Vyvíjí se zde naprosto stejně, jakoby tomu byla na svobodě. Martina: „*Je malý. Nevnímá to*“. Prostředí VTOS shledává Martina jako naprosto vhodné pro výkon takového trestu. Děti tu mají spoustu věcí a není zde nic, co by jí pro jejího syna chybělo. Martina říká, že se zde svému synovi věnuje určitě více nežli na svobodě. Díky tomu, že má již dvě starší děti, které vychovávala na svobodě, může tuto skutečnost reálně zhodnotit. Není zde žádná pomoc ze strany rodiny, matka je zde na své dítě zcela sama a je i trochu nucena se mu více věnovat. Tuto skutečnost hodnotí Martina velmi kladně. Dle ní to má velmi pozitivní vliv na vztah mezi ní a jejím dítětem. K otázce, zdali možnost ponechat si dítě během VTOS u sebe je motivací pro další řádný život se vyjadřuje jinak než předešlé dvě respondentky. Martina říká, že je velmi ráda, že má své dítě u sebe, ale tato skutečnost nemá pro ni vliv na její budoucí

život. Skutečnosti, které se mají stát, dle ní možnost ponechat si dítě během VTOS nijak neovlivní. Martina: „*Pokud se má něco stát, tak se to prostě stane*“. Martina by znovu o možnost ponechat si své dítě během VTOS nežádala. Blíže nechce tuto odpověď specifikovat.

d) Eva, 35 let, společně s ní na oddělení její syn Mikuláš, 1 rok a 4 měsíce

Eva je velmi ráda, že během VTOS může mít u sebe své dítě. Prostředí VTOS má dle ní značný vliv na vývoj dítěte. Pobyt dítěte ve věznici má podle ní na dítě spíše negativní vliv. Eva: „*Je tady spousta proti a málo pro*“. Dle ní je tu dítě jistým způsobem omezováno. Dalším zmíněným negativem je také odloučení od otce a také od svých sourozenců. Dítě se zde rozvíjí, ale není to dle ní stejné, jako na svobodě. Prostředí SpO hodnotí Eva kladně. Dle ní je zde dítěti nabízeno to nejlepší co je možné, ale nic zde nedokáže nahradit svobodu. Eva si nemyslí, že by se zde věnovala svému dítěti více nežli na svobodě. Zmiňuje to, že její dítě je tak malé, že by mu i na svobodě věnovala stejnou péči jako na SpO. Dokonce shledává, ve 24 hodinovém kontaktu matky s dítětem, jisté problémy. Dítě se dle ní stává na matce velmi fixované a špatně snáší i jen krátké odloučení. Společný pobyt se svým dítětem ve VTOS vidí Eva jako dobrou motivaci pro řádný život po propuštění na svobodu. I přes toto však říká, že by znovu o možnost ponechání si dítěte během VTOS u sebe nepožádala. Negativa, která z toho plynou, jsou dle ní převažující nad pozitivy. Sama však říká, že by tak jednala proto, že ví, že doma má muže a rodinu, která ji podporuje a ví tak, že její dítě by bylo v dobrých rukou.

e) Katka, 38 let, společně s ní na oddělení její dcera Dominika, 1 rok a 7 měsíců

Katka je velmi ráda že během VTOS může mít u sebe svou dceru: Katka: „*Ano, nevydržela bych to bez ní*“. Dle Katky má prostředí SpO na její dceru určitý vliv. Zmiňuje pouze pozitiva, což dává do souvislosti se špatným prostředím, ve kterém předtím žila. její dcera Dominika je ještě tak malá, že dle Katky nevnímá to, že vyrůstá v prostředí věznice. Naopak zmiňuje velmi pozitivní vliv na její vývoj. Dominika dle ní odkoukává některé věci od starších dětí na SpO a snaží se je napodobovat. Dominika měla velké problémy s chůzí. Až do 17 měsíce nechodila. Katka zmiňuje, že to, že měla malá Dominika vzor ve starších dětech, přispělo k tomu, že začala chodit. Prostředí SpO shledává Katka jako velmi pěkné a vhodné. Přirovnává ho k azylovému domu, kde s Dominikou před nástupem do VTOS žila. Dominice zde nic nechybí, má zde takové možnosti, o kterých Katka ví, že by jí je sama nabídnout nemohla. Nenapadá ji žádná věc, která by zde Dominice chyběla. Jediné co zmiňuje, jsou vycházky. Sama ale zmiňuje to, že si uvědomuje, že je ve VTOS a že to jinak nejde. Katka si nemyslí, že by zde Dominice věnovala více času. Toto dle ní plyne ze skutečnosti, že v azylovém domě, ve kterém před

nástupem do VTOS s Dominikou bydlela, jí věnovala veškerý čas a na všechny starosti a péči byla sama. Pobyt její dcery společně s ní je pro ni velkou motivací pro řádný život po propuštění. Již nikdy by se nechtěla dostat do věznice. Katka: „*Už nechci sem ani do normálního vězení. Nikdy*“. O možnost ponechání si dítěte během VTOS by žádala znovu.

Všech pět dotazovaných žen je rádo, že během VTOS mohou mít u sebe své dítě. Všechny dotazované také říkají, že prostředí SpO má jistý vliv na vývoj jejich dítěte. Většina z nich pak zmiňuje pozitivní vliv, který shledávají především v materiálním zabezpečení oddělení. Některé vlivy jsou některými ženami vnímány pozitivně, jinými negativně. Jedná se zejména o vliv dětí na sebe navzájem. Zejména matky mladších dětí vidí vliv ostatních dětí pozitivně. Zmiňují především to, že starší děti jsou pro mladší děti vzorem, který se snaží napodobovat, což kladně přispívá k jejich vývoji. Naopak matky starších dětí hodnotí tento vliv jako negativní a to zejména z důvodů absence vzoru pro své dítě. Uvádějí, že starší dítě tím, že je v kolektivu dětí mladších, napodobuje některá jejich chování, která již dávno opustil, což brzdí jeho správný vývoj. Zároveň pohled matek na vnímání oddělení dětmi se liší s ohledem na věk dětí. Matky mladších dětí říkají, že pobyt na SpO jejich děti nijak neomezuje z důvodů jejich věku, díky kterému prostředí věznice tolik nevnímají. Matky starších dětí pak zmiňují větší vliv prostředí věznice, jedna dokonce říká, že dítě je zde v jistých ohledech i omezováno. Všechny ženy se také shodují na tom, že není nic, co by kromě možnosti volných vycházek, jejich dětem na oddělení chybělo. Celkové hodnocení prostředí a jeho vlivu je tedy hodnoceno spíše kladně. Tři z dotazovaných žen říkají, že se ve VTOS věnují svému dítěti více, nežli by tomu bylo na svobodě. Tato skutečnost plyne z toho, že s dětmi tráví 24 hodin denně a není zde nikdo, kdo by jim s péčí pomáhal, jako tomu je mimo věznic. Zbylé dvě dotazované říkají, že dítěti se zde věnují stejně, jakoby tomu bylo na svobodě. Jedna tuto skutečnost opírá o tvrzení, že její dítě je ještě malé a celodenní péči matky potřebuje, druhá srovnává VTOS s pobytem v azylovém domě, kde o dítě pečovala také zcela sama. Jedna z těchto dvou žen vidí v celodenní péči o dítě také jistý problém, kterým je přílišná fixace dítěte na matku. Dítě dle ní pak snáší i jen krátké odloučení od matky velmi těžce. Pro čtyři z dotazovaných žen je možnost ponechání si dítěte během VTOS u sebe jistou motivací pro řádný život po propuštění. Je tomu tak zejména proto, že si uvědomují, že takovouto druhou šanci by již nemuseli dostat a také proto, že jim záleží na svých dětech a uvědomují si, jak jim mohou ublížit. Pouze jedna žena uvádí, že tento druh VTOS nemá žádný vliv na její budoucí život. I přes to, že všechny ženy jsou za možnost ponechání si dítěte ve VTOS vděčné, pouze tři z nich by o zařazení na SpO zažádaly znovu. Jedna z žen svou negativní odpověď nechtěla blíže specifikovat, druhá se takto rozhodla z důvodu, že je někdo blízky, kdo by se o její dítě řádně postaral.

Ze všech těchto výpovědí lze soudit, že ponechání dítěte s matkou má nejen pozitivní vliv na dítě, ale i na samotnou matku. Daleko více si dokáže uvědomit, že spáchaným trestným

činem neomezuje pouze sebe, ale i své dítě, což může působit jako jistá prevence recidivy a motivace pro řádný život po propuštění z VTOS.

Okruh č. 4

Záměrem čtvrtého okruhu bylo zaměřit se na možnosti působení na ženy umístěné na SpO, zejména pak programy zacházení a také na vztahy s rodinou a blízkými. Tyto dva vlivy jsou jedněmi z nejdůležitějších a nejúčinnějších, které vedou k nápravě odsouzených a které zároveň umožňují co nejméně problematický návrat do reálného života mimo věznici. Cílem bylo zjistit, jak odsouzené ženy na SpO tráví svůj čas a jaké jsou jejich sociální vazby se světem mimo věznici. Důležité bylo také zjistit, jak tyto vlivy vnímají samotné odsouzené.

a) Nella, 22 let, společně s ní na oddělení její syn Pavel, 1 rok a 9 měsíců

Nella se ve VTOS věnuje povinným aktivitám, které stanovuje program zacházení. Mezi tyto aktivity patří zejména celodenní péče o dítě, účast na odborných pediatrických přednáškách, sociálně právní poradenství a dětské výchovné aktivity. Jiných aktivit se Nella neúčastní, z důvodů nedostatku času. Péče o dítě ji zabírá všechnen čas. Nella: „*Nic jiného nedělám. Není na to čas*“. Aktivit programů zacházení zaměřených na dítě se Nella účastní ráda. Zmiňuje, že tyto aktivity mají pozitivní vliv nejen na její dítě, ale i na ní. Nella zde objevila některé aktivity, kterým se se svým dítětem chce věnovat i po propuštění z VTOS. celodenní péči o dítě hodnotí Nella také velmi kladně. Zdůrazňuje, že tato aktivita jí usnadňuje pobyt ve věznici a odvádí její pozornost od tohoto prostředí.

Nellu a jejího syna ve věznici pravidelně navštěvuje její rodina, zejména pak její matka. Mimo návštěv udržuje Nella kontakty s rodinou také pomocí korespondence, kterou pravidelně píše. Vztahy se svou rodinou označuje jako dobré a zmiňuje, že právě její matka jí po propuštění z VTOS bude tou největší oporou.

Nella myslí, že po návratu z VTOS bude schopna vrátit se k normálnímu životu. Ví, že to bude obtížné, ale bude se o to snažit. Do budoucna by chtěla svému synovi udělat hezký život. Konkrétní plány, jak toho dosáhnout však nemá.

b) Jana, 25 let, společně s ní na oddělení její synové Jan, 2 roky a 4 měsíce + Martin, 3 roky a 9 měsíců

Jana se ve VTOS věnuje také všem povinným aktivitám programů zacházení. Jiných aktivit se neúčastní, kvůli nedostatku času. Sama říká, že i kdyby čas měla, účastnit se jich nechce. Především se chce věnovat svým dětem. Aktivit programů zacházení spojených s dětmi se účastní velmi ráda. Tyto aktivity baví nejen její děti, ale i jí. Uvádí také, že díky těmto aktivitám se její děti v mnohém zdokonalily a chce se jim věnovat i po propuštění z VTOS. Pokrok jejich dětí v některých aktivitách je pro ni tou největší motivací. Základní část programu zacházení, kterou je celodenní péče o dítě shledává Jana jako velmi pozitivní. V mnohém ji pomáhá se vyrovnat s VTOS a usnadňuje jí jeho zvládnutí.

Janu a její syn ve věznici pravidelně navštěvuje její matka a její bratr. Kromě návštěv Jana udržuje pravidelně kontakt se svou rodinou korespondenčně a v povolených případech také telefonicky. Korespondenční kontakt udržuje Jana také se svým přítelem, který je v současné době také ve VTOS.

Po návratu z VTOS se Jana chce vrátit k normálnímu životu. Neví, jak to půjde, sama však říká, že se o to bude co nejvíce snažit. V budoucnosti by chtěla žít normální život. Konkrétními plány, které po propuštění z VTOS má, je nastěhovat se společně s dětmi ke svému otci a najít si zaměstnání.

c) Martina, 31 let, společně s ní na oddělení její syn Michael, 1 rok a 9 měsíců

Martina se jako ostatní ženy účastní povinných aktivit programů zacházení, které jsou zaměřeny zejména na dítě. Jiných aktivit se neúčastní. Jako důvod uvádí jako předešlé dvě ženy nedostatek času. Martina: „*Nemám na to čas. Starám se o dítě*“. Aktivitu, kterých se účastní, ji baví, zejména pak zmiňuje odborné přednášky. Celodenní péče o dítě, která je základem programů zacházení na SpO ji v mnohém usnadňuje VTOS. Díky tomu, že vyplňuje veškerý její čas, odvádí její pozornost od izolace a napomáhá jí k lepšímu zvládnutí VTOS.

Ve věznici Martinu pravidelně navštěvuje její rodina. Každý měsíc ji navštěvuje její partner se dvěma jejími dětmi, o které se během jejího VTOS stará. Martinu také ve věznici navštěvuje její matka s otcem a sestra. Kromě návštěv udržuje Martina s rodinou také kontakty pomocí korespondence.

Martina si myslí, že po návratu z VTOS bude schopna vrátit se k normálnímu životu. Sama si však uvědomuje, že to bude velmi obtížné a bude to nějaký čas trvat. Zmiňuje se také o jisté stigmatizaci, která podle ní nastane a díky které budou některé věci mnohem obtížnější. Jako

své konkrétní plány do budoucna uvádí to, že chce především všechno vynahradiť svým dětem, zaplatit všechny dluhy a by mohla začít nový život a také se zmiňuje o tom, že by chtěla začít znovu studovat.

d) Eva, 35 let, společně s ní na oddělení její syn Mikuláš, 1 rok a 4 měsíce

Eva se účastní pouze aktivit, které jsou povinné. Jiných aktivit se stejně jako ostatní ženy neúčastní z důvodu nedostatku času. Sama říká, že je jí to trochu líto, protože před nástupem do VTOS sportovala, což není teď možné. Aktivit, kterých se účastní, jí baví. Zmiňuje i to, že sport si trochu nahrazuje během cvičení jógy, na které dochází se svým dítětem. Velmi kladně hodnotí také sociálně právní poradenství a některé odborné přednášky, kterých se v rámci programů zacházení účastní. Celodenní péče o dítě jí usnadňuje zvládnutí VTOS a také zmírňuje strádání po rodině.

Evu ve věznicí pravidelně navštěvuje její rodina, zejména pak její partner a děti. Eva říká, že právě rodina je jí největší oporou. Kromě návštěv udržuje Eva s rodinou korespondenční a telefonický kontakt v maximální míře, která jde.

Eva si myslí, že po návratu z VTOS bude schopna vrátit se k normálnímu životu. Jako konkrétní plány do budoucna uvádí to, že by chtěla začít studovat sociálně-právní obor a také by se chtěla vrátit k vedení tanečního kroužku, který před nástupem do VTOS vedla. Návrat k normálnímu rodinnému životu považuje za samozřejmost.

e) Katka, 38 let, společně s ní na oddělení její dcera Dominika, 1 rok a 7 měsíců

Poslední dotazovaná, Katka, se ve VTOS věnuje také pouze povinným aktivitám programů zacházení. Díky celodenní péči o dítě nemá na jiné aktivity čas. Katka: „*Ne. To ani nejde. Nemám na to čas*“. Aktivit, kterých se účastní, jí baví. Mnohé z nich jsou pro ní zcela nové. Katka zmiňuje zejména aktivity s malou Dominikou. Ty jsou dle ní velmi pozitivní a kladně ovlivňují vývoj Dominiky. Celodenní péče o dítě jí pomáhá lépe se vyrovnat s VTOS. Katka: „*Nemám čas myslet na to, že sem ve věznicí*“.

Katku ve věznicí nikdo nenavštěvuje. Není to však nezájmem ze strany rodiny, ale tím, že Katka návštěvy nechce. Důvod proč tomu tak je, nechce říci. Styky s rodinou udržuje pouze pomocí korespondence.

Katka si stejně jako ostatní myslí, že po návratu z VTOS bude žít normální život. Velký problém však shledává v bydlení. Z VTOS se nemá kam vrátit, v rodině oporu nehledá a neví, zdali se bude moci vrátit do azylového domu, kde před nástupem do VTOS se svou dcerou žila. Konkrétní plány do budoucnosti nemá. Katka: „*Já to teď nějak neřeším. Budu to řešit až to bude akutní*“.

Žádná z žen se neúčastní ve VTOS jiných aktivit, než jsou povinné aktivity programů zacházení, mezi které patří celodenní péče o dítě, účast na odborných pediatrikách přednáškách a seminářích, sociálně právní poradenství a dětské výchovné aktivity zaměřené na všestranný rozvoj dítěte a individuální psychologické konzultace. Všechny se shodují na tom, že péče o dítě jim zabírá tolik času, že není možné věnovat se jiným aktivitám. Jedna z žen dokonce uvádí, že i kdyby čas měla, věnovat by se jiným aktivitám nechtěla. Nejdůležitější, je pro ni péče o dítě. Velkého zájmu se těší aktivity odborné přednášky, sociálně právní poradenství a také aktivity s dětmi. Některé ženy zde objevily pro ně zcela nové poznatky a získaly nové zkušenosti, které jsou pro ně motivací k pokračování v těchto aktivitách i po propuštění z VTOS. Tato skutečnost má velmi pozitivní vliv zejména na jejich vztah s dětmi a také na efektivní trávení volného času a snižuje také riziko recidivy. Celodenní péči o dítě hodnotí všechny ženy velmi kladně. Shodují se na tom, že jim usnadňuje lepší zvládnutí VTOS a některé také uvádějí snadnější zvládnutí psychické zátěže, která je způsobena odloučením od svých dalších dětí a rodiny.

Všechny ženy udržují kontakt se svými rodinami a blízkými. V první řadě se jedná o návštěvy, které kromě jedné dotazované, která návštěvy nechce, všechny ženy využívají a cítí v nich velkou podporu. Další možnosti kontaktu, které všechny ženy využívají, jsou korespondence a telefonické rozhovory.

Tři z dotazovaných žen mají po propuštění z VTOS konkrétní plány, jak by se měl jejich budoucí život odehrávat dál. Zmiňují zde narovnání všech dluhů, aby mohli začít žít nový život, návrat ke svým zájmům, pokračování v dalším studiu apod. Všechny ženy chtějí žít budoucí život tak aby byl co nejlepší nejen pro ně, ale především pro jejich děti. Jedna z dotazovaných o své budoucnosti ještě nepřemýšlí. Vzniklou situaci chce řešit, až bude aktuální.

Kromě plánů do budoucna se u dotazovaných objevují i jisté obavy. Jedná se především o strach ze zabezpečení sebe a svého dítěte – otázka bydlení, ale objevují se i jisté obavy ze stigmatizace.

Všechny ženy jsou připraveny na to, že návrat do reálného života bude velmi obtížný, ale zároveň chtějí proto, aby byl úspěšný, udělat maximum.

Okruh č. 5

Druzí lidé nejsou pouze jednotlivci. Jsou to také pospolitosti lidí, zejména pak sociální skupiny, do kterých přináležíme a ve kterých zaujímáme jisté postavení, realizujeme určitou roli, máme jisté poslání apod.¹⁸⁰ Protože jistou sociální skupinu tvoří i odsouzené ženy na SpO pro matky s dětmi, je poslední okruh věnovaný sociálním vztahům na tomto oddělení. Sociální vztahy, zejména pak v tak malé a relativně stále skupině, jako jsou odsouzené ženy na SpO, je velmi významným činitelem ve vzájemné ovlivňování a působení.

Cílem tohoto okruhu bylo zjistit, jaké vzájemné vztahy jsou mezi odsouzenými ženami, zdali je možné najít v takovém prostředí přítele a jak tyto vztahy ovlivňují chování a prožívání. Protože na tomto oddělení na sebe nepůsobí pouze odsouzené ženy navzájem, bylo důležité i zmapování vztahů mezi odsouzenými a personálem na tomto oddělení.

a) Nella, 22 let, společně s ní na oddělení její syn Pavel, 1 rok a 9 měsíců

Nella označuje ze svého pohledu vztahy mezi odsouzenými ženami jako dobré. Dle ní převažují na oddělení pozitivní vztahy nad negativními. Jediné, co považuje za negativní, je dle ní jistá „ponorková nemoc“, která plyne z neustálé blízkosti. K otázce přátelství na SpO se vyjadřuje také kladně. Nella: „*Ano, mám tady kamarádku*“. Říká, že jistá přátelství tu vznikají. Stejně tak jako na svobodě se potřebuje člověk se svými starostmi a obavami někomu světit. Pokud zde najde přítele, je zde pobyt jednodušší. Velmi kladně hodnotí také vzájemnou pomoc mezi odsouzenými. Pro Nelu je ještě důležitější z důvodu jejího věku. Od starších žen se učí velké množství věcí, které převážně souvisejí s péčí a výchovou dítěte. Nella uvádí, že se během pobytu na SpO setkala s jednou z forem agrese. Jednalo se o verbální agresi. Sama však dodává, že chápe, že k jistým střetům zde dochází, zejména díky velkému množství času, které spolu odsouzené tráví. Nikdy však neměla pocit, že by zde docházelo k soustavným psychickým či fyzickým útokům, tedy k šikaně. Nella také říká, že zde nedochází k účelovému chování, kterým by ženy na úkor druhých získávaly jisté výhody. Nella: „*Nikdy tady nedonáší nebo o tom aspoň nevím*“.

Nella důvěřuje personálu, který působí na SpO. Jako člověka, ke kterému má největší důvěru, jmenuje speciální pedagožku, která zde působí. Celkově hodnotí vztahy s personálem velmi kladně, ale dodává, že i přesto by se mohli zaměstnanci chovat lépe. V této souvislosti hovoří o zaměstnancích vězeňské služby – dozorcích. Komunikaci mezi personálem a odsouzenými hodnotí také velmi kladně. Nikdy dle ní nenastal v ničem problém. Dobrý je dle ní

¹⁸⁰ HELUS, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 288 s. ISBN 978-80-247-1168-3., str. 21.

také vztah personálu k jejímu synovi. Uvádí, že je velmi dobře, že personál si uvědomuje, že trestán není její syn ale ona. Nella zmiňuje, že některé chování vězeňského personálu se jí nelíbí. Nechce však být konkrétní. Na oddělení se Nella nikdy nesetkala s žádným projevem agrese personálu vůči ní.

b) Jana, 25 let, společně s ní na oddělení její synové Jan, 2 roky a 4 měsíce + Martin, 3 roky a 9 měsíců

K otázce vztahů mezi odsouzenými na SpO se Jana vyjadřuje váhavě. Někdy jsou vztahy mezi odsouzenými velmi dobré, jindy je specifikuje jako horší, jako důvod pak uvádí zejména hádky. Celkově je však hodnotí spíše pozitivně. Přátelství na tomto oddělení podle Jany může vznikat a vzniká. Sama je toho příkladem. Uvádí, že zde kamarádku má. Toto přátelství však podle ní není na celý život, ale omezuje se pouze na dobu VTOS. Jana si zde kamarádku do života ani hledat nechce. Přátelství dle ní usnadňuje zvládnutí VTOS. Velmi oceňuje také pomoc, kterou si vzájemně s ostatními ženami poskytují. Nejdůležitější je pro ni podpora, rady a také to, že pokud potřebuje, jsou ostatní ochotny její děti pohlídat. K otázce agrese Jana zmiňuje pouze lehké náznaky verbální agrese. Jana: „*Občas tady proběhnou nějaké nadávky*“. Dle ní však nejde o nic vážného a tyto střety plynou z dlouhodobého soužití. S žádnou jinou formou agrese ani se šikanou ze strany spoluodsouzených se nikdy nesetkala. Stejně tak tomu je i s účelovým jednáním. Nikdy se nesetkala se situací, kdy by někdo chtěl díky svému prospěchu druhého nějak poškodit. Situace je dle ní opačná. Všechny ženy si snaží spíše pomáhat nežli si škodit.

Vztahy s personálem působícím na oddělení hodnotí také velmi pozitivně. Říká, že personálu důvěřuje, zejména pak speciální pedagožce, která s odsouzenými tráví nejvíce času. Neshledává žádné problémy v komunikaci ani v chování personálu ve vztahu k ní ani k jejím dětem. Nenapadá ji ani žádné chování personálu vůči ní, ke kterému by měla výhrady. K otázce agrese ze strany personálu má jasný postoj. K ničemu takovému tu dle ní nedochází a nikdy se s ničím takovým nesetkala.

c) Martina, 31 let, společně s ní na oddělení její syn Michael, 1 rok a 9 měsíců

Martina vnímá vztahy mezi odsouzenými na SpO rozporuplně. Někdy převládají dobré vztahy, jindy je zde atmosféra horší a panuje zde jisté napětí. Martina: „*Je to střídavě oblačno*“. Martina také zmiňuje „ponorkovou nemoc“, což je dle ní v takovém prostředí zcela logické vyústění situace. Celkově však vztahy hodnotí pozitivně. Nepamatuje si, že by tu vznikl nějaký

horší konflikt. Hluboké přátelství zde dle ní nemůže vzniknout. Sama tu kamarádku má, ale říká, že se jedná o jakési přátelství z nutnosti. Každý dle ní potřebuje někoho blízkého a proto tyto zde tyto vazby vznikají. S ostatními odsouzenými ženami si v rámci možností snaží pomáhat. Zmiňuje zde hlídání dětí, předávání rad a zkušeností. Na oddělení se nikdy nesečkala se šikanou ze strany spoluodsouzených ani s žádnou závažnější formou agrese. Zmiňuje pouze verbální agresi, ke které zde občas dochází. Martina se zde nesečkala nikdy s tím, že by někdo jednal s úmyslem nějakým způsobem si polepšit na úkor druhého.

Martina plně důvěřuje personálu působícímu na SpO, zejména pak speciálně pedagožce. Uvádí, že je to pro ni osoba, na kterou se může kdykoli obrátit s jakýmkoli problémem. Vztahy jsou z jejího pohledu hodnoceny tedy velmi pozitivně a to i ve vztahu k ostatnímu personálu. Komunikace mezi ní a personálem je na dobré úrovni. Jediné, co se zdá Martině problematické, je poskytování zdravotní péče dítěti. Dle ní trvá příliš dlouho, než se v případě problému dostane do kontaktu s pediatrem. Vztahy ke svému dítěti hodnotí kladně. Dle ní si všichni uvědomují, že dítě není tím, kdo je odsouzený a v jistých případech se mu to snaží nahradit třeba jen úsměvem. Martina se zde nikdy nesečkala s žádným projevem agrese personálu vůči ní a neshledává žádné chování personálu vůči ní ani dítěti za takové, ke kterému by měla výhrady.

d) Eva, 35 let, společně s ní na oddělení její syn Mikuláš, 1 rok a 4 měsíce

Eva označuje vztahy mezi odsouzenými na SpO ve větší míře jako pozitivní. Dodává však, že atmosféra je zde někdy velmi napjatá. Velmi obtížné je dle ní někdy zvládnout „ponorkovou nemoc“. Na SpO nemá Eva žádnou kamarádku. Sama říká, že ji ani nehledá. Vztahy, které s ostatními ženami má, jsou přátelské, ale o kamarádce se dle ní mluvit nedá. tyto přátelské vztahy souvisejí dle ní i se vzájemným pomáháním si. Sama se snaží ostatním pomáhat, když něco potřebují a naopak někdy i ona sama potřebuje jejich pomoc. Toto dle ní na oddělení funguje velmi dobře. Dle ní se zde všichni naučili vzájemně si pomáhat, což jim pobyt zde usnadňuje. Nedočkází zde dle ní k „donášení“ na ostatní ani jinému účelovému chování. Nikdy se zde nesečkala ani s náznakem šikany ze strany spoluodsouzených. Zmiňuje však, že zde někdy dochází k jisté slovní agresi.

Personálu na SpO velmi důvěřuje. Zmiňuje zde speciální pedagožku, se kterou má jen ty nejlepší zkušenosti. Vždy je ochotna ji pomoci a poradit. I ostatními pracovníky vychází velmi dobře a neshledává v komunikaci s nimi žádné problémy. K jejímu dítěti se všichni personál chová velmi pěkně a snaží se mu pobyt zde co nejvíce zpříjemnit. Celkově popisuje vztahy s personálem jako kladné a nenapadá ji žádné chování personálu, které by ji vadilo. O agresi ze

strany personálu nelze v žádném případě mluvit. Nikdy se s takovým chováním nesetkala a nemyslí si, že by se tak dělo.

e) Katka, 38 let, společně s ní na oddělení její dcera Dominika, 1 rok a 7 měsíců

Katka popisuje vztahy na oddělení spíše pozitivně. Dodává, že jistý vliv zde má „ponorková nemoc“, ke které dle ní v takovém prostředí vždy dojít musí. Také říká, že když se na oddělení dostala, bylo to zde pro ni těžké. Po nějaké době, kterou zde již strávila, se naučila s ostatními vycházet a vztahy se zlepšily. Nyní zde větší problémy nevidí. Katka zde nevyhledává žádnou kamarádku. Snaží se zde vycházet se všemi a neupíná se pouze na jednu osobu. Sama si myslí, že opravdové přátelství v takovém prostředí ani vzniknout nemůže. To, že si zde odsouzené ženy navzájem pomáhají, bere jako samozřejmost. Bez pomoci by to v takovém prostředí nemohlo fungovat. Katka: „*Bez pomáhání to nejde*“. Navzájem si zde s ostatními matkami předává zkušenosti a vzájemně si pomáhají při péči o dítě. Na oddělení dle ní nedochází k „donášení“ na druhé ani k jinému takovému záměrnému chování. Katka také říká, že od svého přítele, otce Dominiky, který je také v současné době ve VTOS ví, že na jiných odděleních toto funguje. Na oddělení se nikdy nesetkala se šikanou ze strany ostatních odsouzených ani s žádným vážnějším projevem agrese. Zmiňuje pouze občasnou verbální agresi.

Vztahy mezi personálem a odsouzenými jsou z jejího pohledu velmi dobré a naprosto bezproblémové. Personálu Katka důvěřuje a v případě problému se nebojí na něj obrátit. V komunikaci s personálem žádné problémy neshledává. Nenapadá ji ani žádné chování, které by personálu vytkla. Naopak popisuje velmi pěkně chování ze strany personálu k jejímu dítěti. Katka: „Nikdy ho nikdo neodstrčil. Pohladí ho“. Katka se zde nikdy nesetkala s žádným projevem agrese vůči ní ani jejímu dítěti ze strany personálu.

Až na drobné konflikty, které vznikají z dlouhodobého soužití lidí v omezeném prostoru, popisují všechny ženy vztahy mezi odsouzenými na SpO pozitivně. Zmiňují se i o tom, že pro dobré vztahy, je důležité si na sebe nějakým způsobem zvyknout a akceptovat jeden druhého. Všechny ženy na SpO se snaží si navzájem pomáhat. Pomoc spatřují nejen v péči o dítě, zejména pak hlídání, ale také v předávání rad a zkušeností. Tento tok informací je pak nejvíce patrný mezi mladšími a staršími ženami. Všechny se shodují, že bez vzájemné pomoci by to nešlo. K otázce přátelství se staví trochu rozporuplně. Tři z dotazovaných uvádějí, že zde našly kamarádku, dvě říkají, že zde žádnou nemají a že ji ani nehledaly. Většina z těchto žen se shoduje na tom, že opravdové přátelství zde nevzniká a že se omezuje pouze na dobu strávenou ve VTOS. Téměř všechny ženy říkají, že je potřebné mít i ve VTOS někoho blízkého, což je i

jistým prvkem lepšího zvládnutí této situace. Žádná z žen se na SpO nesetkala se šikanou ze strany spoluodsouzených ani nějakou závažnější formou agrese. Oproti tomu mají všechny ženy zkušenost s verbální agresí. Většina z nich se pak kloní k tomu, že tento fakt je vyústěním některých napjatých situací a je dle nich logické, že se tomu tak někdy děje. Účelové chování ve prospěch jednoho na úkor druhého je na tomto oddělení dle všech dotazovaných naprostým tabu. Shodují se na tom, že zde nikdo na nikoho „nedonáší“ a nesnaží se ani o jiné účelové chování.

Vztahy s personálem jsou hodnoceny velmi pozitivně. Všechny ženy mu také důvěřují. V odpovědích týkajících se důvěry se často objevovala osoba speciální pedagožky působící na SpO. Lze tedy říci, že je osobou, které odsouzené nejvíce důvěřují a tím pádem může mít na ně největší vliv. V komunikaci ani v chování personálu nenacházejí odsouzené takřka nic, co by jim vadilo. Všechny také uvádějí, že se zde nesetkaly nikdy s žádným projevem agrese vůči nim ani jejich dětem. Naopak vztahy k dětem jsou hodnoceny velmi dobře. Většina žen má z personálu pocit, že se snaží pobyt dětem ve věznici co nejvíce zpříjemnit.

Kromě všech těchto informací, které byly zjištěny během rozhovorů s odsouzenými ženami, lze z výsledků pozorování konstatovat, že žádná z žen nepoužívá typický vězeňský slovník. Také emoce projevené při výpovědích korespondovaly s jejich obsahem.

1.6 Závěr výzkumného šetření

Je nutné vnímat jako skutečnost fakt, že počet odsouzených žen k VTOS neustále roste. Mezi těmito ženami také přibývá žen, které spadají do specifické skupiny odsouzených matek s dětmi. Z tohoto důvodu je nutné věnovat tomuto specializovanému VTOS větší pozornost.

Odsouzené matky mají specifické potřeby, na které je během jejich VTOS nutno brát zřetel. Velmi důležité je to především při tvorbě programů zacházení pro tuto skupinu, které mají jeden z nejvýznamnějších podílů na resocializaci a zároveň také působí v největší míře proti prizonizačním vlivům. Zajímavé aktivity nejen napomáhají k rozvoji žen a dětí, ale jsou také jednou z věcí, která pomáhá odsouzeným snadněji zvládnout VTOS a usměrňuje vlivy vězeňského prostředí působící na odsouzené.

Důležité jsou také vztahy nejen mezi odsouzenými navzájem, ale také mezi personálem a odsouzenými. Důvěra a dobré vztahy s personálem jsou dle mého mínění jednou ze složek, která působí významně proti prizonizačním vlivům. Vztahy založené na akceptaci autority ze strany odsouzených k personálu a také citlivý přístup personálu k odsouzeným s akceptací toho,

že odsouzené ženy na SpO jsou matkami, byť ve vězení, je velmi důležité. Odsouzené pak nehledají v personálu společného nepřítele, ale jakousi oporu a podporu.

Ze všech zjištěných informací soudím, že největší podíl na prevenci prizonizačních vlivů má kromě vhodně sestavených programů zacházení, samotný společný pobyt matky s dítětem na SpO. Právě pouto mezi matkou a dítětem, celodenní péče o dítě, jiné prostředí, nežli je prostředí standardního VTOS, které je na SpO kvůli dětem a všechny starosti s výchovou a péčí, které jsou spojeny s dítětem, ovlivňují a v jisté míře také naplňují převážnou většinu volného času odsouzené – matky. Ta je pak v jisté míře od vlivů VTOS oproštěna a soustředí se na jiné, než závadné věci, které na odsouzenou v prostředí VTOS působí. Vliv dítěte je možná i jedním z důvodů, proč odsouzené na SpO nepoužívají typický vězeňský slovník, který je charakteristickým projevem prizonizace.

I přesto, že je toto specializované oddělení pro matky s dětmi velmi malé a projde jím jen malý zlomek odsouzených žen, je dle mého velmi důležité a své místo v systému vězeňství zajisté má. Ze všech zjištění, je zřejmé, že prizonizační vlivy zde působí v menší míře nežli je tomu u standardního VTOS. Dle mého je tedy lepší a snad i výhodnější, když tento malý zlomek žen, projde tímto oddělením, což zároveň poskytuje větší pravděpodobnost jejich úspěšnému návratu do civilního života.

Toto výzkumné šetření, i přesto, že proběhlo s většinou žen, které v době šetření byly umístěny na tomto specializovaném oddělení, může spíše nežli samostatný výzkum, sloužit jako například předvýzkum pro obsáhlejší šetření. Při tak malém počtu odsouzených nelze v žádném případě výsledky takové šetření zobecňovat a vyvozovat z nich nějaká opatření či závazné závěry.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo seznámit s problematikou působení výkonu trestu odnětí svobody na odsouzené ženy umístěné na specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve věznici Světlá nad Sázavou.

Výkon trestu odnětí svobody matek s dětmi je v českém prostředí stále relativně novou možností, která není veřejnosti tak známá. Pro každého člověka, který se dostane do prostředí výkonu trestu odnětí svobody, je to velký zásah do jeho života. Pokud je trest odnětí svobody uložen ženě, která je současně matkou nezletilého dítěte, jedná se o ještě citelnější zásah nejen do života jejího, ale i jejího dítěte. Já osobně nahlížím na možnost ponechat si během výkonu trestu odnětí svobody u sebe své nezletilé dítě maximálně do pěti let jeho věku jako velmi pozitivní věc nejen pro dítě, ale i pro jeho matku. Právě kontakt dítěte s matkou, zejména v prvních letech jeho života, nedokáže dle mého mínění nic nahradit. Nesouhlasím však zcela s tím, jak je tento speciální druh výkonu trestu odnětí svobody v České republice realizován. Na všechny odsouzené prostředí výkonu trestu odnětí svobody nějak působí. Některé vlivy můžeme označit jako pozitivní. Jedná se například o získání pracovních návyků, získání jistého režimu či nalezení různých zájmů, což velmi pozitivně může ovlivnit bezproblémový návrat k normálnímu životu mimo věznici. V prostředí věznice však také na odsouzené působí velké množství negativních vlivů. Jedním z nich je protichůdný jev k resocializaci označovaný jako prizonizace. Tento jev velmi úzce souvisí s izolací odsouzených jedinců od společnosti. Člověk se adaptuje na život mezi zdmi věznice, což velmi znesnadňuje jeho nápravu a návrat k normálnímu životu po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Tyto vlivy působí bez výjimky na všechny odsouzené, rozdíl je pouze v jejich intenzitě. Z tohoto důvodu si myslím, že mnohem vhodnější by bylo umístit specializované oddělení pro matky s dětmi mimo věznici, čímž by se omezily negativní vlivy působící nejen na odsouzené, ale i na jejich děti.

Abych se tímto tématem mohla blíže zabývat a pokusit se ověřit některé mé domněnky pomocí výzkumného šetření prováděného na tomto specializovaném oddělení, bylo nejprve nutné seznámit se s touto problematikou obecně a proniknout do jejího jádra. K tomu slouží teoretická část mé práce.

V této části mé práce jsem se zabývala postavením a vývojem člověka ve společnosti. Zmiňuji zde socializaci jedince, jejíž kvalita ovlivňuje celý jeho další život a sociální normy, které jeho chování vymezují jistými hranicemi. Důležitá je zde také otázka normality a toho, co je a co není ve společnosti již klasifikováno jako normální. S normalitou úzce souvisí sociální deviace, toleranční limit a sociálně patologické jevy, jejichž výsledkem může být kriminální jednání. Následkem kriminálního jednání je pak sankce ze strany společnosti, jež může vést až

k nejhoršímu trestu, který je možné v České republice udělit, trestu odnětí svobody, který je spojen s dalšími dvěma stěžejními pojmy, jimž se ve své práci věnuji, prizonizaci a resocializaci.

Každý uložený trest má svůj účel a funkci. K pochopení trestání je nutné seznámit se i s tímto společně ve spojitosti s druhy trestů. Pokud dojde k uložení trestu, u kterého je nutné nějakým způsobem omezit svobodu, je nejčastěji, s výjimkou některých alternativních trestů, vykonáván v některém z penitenciárních zařízení. V těchto zařízeních jsou nejdůležitějšími faktory působení na odsouzené programy zacházení. V případě odsouzených matek s dětmi jsou tyto programy speciálně upraveny tak, aby co nejúčinněji působily na tuto cílovou skupinu. Velká část teoretické části mé práce byla věnována věznicí Světlá nad Sázavou a Specializovanému oddělení pro matky s dětmi.

Na část teoretickou jsem navázala částí empirickou, která byla věnována výzkumnému šetření prováděného na specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve věznicí světlá nad Sázavou. Hlavním cílem tohoto šetření byla snaha zjistit význam specializovaného oddělení pro matky s dětmi s ohledem na vliv resocializace a prizonizace. Jednalo se o zjištění subjektivního vnímání pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody u žen, které jsou umístěny na specializovaném oddělení pro matky s dětmi ve věznicí Světlá nad Sázavou, a také o zmapování vlivů působících na jejich děti. Lze konstatovat, že hlavní cíl práce byl splněn.

Je pravděpodobné, že počet odsouzených bude i nadále růst. Stejně tak je pravděpodobné, že tato skutečnost se bude týkat i odsouzených matek s dětmi a toto téma nebude již okrajové. Z tohoto důvodu si myslím, že je nutné této problematice věnovat více pozornosti. Výsledky mnou provedeného výzkumného šetření mohou sloužit jako podklad pro obsáhlejší výzkumné šetření zabývající se touto problematikou.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

Knižní publikace

BURIÁNEK, J. *Sociologie: Pro střední školy a vyšší odborné školy*. Praha: Fortuna, 1996, 2001. 129 s. ISBN 80-7168-754-5.

CARDUCCI, B., J., *The psychology of Personality*. 1.per. Malden/USA: Brooks/Cole Publishing Company, 2009. 736. ISBN 978-1-4051-3635-8.

ČERNÍKOVÁ, V, et al. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeňek, 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 224s. ISBN 247-2493-5.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. dotisk vyd. Praha: Argo, 1995. 595s. ISBN 80-7203-124-4.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 288 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

HRČKA, M. *Sociální deviace*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0.

IVOR, J., et al. *Trestné právo hmotné I : Všeobecná část*. 1. Bratislava (SK): Iura Edition, 2006. 1140 s. ISBN 80-8078-099-4.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Vyd.1. Praha: Portál, 2001. 288 s. ISBN 80-7178-535-0.

KAPR, J. *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 116 s. ISBN 80-85850-03-6.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *akol. Základy kriminologie a trestní politiky*. 1vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4.

LAŠEK, J. *Sociální psychologie II*. 2.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 142 s. ISBN 978-80-7041-968-7.

MAŘÁDEK, V. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. 1.vyd. Opava: Nakladatelství a vydavatelství Ing. Vavrla Pavel, 2000. 75s. ISBN 80-238-6731-8.

MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. 1.vyd. Ostrava: Ostravská Univerzita, 2003. 142 s. ISBN 80-7042-256-4.

- MEZNÍK, J; KALVODOVÁ, V; KUČHTA, J. *Základy penologie*. Vydání 1. Brno: Masarykova Univerzita, 1995. 75 s. ISBN 80-210-1248-X.
- MUNKOVÁ, A. *Sociální deviace*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2001. 134 s. ISBN 80-246-0279-2.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 212 s. ISBN 978-80-210-4550-7.
- NOVOTNÁ, E. *Základy sociologie*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 192s. ISBN 978-80-247-2396-9.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 2.přepřac. vyd. Praha: ASPI, 2004. 451 s.
- SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl, Úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. 81s. ISBN 80-7083-494-3.
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1., Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing., 2008. 208s. ISBN 978-80-247-2493-5.
- URBANOVÁ, M. *Systém sociální kontroly a právo*. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 191 s. ISBN 80-86898-94-6.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3.,rozš. a přepřac. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- VÁLKOVÁ, J. *Kriminalita žen*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. 76 s.
- VÝROSTA, J., SLAMĚNÍK, I. *Sociální psychologie*. 2.přepřac.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 416 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
- WEISS, P, et al. *Sexuologie*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 744 s. ISBN 978-80-247-2492-8.
- ZOUBKOVÁ, I; MUSILOVÁ, M. *Kriminologie a prevence kriminality*. První. Praha: Armex Publishing, 2004. 146 s. ISBN 80-86795-05-5.

Akademické práce

KÁNSKÁ, M. *Resocializace kontra prizonizace v instituci pro výkon trestu odnětí svobody typu dohled*. Brno, 2006. 96 s. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta.

KÁRSKÁ, K. *Matky s dětmi ve výkonu trestu odnětí svobody*. Pardubice, 2009. 74 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta.

KOCANDA, M. *Výkon trestu odsouzených matek s dětmi v České republice*. Brno, 2007. 170 s. Rigorózní práce. Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta.

ŽIAK, M. *Alternativní tresty k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v užším pojetí*. Brno, 2008. 131 s. Rigorózní práce. Masarykova Univerzita, Právnická fakulta.

Články

CHROMÝ, J., K efektivitě výkonu trestu obecně prospěšných prací (vybrané otázky). *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2006, XIV, 3, s. 242-247, str. 243

KARABEC, Z., BLATNÍKOVÁ, Š. K problematice dlouhodobých trestů odnětí svobody. *Kriminalistika: Čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi*. 2004, 3. Dostupný také z WWW:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2004/0403/karabec_info.html>.

PŘIKRYL, R. Antipsychiatrické hnutí. *Psychiatrie pro praxi*. 2010, 1, s. 40-41. Dostupný také z WWW: <<http://www.psychiatriepropraxi.cz/pdfs/psy/2010/01/10.pdf>>.

Právní předpisy

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice s ostrahou.

Elektronické zdroje

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích [online]. 18. 3. 2011 [cit. 2011-03-20].

PSYCHOPATOLOGIE A NORMA. Dostupné z WWW:

<<http://home.pf.jcu.cz/~stuchl/Patologie.htm>>.

Ministerstvo vnitra České republiky [online]. © 2010 [cit. 2011-03-15]. Nebezpečnost a

prev. Dostupné z WWW: <[http://www.mvcr.cz/clanek/prevence-](http://www.mvcr.cz/clanek/prevence-169232.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D)

[169232.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D](http://www.mvcr.cz/clanek/prevence-169232.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D)>.

Vězeňská služba České republiky [online]. 11.1.2010 [cit. 2010-10-31]. Zacházení s

věznými osobami. Dostupné z WWW: <[http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-](http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/zakladni-informace-4/zachazeni-s-veznenymi-osobami-6125)

[19/zakladni-informace-4/zachazeni-s-veznenymi-osobami-6125](http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/zakladni-informace-4/zachazeni-s-veznenymi-osobami-6125)>.

SPJ: Alternativa trest obecně prospěšných prací [online]. c2008 [cit. 2010-10-31].

Alternativní tresty. Dostupné z WWW: <http://www.spj.cz/opp/tresty/frm_tresty.html>.

MAREŠOVÁ, A. *Www.ok.cz* [online]. 2004 [cit. 2011-04-08]. Dlouhodobé tresty odnětí

svobody. Dostupné z WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/300.pdf>>.

Justice.cz: Ministerstvo spravedlnosti ČR [online]. 2010 [cit. 2010-11-02]. Domácí vězení.

Dostupné z WWW:

<<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?k=5266&o=23&j=33&d=310180>>.

Vězeňská služba České republiky [online]. 2009 [cit. 2010-11-07]. Mapa věznic, vazebních

věznic a detenčních ústavů. Dostupné z WWW: <[http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-](http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401)

[19/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401](http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401)>.

SKOBLOVÁ, J. *Www.juristic.cz* [online]. 25.8.2000 [cit. 2011-03-27]. Seznam věznic v ČR

a jejich profilace. Dostupné z WWW: <<http://trestni.juristic.cz/35611/clanek>>.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

PMS	Probační a mediační služba
SpO	specializované oddělení
TČ	trestný čin
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
VV	výkon vazby

Příloha č. 1

Schéma otázek

okruh č. 1 Charakteristika odsouzené ženy umístěné na SpO

1. Kolik je Vám let?
2. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
3. Jaký je Váš rodinný stav?
4. Kolik máte dětí?
5. Pokud máte více dětí a nejsou s Vámi umístěny na SpO pro matky s dětmi, kdo se o ně během vašeho VTOS stará?
6. Byla jste před nástupem do VTOS zaměstnaná? Pokud ano, jaké povolání jste vykonávala?
7. Kde a s kým jste před nástupem do VTOS bydlela?
8. V jaké rodině jste vyrůstala?
9. Jak byste popsala Vaše dětství?

okruh č. 2 Páchaná trestná činnost

1. Jste prvotrestaná?
2. Za jaký trestný čin jste ve VTOS?
3. Jaká je délka Vašeho trestu?
4. Dopustila jste se během VTOS někdy nějakého kázeňského přestupku?
5. Obdržela jste během VTOS nějakou kázeňskou odměnu?
6. Byl někdo z Vaší rodiny v minulosti trestán?
7. Co Vás vedlo ke spáchání trestného činu, za který jste ve VTOS?
8. Přemýšlela jste nad tím, že spáchání trestného činu bude mít vliv na Vaše dítě/děti?
9. Přemýšlela jste nad tím, že by Vám vaše dítě mohlo být v případě vašeho odsouzení odebráno?
10. Po zkušenostech, které máte, spáchala byste znovu ve stejné situaci trestný čin?

Okruh č. 3 Dítě v prostředí výkonu trestu odnětí svobody

1. Jste ráda, že můžete mít během VTOS u sebe své dítě?
2. Myslíte si, že pobyt vašeho dítěte společně s Vámi ve VTOS má vliv na jeho vývoj?
3. Shledáváte prostředí SpO vhodné pro výkon tohoto druhu VTOS?
4. Je něco, co Vám nebo vašemu dítěti na SpO chybí?
5. Věnujete se zde dítěti více, nežli na by tomu bylo na svobodě?
6. Je pro Vás možnost ponechání si dítěte během VTOS u sebe motivací pro řádný život mimo věznici?
7. Zažádala byste znovu o povolení mít u sebe během VTOS své dítě?

Okruh č. 4 Vlivy působící na odsouzené umístěné na SpO pro matky s dětmi, usnadňující jejich nápravu, návrat do reálného života a působící proti prizonizačním vlivům

1. Věnujete se jiným aktivitám, nežli jsou povinné aktivity v rámci programů zacházení?
2. Pomáhá Vám celodenní péče o dítě a aktivity s ní spojené s lepším vyrovnáním se s pobytem ve věznici?
3. Navštěvuje Vás ve vězení vaše rodina a blízcí?
4. Udržujete styky s rodinou nebo blízkými jinými způsoby nežli jsou návštěvy?
5. Myslíte si, že propuštění z VTOS budete schopna vrátit se k normálnímu způsobu života?
6. Máte nějaké konkrétní plány do budoucna, které chcete po propuštění z VTOS uskutečnit?

Okruh č. 5 Sociální vztahy odsouzená x odsouzená, odsouzená x personál působící na SpO pro matky s dětmi

1. Jak byste označila vztahy mezi odsouzenými ženami na SpO?
2. Převažují na SpO pozitivní nebo negativní vztahy mezi odsouzenými?
3. Pomáháte si vzájemně s ostatními odsouzenými na SpO?
4. Dá se říci, že máte na SpO nějakou „kamarádku“?
5. Dochází mezi odsouzenými k nějakému účelovému chování, kterým se někdo snaží na úkor druhého dosáhnout vlastního prospěchu?
6. Setkala jste se mezi odsouzenými na SpO s nějakou formou agrese?
7. Setkala jste se na SpO se šikanou ze strany odsouzených?
8. Jak byste označila vztahy mezi odsouzenými a personálem na SpO?
9. Důvěřujete personálu na SpO?
10. Je komunikace mezi Vámi a personálem dobrá nebo v ní shledáváte nějaké nedostatky?
11. Jak byste označila vztah personálu na SpO k Vašemu dítěti?
12. Je nějaké chování personálu vůči Vám, ke kterému byste měla výhrady?
13. Dochází na SpO k nějaké z forem agrese ze strany personálu?

Příloha č. 2

